

48

3

AM • POSTARINA PLACENA U GOTOVOM • 1934 MARCIUS

3

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT: SZENTELEKY KORNEL ALKOTÁSA

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY ÉS KENDÉ FERENC

TARTALOM:

DRASKOCZY EDE: Bizonyítás egyszerű utakon	165
ADORJÁN ANDRÁS: Versek	172
BORSODI LAJOS: Ünnepe este. (Elbeszélés)	174
LUCIA: Egy szál vadvirág a Buzamezők Énekesének emlékére.	179
FEKETE LAJOS: Versek	185
LATAK ISTVÁN: Eső szemel (Regényrészlet)	188
DUDAS KALMAN: 1933 november 7 (Vers)	191
HERCEG JÁNOS: Vándorbotot vett a bolond (Elbeszélés)	192
NEMETH LÁSZLÓ: Ember és szerep (Tanulmány)	195

KISEBBSÉGI KULTÚRELLET:

BATTA PÉTER: Noták, játékok (Notagyűjtés)	206
---	-----

RADÓ EMRE: Mélypont alatt. (Regény) Folytatás	210
---	-----

LATHATAR:

SZIRMAI KÁROLY: Fekete Lajos állomásai	226
AMBRUS BALÁZS: Hans Fallada: Mi lesz veled emberke	233
FARKAS GEIZA: Die Tragödie des Menschen. (Az Ember Tragédiája bécsi előadása)	235
FARKAS GEIZA: Egy ifjuság Németországban. (Erat Toller könyvéről)	237
FARKAS GEIZA: Reményi József: Idegenben.	240
FARKAS GEIZA: Czille Valéria: Bujdosó-oroszok dalai	241
KALANGYA HIREI	212

KÖNYVESZETÜNK:

BIBLIOGRAFIAI JEGYZÉK. (3. közlemény)	243
---------------------------------------	-----

Előfizetési árak:

Jugoszláviában:	Magyarországon:
Számonként Din. 15.—	Számonként Pengő 2.—
Negyedévenként Din. 45.—	Negyedévenként Pengő 6.—
Félévenként Din. 90.—	Félévenként Pengő 12.—
Egész évre Din. 180.—	Egész évre Pengő 24.—

Bizonyítás egyszerű utakon

Dr. Draskóczy Ede elnöki székfoglalója a Szenteleky Irodalmi Társaság 1934 február 25-én Veliki Becsereken megtartott első nyilvános ülésén.

Igy szól a lélegzethökkentő, józan kérdés: egyáltalában szükség van-e itt nálunk irodalomra.

Ha ez a szükségesség életünknek elismert alaptétele volna, senkinek sem jutna eszébe e kérdés föltevése. Pedig ez a kérdés újból meg újból fölroppen, és a mi rónánknak lázongó madara lesz, míg a felelet drága eledelével el nem csitítjuk.

Szükség van-e valamire, azt jelenti: érez-e valaki hiányt, amely kielégítésre vágya. Kell-e valami, aminek hijján a szomjas ital nélkül, az éhes falat nélkül, a didergő ruha nélkül maradna; kell-e valami, aminek hijján az idegesen rohanó repülőgép, a hivalkodó gyémánt, az élnivágyó élvek s a dözsölő bódító bor nélkül maradna.

Ez a kérdés pedig: szükség van-e itt irodalomra, azt jelenti, hogy ha nem volna irodalom, maradna-e itt valaki szomjasan, éhesen, didergőn, kifosztottan, megraboltan, emelkedő szárnyak és szikrázó ékkövek nélkül, — isteni élvezetek és olimpuszi nektár hijján.

Milyen furcsa volna azt kérdezni: hát szükség van-e az erdőkre, a mezőkre, a vizekre, szükség van-e a bágyadt holdra, a csillagok fényére, a nap sugarára, van-e az életre.

Szükség van-e az életre, — milyen különös kérdés. És ha szükség van, milyen élet kellene. Olyan, amely csak ernyedt lézengés, távoli napok erőtlen fénye alatt sápadt és gyatra sinylődés, — vagy olyan, amely üde tenyészet, a nagy beteljesülés ragyogó fényében, — égfelé sudarosodó törzs és buja nászokat ígérő virágtenger.

Isten teremtette a világot, s mi akik az ő képét és hasonlatosságát viseljük, részesei vagyunk e teremtető erőnek. Részesei és sorsosai, mert nemcsak a lehetőség szunnyad bennünk, de a teremtetés parancsa is.

Ember menj és teremts új világokat. A te káoszod ez az egész világ, ám olvaszd magadba a te lelked sajátos lencséjén keresztül és teremtsd új életre. Alkoss és teremts. Nem mondtam meg neked: mi a világ célja, látod, hogy öröktől fogva és örökkévaló, ám eredd és teremts örökkétartót s meglátod megistenülsz.

És az ember elindult és megistenült a művészetben. Milyen furcsa kérdés: kellenek-e a mezők, a vizek a hegyek, az erdők, — kell-e a sugárzó nap, a bennünket pályántartó messzi égitestek, — milyen furcsa kérdés: kell-e nekünk az élet, a tökéletes élet, az isten országa e földön, — kell-e nekünk az isteni tulajdonság leglényege: a teremtető erő, vagy emberi nyelvre lefordítva: a művészet.

Minél inkább elérjük az isteni mértéket, annál inkább emberek vagyunk s minél inkább emberek vagyunk, annál jobban kitöltetik rajtunk az isteni.

Kell-e hát a művészet? Minek ilyen kérdezni, mikor a benne rejlő teremtető erő olyan velünk adott tulajdonság, amelytől szabadulni nem is tudhatunk, — olyan magától értetődő, mint a reggeli napsugár, — mint a rózsza illata, vagy a fény terjedése. Terhünk és ajándékunk, — az isteniből való részesedésünk és kikerülhetetlen sorsunk.

Szükséges-e a művészet, milyen nehézkes és lomha kérdés.

Van, — velünk adatott, — a miénk, elrendeltetésünk, lényegünk és iszonyatos erőnk, amellyel az örökkévalóság végnélküli boldogságában aláztatásunk megtisztulhatunk.

De a művészet nemcsak lényegünk, hanem parancsunk is.

Kihajt, mint kőtábla alól a csira, iszonyatos erővel emelve mérhetetlen súlyokat. Kihajt az őskorban a barlangok falain, — a rabszolgaság idején a sötét katakombákban, — Madách falanszter rendszerében, Michelangelo székén s az elnyomások idejében a szimbólumokban.

Működik, mint minden természettörvény, megszakítás nélkül, folytonosan, áthatatosan, feltartóztathatatlanul, örökkön örökké.

A művészet az a kategória, ahol az ember az isteni örökkévalóságot elhódíthatja magának és saját alkotásaiban részese lehet az isteninek.

A művészet a miénk. Nélküle nem lehetünk. Ez az, amiben tökéletesek lehetünk és istenülhetünk. Soha el nem vethetjük magunktól. Kell nekünk, mert nélküle szomjasak, éhezők, didergők, kifosztottak, megraboltak volnánk, mert nélküle szárnyunkat veszítve lehullanánk a semmibe, a szükségességek, a hasznosságok kietlen és szerencsétlenül véges világába.

A teremtető erő: életünk integráns része és nem élhetünk el nélküle. Vagy lefordítva az anyaghoz idomuló nyelvre: szükségünk van rá, szükségünk van a művészetre és a művészet minden ágára.

De értsük meg: nem minden művészetnek eszköze nőtt elő a nemzet sajátos kulturájából. A festőművészetnek ecsetjei és festékei, a szobrásznak vésője, márványa vagy agyaga, a zeneművészek hangszerei nagyon sokszor idegen civilizáció termékei. De még sem fogja senki kérdezni, hogy a magyar Szinyei Merse Pál a német ipar festékeivel alkotta-e »A majális«-t, a francia Rodin olasz márványban álmódta-e meg élete művét vagy a német Wagner milyen gyártmányu zongoránál várta muzsájának ihletését. Mindegyiknek műve sajátos nemzeti mű, amelynél az alkalmazott eszköz, az anyag, amelynek segítségével alkotott, nem jelentős tényező.

Igen de az irodalomnak mi az eszköze? Természetesen a nyelv. A nyelv pedig nemzeti kincs. Nem egyszerűen kitalált és csinált valami, nem ipari műhelyekből kikerült árucikk, nem halott jegyeknek poros gyűjteménye, hanem élő egész. És ebben az élő testben piros vér lüktet és lélek lakozik.

Ez a lélek néha gyermekesen gügyög, néha rettenetesen viharzik, néha mosolyog, néha örvöng, ha kell okosan világos, máskor balladásan rapszódikus, — simogat és ütlegel, simán finom és sértően bántó, — lirain ömlengő és hidegen meghatározó, — könnyed mint a hullámokat borzoló szellő és bölcsen mély, mint az óceán, ha akar, bárdolatlan s ha akar, fehér szárnyakon egekbe röppenő.

Maga az élő élet a nyelv. Nemcsak a mi életünk, hanem nemzedékek élete, elődeink és őseink élete. Az a hatalmas nagy, meghatározó és fölemelő küzdelem, amellyel kiharcoltuk magunknak a jogot az életre. Az a hatalmas folyamat, amellyel magukhoz viszonyították a világ jelenségeit és nevükön nevezték azokat. A nyelv az, amely a bányásznak feltárja az évezredek rétegeket, a történelmet, a sorsközösségeket, az élet kanyargós irányát. A multat őrzi, a jelent éli és a jövő felé tapogat, megteremteni akarván a világ minden új jelenségét a kimondott szóban.

A nyelv a nemzet sorsával és elrendeltetésével fejlődött kincs. Nem csinált, de teremt, nem mesterségesen feldagasztott, hanem szervesen növekvő, hatalmasan élő erejű, mely kigunyolja, kikacagja és csufosan földhözvágja azokat, akik nem érzik meg lelkét és nem értik meg évezredek lényegét. De megzendül az értőknek lelkén, mint csodálatos hangszer a művész kezétől ihletve.

A szó az ember első alkotása. Az emberi teremtes első lépése. Más formában ugyan, de meg kellett alkotnia mind azt, ami a világban van s amellyel viszonyba lépett. S az ember a világ dolgait szavakban újra alkotta. A nyelv nemcsak egyszerűen kultúra tehát a külső világ dolgainak lelki tartama, de alkotás, tehát művészet.

De a nyelv nem egy embernek teremtő munkája, hanem a hagyományok, a közös sors, a közös szándékok lelke által összefogott népek kollektív alkotása: a nemzet kincse.

A nyelv nem ipari termék, mint a festő festéke, a szobrász márványa, a muzsikusk hegedűhurja, hanem a nemzet kollektív lelkének művészi terméke.

A nyelv nem egyeseknek magántulajdona, mint a festőnek az ecete, szobrásznak a vésője, muzsikusknak a vonója, hanem a nemzet közkinccse.

A nyelv nem élettelen tárgy, mint a mintázó agyag, a kifeszített vászon vagy a zongora billentyűje, de maga az élet a legfőbb kincs, a nemzetnek legszentebb vagyona, amelyről öngyilkosság nélkül le nem mondhat.

S ami az egén lelkének legistenibb megnyilatkozása, életének teljessége: a művészet, akképen a nemzetnek életkérdése az ő kollektív művészete: a nyelv.

A nyelv a legfőbb nemzeti jó és az irodalomnak épen a nyelv az eszköze.

Kétségtelen, hogy az a művészet, amelynek eszköze épen a nyelv: a nemzet életérdeke szempontjából különös jelentőséget nyer.

Mert hiszen éppen az irodalom alkotó művészei azok, akik a nyelv rügyei, hajtásai és csodálatos virágai.

Nem véletlen az, hogy éppen Kazinczy érezte meg nyelvünk elmaradottságát és hirdette annak megújítását. Nemcsak esetlegesség az, hogy a szónoklónyelv évtizedeken keresztül Vörösmarty nyelve volt. Nemcsak vak eset, hogy éppen Petőfi és Arany oltották be irodalmivá a népköltészet nyelvét és nemcsak csupán kivételes jelenség volt az, hogy a modern korok modern nyelvét Ady és a nyugatosok teremttették meg és köszörülték csillogóvá, keresván a kifejezést, az addig még soha ki nem fejezett érzésekre és sejtésekre.

A művész nemcsak a meglévő nyelvben teremt. Minden művész sajátmagának teremt irodalmi nyelvet, amelyben magát maradéktalanul kifejezi s ekképen rügye, hajtásai és virága a nyelvnek, e legfőbb nemzeti vagyonnak.

Ime az irodalom nemcsak azért kell, mert lényegünk és parancsunk, de azért is, mert éppen a nemzet egyik legnagyobb kincsét szolgálja.

Az egyén művész alkotása így függ össze a nemzet sorsával és az irodalom szükségességét csupán a sorsközösség e távlatában lehet igazán megítélni.

Nyelvében él a nemzet, de csak addig míg e nyelv valóban él, míg az organizmusnak minden életjelenségét magán viseli, míg a mozgás és növekvésnek elve lényege marad, míg az élet törvényszerűségei szabadon hatnak benne, — de a visszamaradás, sorvadás, az élet újabb jelenségeitől való tunya elmaradás, az élet újabb és újabb formáinak meg nem rögzítése, pusztulást jelent nyelvre és nemzetre.

Az akadémiák legtöbbször csak regisztrálói a nyelv kincseinek, bankárai és cerberusai, — a költők: teremtői.

A költők rügyek, hajtások és virágok a nyelv törzsökén.

De éppen az irodalomnak és nyelvnek szoros összefüggése igazolja azt, hogy a nemzeti irodalomnak nem elegendő föltétele a nyelv egyszerű használata.

Csupán a nyelv használata az irodalmat nyilván nem teszi nemzetivé.

Az irodalom csak annyiban nemzeti, amennyiben elfogadja talajául és gyökeréül azokat az erőket, amelyek a népet közös lelkitűvé alakítják ki, ha abban a kollektív lélekben gyökerezik, amelynek nemzetalkotó ereje van.

Mert a nemzet nem véletlenül csoportosult egyének tömege, hanem egységet jelentő organizmus, amelynek ugyancsak egységes mozgása és lelke van.

Ez a lélek nem mesterséges, de hosszú fejlődés eredménye: közös sors, közös hagyományok, közös szándékok alakította közös lélek.

És a nemzet egész kialakulását, fejlődését, szerzett javait és szándékait őrzi a nyelv a maga kategóriájában.

Az igazi irodalomnak ebben a talajban kell gyökereznie, mert különben nem is alkothat igazat.

A nemzet lelke minden egyesnek a lelke és az alkotó lélek nem cserélheti ki lényegét, hanem épen e különös lelken keresztül teremthet csak és alkothat. Csak a nemzeti lélek hordozói lehetnek valóban eredeti és őszértékű alkotók, mert ebből a kollektív lélekből, tehát az életből nyerik erejüket.

Ez azt jelenti, hogy az irodalom a legszentebb hagyományok őrzője.

De nem jelenti azt, hogy egyszersmind megkövesítője is az elért fejlődési foknak és gátolója a tovább növekedésnek.

A hagyomány nemcsak megmérhető és megszámlálható kincset jelent, egyszerű anyagi örökséget. A hagyomány egyben szigorú parancs a tovább fejlődésre, mert lényegében hordotta a belső szükségességet az eddig való növekedés iramára is. A belső kényszer a haladásra, a kollektív lélek törvényei szerint épen annyira a hagyomány parancsa, mint az, hogy a régi nélkül újat nem lehet építeni, mert a levegőbe szánt téglá menthetetlenül lezuhan.

A haladás nem egyéb, mint a nemzet lelkének beillesztése a mindenkori viszonyokba.

Az irodalom tehát nemcsak azért kell, mert a hagyományok hű őrzője, de mert a fejlődés frontján is mindenütt az irodalom harcol az első sorban.

Az irodalom tehát a nemzet kollektív lelkének kifejezője és fejlesztője.

Aki azonban csak a nyelvet ismeri, de annak lelkét nem, aki csak mint eszközt használja a nyelvet, de nem teszi magáévá azt az erőt, amely azt kialakította, az nem is tarthat igényt arra, hogy a nemzet írói közé tartozzék.

Az irodalom nemcsak a nemzet nyelvén, de annak lelkén való ige.

Milyen különös jelentőséget nyer e tétel épen nálunk, ahol a nyelv ápolásának és fejlesztésének más fóruma nincs, mint az irodalom.

A kifejezések finomsága, pontossága, megjelenítő ereje, sokszínűsége, gyengédsége és hatalma, bája és izmossága, röppenése és hengerlő dübörgése, józan nyíltsága és ködökbe vesző rejtelmessége, — az irodalom talaján tenyészik.

Nekünk az irodalom az iskolánk, ahol a nyelv csodálatos hatalmát megismerhetjük és magunkévá tehetjük.

Milyen veszendők volnánk, ha épen az irodalmat e leghatalmasabb erőt vonnánk meg magunktól, fennen kiáltván: nincs szükségünk irodalomra.

Ki oktatna bennünket a nyelvre és tartaná meg nekünk az élő nyelvet, ha elfordulnánk íróinktól, mondván: nincs szükségünk rátok, fölösleges a munkátok.

Az irodalom virág a fán, de mégis az a sorsunk, hogy a virág táplálja a fát.

Hallatlan erőket kell merítenie a végtelenből, hogy jusson az egész szervezetnek.

És itt nálunk, ahol az összességnek hirtelen kellett magából ki-termelnie egyeseket, akik fölkészültségükkel ellátják a közösség szükségleteit, — itt az irodalomnak jutott a tanítómester szerepe.

Az irodalomból indul ki a kulturális mozgalmak frissítő áram-lása, nemcsak eszméknek hirdetése, de valóságos munka előadó-asztaloknál dobogókon vagy színpadokon.

Az irodalom itt nálunk nemcsak alkotó művészet, de a teremtő művészek lelkes munkája, hogy a törzset erőteljes ágazatán keresztül fölemeljék a virágig.

Nálunk nincs tudományos élet, a többi művészet is alig-alig sarjadozik, az irodalom az, amely bennünket képvisel, befelé és ki-felé. Ez az, ami a mozgást és az életet adja.

Az irodalom az, amely egyedüli aktív mérlegű bizonyítéka éle-tünknek, annak egyetlen kiélési formája, hordozója létünknek és feloldója vágyakozásainknak.

Ezen keresztül jelentkezünk és vagyunk, kapcsolódunk be a magasabbrendű életbe és adunk létünkéről valóságosan tapintható jelt.

Az irodalom a mi életünknek bizonyágtevője, írott betűje, me-lyen keresztül hitet teszünk életünk mellett.

Most már mi kérdezzük, szükség van-e irodalomra?

Ugy hisszük, csak a felfokozott szellemi élet, az alkotó lelkek biztos fejlődésének lehetősége, a teremtő szellemek feltételeinek biztosítása, az irodalom életműködésének lehetővé tétele, — csak ez lehet az a légkör, amelyben majd fölvált bennünket az utódok tökéletesebb és várva várt tábora.

Mert adott ez a föld nagy embereket kulturánk egészének. Nem szikkadt ez a föld, sem giz-gazzal átkozott szikes talaj, van benne erő, tehetségeket pazarló hatalom.

De eddig nem maradtak itt nálunk, mert magába szivta őket a központosított kultúra.

Azért, hogy a törzsmagyarságtól külön élünk, ez a föld to-vábbra is ad tehetségeket, de hogy azok el ne kallódjanak, hogy magukra találjanak, hogy a bennük rejlő ígérethez képest fel is nőjenek, — ahhoz az irodalom megművelt földjének kell őket várnia.

Mi ezek nélkül az eljövendők nélkül nem lehetünk meg, nem lehetünk egészek, nélkülük nem lehet meg öntudatunk teljes fénye és magabizásunk csorbátlan ereje.

De a beteljesülés nem érkezik lomhán karba tett kezeken ke-resztül.

Hinni kell életünkben és vallani kell ezt a hitet. És ma ezt az életet, mint a kiélés egyedüli formáját az irodalom jelenti.

Megmérhetetlen nagy veszteségünk, hogy nemzetiségünk és vallásunk nem esik egybe. Hogy a nemzetiség nem egyszersmind a vallást jelenti és a vallás nem mutat rá minden más lehetőséget ki-

zárva a nemzetiségre. Annál a népnél, ahol a nemzetiség és vallás teljes mértékben egybe esik, ott a kisebbségi problémák összességét a vallás oldja meg. Teljesen mindegy, hogy melyik veszi át a szerepet: eszközeik és céljaik ugyanazok. A vallásfelekezeti autonóm testület az államkeretén belül, önkormányzati joggal és önadóztatással. Önmaga jelzi célját, állítja fel kulturintézeteit és szerzi be anyagi szükségleteit. Az egyház ilyenkor a nemzetiségnek egyetlen erős vára, s az egyház mindenkor teljesítette kötelességét.

Ám nálunk a kettő nem ugyanazt jelenti. Nem kaphattuk kétszen az egyház alkotmányos kereteit, azzal a magasabb lelki tartalommal, mely magához tudott ölelni mindenkit a segélyreszorultaktól az ösztöndíjasokig, az iskolás nebulóktól a főiskolásokig, a sekrestyéstől az alkotóművészig, összefogva templomot, iskolát, kulturát és művészetet és amely egyaránt hittel volt alázasztos isten és térdelhajtó nemzeti hagyományai előtt.

Nekünk ez a hatalmas erő nem adatott meg. Nekünk más formában kell kialakítanunk azt az összekapcsoló erőt, amelyben anynyiféleképpen különbözök egyek lehetnének.

Ezt az összefogó erőt nekünk ma csak az irodalmunk adhatja meg.

Az irodalomban lendülünk legmagasabb emberi csúcsokra és mégis legvégzetesebben itt kapcsolódunk bele fajtánkba.

Az irodalom örömünk, büszkeségünk, feszülő becsvágyunk, alkotó lendületünk, önmagunkra találásunk, büszke öntudatunk, teltüdejü lélekzetvételnünk az ősből és a folyton újból. Az élet ez nekünk, a kedves, a féltett, a pirosarcu élet.

Szükség van-e az irodalomra, így szól a hidegen józan kérdés.

A cél: a virág s azután megintcsak előlről kezdődik minden, hogy végre ismét eljusson a viráig.

Könnyű ott felelni, ahol a törvények örök bölcsessége oktat. Csak oda kell hajtani fejünket és az örök ritmust eltanulni.

S mennyivel könnyebb ma mindenre felelni, mikor már él és működik Szenteleky Kornél Társasága.

Draskóczy Ede.

Édesanyámnak*)

Kicsi koromban régen megszoktam
s azóta is imádkozom érted
áldott legyen minden-minden lépted
de itt-ott mégis megbántalak talán
bocsáss meg nékem
borus fiadnak
édesanyám.

Hibás vagyok, de nemcsak én magam
bűnös még a gondolható élet
bánat, kín, jaj, átkok, szenvedések
s könny is csillog néha két szemem falán
csak te nem látod
rejttem előled
édesanyám.

Ilyenkor mindig úgy visszasirom
elvesztett vidám gyerekmagamat
mikor meséltél s én hallgattalak
szép volt a mese életem hajnalán
s nem is lesz többé
szebb mese annál
édesanyám.

Te tanítottál minden nótára
Neked köszönöm sok-sok kis dalom
cserébe csak a szívem adhatom
szegény vagyok én nincs cserepes tanyám
taníts még egyszer
régi nótára.
édesanyám.

Eltűnt a mese, hallgat a nóta
kenyérgond, ruha, ez most az élet
s esti imámban csak arra kérlek
borus fiadnak néha bántó szaván
ne haragudj meg,
bocsáss meg néki
édesanyám.

Adorján András.

*) Székfoglalóul felolvasta a Szenteleky Irodalmi Tarsaság 1934 február 25-én Veliki Becskereken tartott első nyilvános ülésén.

Tavaszh*

Köszöntelek tarka napsugár
itt, szemben velem az ablakon
hozzál nekem sok kincses nótát
hisz úgy szeretem, úgy hallgatom.

Köszöntelek mosolyos tavasz
ugy-e felkeresel még engem
hisz még annyi sok szépet rejtek
bizakodó, szegény szívemben.

Köszöntelek sokszínű élet
bár még nem láttalak soha
de sokszor hallottam másoktól
Te vagy az Ur furesa mosolya.

Köszöntelek jó Édesapám
s Édesanyám Téged is halkan
napsugár játszik ma mindenütt
s ima cseng értetek magamban.

Köszöntelek Téged is Majám
s a kezedet megsimogatom
tavasz van nézd, ezer napsugár
itt is, ott is, minden ablakon.

Köszöntelek remegve Uram
s bizó szívvel hozzád megtérek
szabad kérni ugy-e ilyenkor
legyen kicsit szebb már az élet.

Köszöntelek újra napsugár
itt, szemben velem az ablakon
hozzál nekem sok kincses nótát
hogyan csengjen-bongjon az ajkamon.

Adorján András.

*) Székfoglalóul felolvasta a Szentteleky Irodalmi Társaság 1934 február 25-én Veliki Becskerekén tartott első nyilvános ülésén.

Ünnep este

Székfoglalóul felolvasta Borsodi Lajos a Szenteleky Irodalmi Társaság 1934 február 25-én Veliki Becskereken tartott első nyilvános ülésén.

Sokszor, amikor az élet villogó szemmel elém állva, kemény ökölrel a szívemre sujt és én tehetetlen kézzel, lehajtott fejjel érzem és vallozom szörnyű, félelmes hatalmát: mint üldözött, lihegő vad belemenekülök ifjuságom rengetegébe, a távoli, elveszett erdőbe, ahol egykor hajsoltam a boldogság himporos, libbenő pilléjét, ahol futás közben elbuktam és kacagva megint talpra ugrottam, ahol a pillangó egy álompillanatig talán a kezemben is volt... vagy talán tévedtem?... az ujjamon a tarka himpornak csak a feketéje maradt... mindegy... de az életnek akkor még nem volt gyilkos a tekintete és a keze, amely most ökölbe szorulva, lesujt rám, akkor még bársonyosan simogatta az arcomat.

Minden, ami elmúlt, csak mese. És meséből való az édesapám is, az édesanyám is.

Az édesapám, aki pap volt a Bégaparti kis városban, csupa szép, meleg imádságot hordott a szívében. Mások talán csak testileg látták őt a kisvárosi uccákon, amint kicsiny alakja naponta el-elimbolygott a mulandóság felé: én mindig sugarasnak láttam az utat, amelyen járt, mert az útjára a szíve világított.

Ott hancuroztam a pajtásaimmal a Bégaparton az eladásra szánt szálfák közt estig. Ekkor édesapám jött a kaszinóból és amikor meglátott, az imádságos szíve ott mosolygott a szemében és egész halvány arcán is csupa áldószó ragyogott. Kézenfogott és hazavitt. Valami bűvöletes melegség volt a kezében, mert lám, tizenkilenc évvel a halála után, még ma is érzem a kezemen a keze áldott melegét.

Hazavitt az édesanyámhoz. Az édesanyám csöndes, szelid, szép asszony volt s én azt hiszem: minden asszonyok között a legszebb. A homloka olyan tiszta volt mint a hó és egész arcát a jóság formálta. Az én édesanyámat nem lehet leírni, mert az édesanyám szeretetből volt rajzolva és én sokszor gyerekkezemmel erősen fogtam őt, hogy hirtelen el ne repüljön mint egy angyal. Az édesanyám hangjában tulvilági muzsika szólt, az ajka csókolt, amikor beszélt és merengő szeme csupa vigasztalás volt.

Az otthonunk a templom épületében volt és ebben az otthonban a hit és a béke tiszta fehér fátylai lengedeztek, mintha csak az Isten kezéből hullottak volna ide, ezek közé a szerény, kedves, bizalmas falak közé. Mindenünnen képek köszöntöttek reánk. Anyai nagyapám orvos volt és az ő arcképére emlékszem a legjobban. Feketekeretes pápaszem mögül két okos, becsületes szem mosolygott ránk, halála után jött unokákra, akik olykor babonás félelemmel néztünk fel a halott, titkokat tudó orvos-nagyapára. Emlékszem, azon a képen a pápaszemnek az ága drótból volt és mélyen bele-

vágott nagyapám halántékába és én olykor szerettem volna csak egy percre levenni a pápaszemet, hogy ne fájjon a drót. Nagyanya képe melléje volt akasztva és azon a képen a legszebb az a fénylő derű volt, amely a szemektől a lágyvonalu állig mindenütt ott bujkált és úgy hullott ránk, játszadozó unokákra, mint a napsugár. Apai nagyanyánkról nagyon öreg korában készült az egyetlen fénykép és az oda volt támasztva apám díszes tintatartókészletéhez, de ez a fénykép az idők során egészen elfakult, úgyhogy az emlékezetemben is úgy elmosódott, mint egy halott arc a szemfedő-fátyol alatt. Apai nagyapám képéről nem tudok, az, ugylátszik, örökké csak apám lelkének a falán lógott.

És milyen szépek, derűsek, megnyugtatók voltak a szobák, amelyekben gyermekkorom tündérmeséi csengtek és elcsöndültek. Milyen tökéletes volt az ebédlő, a virágos mintájú függönyökkel, a kerek asztallal, amely körül büszkén és méltóságteljesen szalmafonatu támlásszékek sorakoztak, a vén vaskályhával, amelynek a melle táján öregember öntött alakja lengett, hegedűvel a hóna alatt. A vén vaskályha zurrogva és kicsi sóhajokkal csak úgy ontotta a nagy meleget és amikor a lámpát eloltották, maga elé vetett egy kis fényt és ilyenkor olyan volt a kályha, mint egy magára maradt, magába roskadt, elmélkedő bölcs. És emlékszem a szalón gyönyörű, sárga ripszgarnitúrájára, a két hatalmas falitükörre, amelyek mégegyszer mutatták, milyen szépek a sárga, öblös fotolyók, a tükrök alatt a kis márványasztalkákra, amelyeken apró bronzfigurák ágáltak és díszesfonatu cukorkakosarak őriztek régi, gáláns titkokat. A zongora melletti kis asztalkán cirádás velencei tükör pávaskodott, előtte pedig ott diszelgett a család büszkesége: az igazgyöngyökkel kirakott, nagyértékű antik aranyóra, amelynek tejetjén büszke lovas fölszegett fejjel figyelte a percek, órák, évek szüntelen iramlását. Minden egyes darabhoz meleg és mély barátság fűzött, de legjobban az antik óra lelkét éreztem, mert finom kezei között, mintha rég elhalt öregszülők sóhaja és kacagása bujdosott volna.

De ezek a szobák sohasem voltak annyira meghitték és finom érzésábrákkal árnyékoltak, mint ünnep előestéjén. A fehérre terített asztalon kétágu ezüstgyertyatartó villogott és amint édesanyám a gyertyákat fellobbantotta és két fehér keze áldólag emelkedett a friss, sárga lángok fölé: nagy, titokzatos csend borult a szobára és mi, gyermekek, visszafojtottuk a lélegzetünket is, mert úgy éreztük, hogy most az Isten figyel édesanyánk imádságos suttogására. Aztán hazajött a templomból az édesapám. Hogy megnőtt abban a bőujju, virágosmintás, fekete selyemtalárban! Ez a talár körülkanyarította és magasra emelte törékeny, kis alakját, mintha csak diadalmas lelke élt, lobogott, szárnyalt volna ebben a csodálatos, ünnepi talárban. Arca az áhitat égi sugaraiban fürdött és amikor valami ősrégi, megejtő, lágy melódiára eldalolta az ünnepesti imádságot: erre az ódon, könnyes melódiára magafeledten és boldogan ringani kezdett a szívünk és vele daloltak a rég elnémult öregszülők.

lők a falon és áhitatba merültek a büszke támiásszékek és a vén vaskályha is halk duruzsolással részt vett az imádságban. Aztán mindannyiunkat megáldott az édesapám. Két reszketeg keze ráta-padt fiatal fejünkre és mialatt ég felé fordított tekintettel lehelte, sugta, sirta az áldó fohászt: előtte bizonyára megnyílt a jövőendő kárpitja és ott látott bennünket, ki tudja, milyen fergetegben, amint az élet kemény ökölrel a szívünkre akar lesujtani.

Egy ilyen ünnepi estén, amikor az áhitat a lelkeket már mind szoros koszoruba füzte és apám ajkairól egyre még zengett és áradt és szárnyalt a könnyes melódia: halk kopogás hallatszott az ajtón. Egy pillanatra megakadt a dal, mindenki az ajtó felé figyelt, de a kopogás nem ismétlődött és mi azt hittük, hogy csak a cseléd járt kint a hosszú, sötét előszobában. A félbemaradt imádság megint felcsendült, de alig hangzott el néhány szó, újból kopogás zavarta meg az áhitatot. De ez a kopogás most már határozottabb és hangosabb volt. »Szabad« — mondta halkán apám és minden szem az ajtó felé fordult. De az ajtó nem nyílt. »Szabad« — hangzott most már erősebben a biztatás. De semmi sem mozdult. Ekkor leg-idősebb nővérem az ajtóhoz rohant és szélesre kitérte. Az ajtó ke-retében szürke talárban, különös formájú, szürke fővegben, hatalmas férfi állt. Alakja felnyult egész a szemöldökökéig, két fekete szeme belekémlelt a szobába és amint fekete szakállával mozdulatlanul szinte oda volt öntve az ajtóba, olyan volt mint egy félelmes és titokzatos álomjelenség.

Apám most intett és a különös esti vendég valami szokatlan ünnepélyességgel a szobába lépett. Ekkor vettük csak észre, hogy kopott ruhájú, kendős, fiatalabb nő követi. A leánya lehetett. Az idegen köszönés helyett egyhangu, zümmögő melódiára gyújtott és ez a szokatlan, ismeretlen eredetű ima-mormolás hirtelen mintha megbontotta volna bennünk az ünnepest boldog merengését. A nő szóltanul közénk ült az asztalhoz és lehajtotta fejét, mint aki mély áhitatba süppedt. Ők ketten tudták, hogy aki idegen ünnep előestéjén istenfélő házba téved, ott testvérként fogadják és meleg otthonra talál.

Apám halkabb hangon folytatta az imádkozást és nemsokára befejezte. Ekkor mi megszeppent, megbolygatott gyerekek lábujj-hegyen elébe járultunk és apám sorba megáldott minket. A keze most is ott reszketett a fejünkön és én úgy éreztem, mintha az ujjá-ból a remegés a szívemig hatolt volna.

A fiatal nő pedig ott ült tovább lehajtott fejjel, de én észre-vettem, hogy olykor lopva feltekint és a tekintetét gyorsan körül-jártatja a szobán.

Az idegen is befejezte az imát és most ketten, apám meg ő, a bor fölötti hála-fohászt suttozták el. Aztán apám is, az idegen is helyet foglaltak az asztalnál.

— Honnan jön? — kérdezte apám.

— Sziriából — hangzott a válasz.

A gyerekszemekben égő figyelem lángolt. Félve néztük ezt a

messze mesevilágból idecsöppent, barnaarcu, súlyos mozdulatu férfit azokkal a mély szemekkel, amelyekben két feketelángu, apró máglya lobogott.

— Miért jött el Sziriából?

— A városrész, ahol a hívők laktak, teljesen leégett. Elpusztult a templom is. Éjszaka támadt a tűz és reggelre már égő, füstölő romok fölött csupa jajszó sikított. Rettenetes volt.

— Hová készül?

— Oroszországba. Tanítani fogom a szent ígét és közben gyűjteni fogok a templom részére.

— A leánya? — kérdezte apám, a fiatal nőre mutatva.

— Az — hagyta rá az idegen.

A leány pedig most már figyelmesen nézett körül a szobában. Olykor a körülülőkre is esett egy-egy eltévedt tekintete. De az apák beszéde — talán mert nem értette az idegen nyelvet — szemelláthatóan nem érdekelte.

Behozták a vacsorát. Édesanyám szíves szóval kínálhatta őket. Nem köszönték meg, de nagy mohósággal estek neki az ételnek. Én én csupa csodálkozással néztem a szürke taláros, marcona férfit és a leányt, a szemébe hulló vad fekete hajfürtökkel, akiknek idegen mozdulata, idegen hangja, idegen tekintete kettéhasította a mi ünnepi áhitatunkat.

Vacsora után apa és az idegen a szent tanokról kezdtek beszélgetni. Ilyenkor apám arca egészen átszellemült, tekintete áthatolt az ég kárpitján és meghallotta az angyalok beszédjét. A másik hangja zord keménységgel zugott a szobában.

Utóbb apa valamit odasugott édesanyámnak. Láttam, hogy anyám a másik szobában ágyat vet az idegeneknek. Aztán anya újból bejött a szobába, kézen fogott minket és aludni vitt a gyermekszobába. Én az ajtóból még egyszer visszafordultam és ijedt gyermekfélelemmel néztem újból a messziről jött, különös vendégek felé.

Anyám mellett maradt, amíg ágyba nem kerültem. Mint mindig, most is fölém hajolt, lágy lilimujjaival arcomat cirogatta és amikor azt hitte, hogy mind a négy űrangyal már elfoglalta posztját az ágyam körül és az álom fehér szárnyaival idősebb testvéreimet is már betakarta, halkán, lábujjhegyen kisuhant a szobából.

Egy ideig még hallottam a másik szoba elvesző, hol hangosabb, hol elhalkuló beszédmoráját. Aztán elnyomott az álom, de nyugtalanul aludtam és félálomban is őket láttam magam előtt, a szürke talárt, amely kísértetiesen tört át az éjszaka feketeségén és a leány kopott, piros ruháját, amely rőt lángokkal égett előttem az éjszakában.

Éjfél táján felriadtam. Mintha különös mozgás, motozás, sügás egymásbaolvadó, gyors hangjai szűrődtek volna át a szomszéd szobából. Ijedten ugrottam ki az ágyamból. A szívem vadul dobogott. A kulcslyukhoz rohantam és riadt szemmel lestem a másik szobába.

Odabenn sárga gyertyaláng imbolygott és két árny macskaszerű mozdulatokkal lopakodott előre. A férfi hirtelen hátraszegte a fejét és a sárga fénykörben most két vadul forgó szem villant meg... Nem bírtam tovább. Éles, kétségbeesett sikoly szakadt ki a torkomból, aztán félig eszméletlenül összeestem.

Homályos tudatomon rohanó lépések zaja, feldöntött székek robaja, majd gyors egymásutánban távoli ajtók csapdosása húzott át és rövide rá már anyám és apám álltak előttem, visszafektettek ágyamba és már hullott is rám anyám balzsamos, megnyugtató, szelid szava:

— Aludj, fiam. Ne félj. Rossz emberek voltak. De már nincsenek itt. Aludj, fiam.

Reggel megtudtam, hogy ellopták a család büszkeségét, az igazgyöngyökkel kirakott, antik aranyórát, amelyben talán nagyanyám szíve tik-tak-ozott. Apám aznap a lopást nem jelentette fel. Ünnepek voltak és ilyenkor apám szívét csak az Isten töltötte be. Nem is került meg az óra soha többé.

Én pedig sietve felöltözködtem és valami mélységes gyásszal odaálltam az asztalka mellé, ahonnan a gyönyörű óra eltűnt. Sokáig néztem elárvult helyét, amely most olyan volt, mint egy soha be nem gyógyuló, örökké sajgó sebhely. És homályosan, forró gyerekkönnyeken át úgy éreztem, hogy ezen az éjszakán fellángolt előttem a távoli élet, amint villogó szemmel, ütésre emelt ököllel elélem áll.

A sors, amely a lelket csiszolja, ekkor ejtette gyereklelkemen az első karcolást.

Az órával együtt pedig lassanként a mulandóságba térült az egykori otthonnak minden szépsége. Apám, anyám imádságos szíve is rég megállt. A tündérvár rombadőlt, a mese szertefoszlott és csak az emlék sugja olykor: Egyszer volt, hol nem volt, tán az az operenciás tengeren is tul...

Borsodi Lajos.

Egy szál vadvirág a Buzamezők Énekesének emlékére

(Móra Ferenc emlékére székfoglalóul elmondta Lucia
1934 február 25-én Veliki Becskerekén, a Szenteleky
Irodalmi Társaság első nyilvános ülésén.)

Amit én adhatok — ennyi csupán.

Nincs pompázó rózsabokrétám és nem engem illet örök-
zöld babérkoszorút osztogatni.

Más vidékeken, ahol trópusi bújásban nyílnak a nagy,
különös, színes virágok, ahol művésziességgel gondozott parkok
illatoznak, nagy kertészetekben büszke fák virágzanak és
melegágyban vigyázzák a gyöngye palántát, elő sem hoza-
kodnék vele.

De nálunk, kevés a virág. Itt nincsenek tulipán- és jácint-
mezők és nem üljük ünnepét a fehér nárciszoknak. Örülünk,
ha egy-két eszerép muskátli jut az ablakokba, annak sincs
nagy becsülete erre mifelénk.

Mégis elhozta a magam egy szál vadvirágát. Halovány
mint a menyasszony-virág, illattalan, mint a szarkaláb, szél
elfujja, mint a pimpimparé csillagjait. Hanem azért ő, aki
nem restelt lehajolgatni a tavaszi gólyahírért és megörült a
sásilliomoknak bizonyára ezt is szívesen fogadná.

Ugy hangzik, mint valami népmese: Hol volt, hol nem
volt, valahol az óperenciás tengeren túl, de a Tiszán innen,
élt egy derék szücsmester.

„Híres, amit varrt ködmön és suba,
Neve sokáig élt a faluba“

De hiába himezgette féltő gonddal a tulipánokat, meg
rozmaringokat a szűrőkre és subákra. A „tanyai nemzet“
szegény volt, keveset fizetett. Ezért a szücs felesége kijárt a
piacra magasította kenyerét árulni, hogy azzal is keressen
pár krajcárt. Így is előfordult, hogy a Daru-uccai házikóban
három napig, kenyérre való sem jutott.

És ebből a szegénységből — hol volt hol nem volt — el-
indult a szücs fia szerencsét próbálni.

A kenyérsütő édesanya remekbe sült cipót adott úttrava-
lónak. Ennél többet nem adhatott, mert magának sem volt.
És a szegény legény elindult és hipp-hopp meg sem állt, amíg
király nem lett belőle. Persze betartotta a mesék törvényét.
Minden öregasszonyt, aki útjába akadt, öreganyámnak szól-
ított. Mindnek segített cipelni a rózsát. Szomjas virágot meg-
öntözt, éhes emberrel megosztotta kenyerét, törött szárnyu
madarat bekötözt. Egy szóval segített minden elesetten, úgy,
ahogy minden szabályos mesében teszi, minden jóra való ki-
sebbik királyfi. Virág, öregasszony és madár pedig meg-
ígérték, hogy meghálálják a jószágát. Meg is hálálták. Vissza-

tértek az álmaiba. Benépesítették a fantáziáját. Nélkülük sose lett volna belőle király, holott már induláskor, titkon, a ködmönkéje alatt viselte a koronát.

Sokáig a szegény legény nem is tudta, hogy ő király. Így énekelt:

„Volt egy szegény ember, nagy meseországba,
Nem volt mása, csak egy aranyhaju lánya...”

Hanem végre csak rájött, hogy milyen nagy úr lett belőle:

„Álomkristályból palotát faragott
Álomsarlóval rózsát aratott
Álomparipákból tartott fogatot”

Az álmok királya lett és a szívek királya.

Földi javakban persze nem igen dulszakodott és előfordult, hogy a koronáját, mely álomkirályhoz illően ezüst babérlevelekből volt fonva, csaknem pénzzé kellett tennie:

„...Ér egy hasáb fát minden levele
Az ószereshez menjetelek vele”...

Amugy sem volt szükség ezüst babérkoronára. Igen korán ezüstkoronát font az Uristen a fiatal álomkirály fejére.

Ez az ezüst hajkorona okozza-e a rezignált hangot, hogy az alig harminc éves, már öregnek tartja magát, már letűnt nyárról beszél és csendesebb vérről?

A vers mit házassága tizedik évében ír, bátran illene ezüstkakadalomra:

„Az árnyék barna pókja
Lomhán kapaszkodik fel a falon
Már a szívünk is befonta...”

És máshol (még mindig csak negyven éves) az óráról:

„Nekünk nem üt az ugyse már delet
Nekünk már így is, úgy is, este lett”

Vagy talán fordítva: egy idő előtti elfáradás, fájó sejtése annak, hogy kenyerének javát már megette, szítálta-e be ezüsttel a fiatal költő homlokát?

Talán része volt benne anyagi bajoknak is. Bármilyen szerények — azért az álompalota álomkirályának is voltak földi vágyai. Szép lett volna az álmokat egy valóságos, saját házacskában, igazi kertben végig álmodni. Még a gerliceét is azért irigyli:

„Könnyű neki (nevetni) mert ővé a fészke,
Leszek én még a magam szegénye
Ha előbb nem — ő ne sirj szívem —
Valahol az Isten kertjében.”

A legjobb humoru magyar író, akinek minden sora megnevettetett, aki csupa derű és mosolygás volt, aki a legszomor-

rubb helyzeteknek is meglátta és megmutatta a mókás oldalát, a furcsaságait, bus lélek volt legbelül.

„Már őszül. Az élet adott, amit adhatott
But, borongást bő kezekkel, fukarabban a napot.“

A kedélyes historiák mögött egy szenvedő, verítékező parasztság él. A közigazgatás „az államhatalom“ ezer bosszantása, — adó, szegénység, tudatlanság: tréfás formában, de mély keserűséggel, sir fel soraiból.

És mindenütt, versben és prózában, szinte megdöbbenő látnoki módon, a korai halál sejtelve. Így ír egy helyütt:

„Az én életem úgy fog kialudni, mint egy szivaré, de nem úgy, mint egy királyi Havannáé, mely gyors lélegzéssel lobban el illatos füstté és szép fehér hamuvá — ó milyen szép halál lehet az! — én úgy járok, mint egy kispolgári fekete szivar, mely először izzik, szép csendesen, nyárspolgáros kötelességtudással, kormos fekete füsttel, s a közepén minden indokolás nélkül kialszik.“

Látomás című költeményében a Halál Angyalához:

„Ó még ne vigyél el — esengtem —
Még annyi a tenni valóm
Kalászt sose szedjek-e hát
Ki idáig egyre vetettem?“

Vagy másutt:

„Talán az éjj is utba már,
Amelyet ajtóm nyitva vár
S ha néma csonakába vész
A perc nekem nem lesz nehéz.“

És a Számadás című versben:

„Majd jönni fog egy csillagoltó télest
S az élet hivatalát leteszem ...“

Igy alakul ki előttünk, az epikus költőnek lírai arca.

Mert bár Móra igazi mesemondó, epikájában mindenütt átüt a maga érzése. Az ő szavaival élve: vér helyett tinta folydogál benne és magába mártogatja tollát. (Ez a tinta szóképek egyben jellemző példa arra, milyen tréfásan fejezi ki Móra a legfájóbb dolgokat. Soha ily kérkedő metaforát le nem írt volna, hogy „szíve vérével“ ír. Akkor már inkább azt vállalja, hogy tinta folyik az ereiben).

A buzamezőkről szóló regényében, mely egyik legszemélytelenebb írása, szintén ott találjuk, bár szerényen elbujva, mint ahogy a nagy festők szokták becsempészni portréikat, a csoportképek valamelyik mellékfigurájának arcába.

Híres mestereknél gyakori, hogy az egyik szent arca a festő vonásait formázza. Ugy találtunk rá mi is a mi szentünkre, az „Igazgató úr“ vonásaiban. Nem gondos és részletes kidolgozásban, csupán néhány odavetett ecset vonás vázolja,

játszi kedvvel, a kis önarcképet. Csupán azt tudjuk meg belőle, hogy az Igazgató úr jobban szereti a bablevest dísznő körömmel, mint a madárhúst. Meg azt, hogy ha az Igazgató úr ásatásokat végez, akkor előre megtudakolja mekkora, milyen családjá van a parasztnak, akinek a földjén dolgozik és illő ajándékot visz mindegyiknek.

Azután még azt a semmiséget, hogy az Igazgató úr úgy élt kint a tanyán, hogy egész nap a földet merte, túrta, piszkálta és este holtfáradtan még fél éjszaka írt.

Legfőképpen pedig azt, hogy egy nap alatt, a bizalmatlankodó „tanyai nemzetet“ úgy magához édesgette, hogy az öreg gazda fél éjszakán át politizált vele, a menyecske legfajóbb titkát bizta rá és a gazda hónapok mulva is őt kereste fel a városban, ha valami baj volt.

És az Igazgató úrnak futotta az időből. Társalgott, vitasztalt, tanácsolt. Elolvasta a „Jeruzsálemi leveleket“ amik a hadifogságból jöttek, levelezett hatósággal, minisztériummal, finn konzullal, vöröskereszttel.

A gepida sírokon kívül, a tanyai ember minden ügyét-baját megtalálta az Igazgató úr a lelőhelyeken. Haza is vitte magával, csak úgy, mint az ezeréves agyagedényeket. Éppen csak hogy nem a muzeumba, hanem a szívébe tette.

Csodálatosan nagy volt, messzire ért Móra Ferenc királysága.

Nemcsak Félégyháza és Szeged, de egyformán gyászolja főváros és falu, jobb- és baloldal — hazája és a külföld. S ez azért van, mert újságíró létére is, egyetlen politikai programja és meggyőződése volt, amit ő így fejez ki:

„Egy az ég, mely bárhol ránk borul
Egy a nap, mely kel és alkonyul
S fá, madárdal, jó szív, mindenütt
Akad, amerre Isten napja süt.“

Jó magyar volt, de minden nacionalista tulzás idegen volt tőle. Csak úgy volt jó magyar, ahogy jó apa, jó gazda vagy jó ember. Hazája az Alföld s otthon volt mindenütt, ahol smaragdzöld vetésen táncol a szél s arany színű kalászt érlel a nap.

És ahogy nem ismert politikai különbséget emberek közt és nem törődött vele kié a föld, melyen ákácfa virágzik és buzavirág kéklilik, úgy nem határolta el a tudományát sem költészetétől, sem költészetét az élettől.

Elbájoló pogány pantheizmus, melynek számára nincs különbség szerves és szervesetlen közt. Élő és holt, virág, állat vagy ember, mind beszél és érez: Szélfiuk pajkoskodnak a mezők felett. A háborús körtefa gyümölcsének keserű íze és Ferenc házának tragédiája közt misztikus összefüggés van. A halott édesapának „fáj a sötétség és a magány.“ A nyírfákba „a nimfák és driászok lelke jár haza.“

Egyéniségének egyik varázsa, ez a mindent egybeölelés. Nagy természettudós létére, sose merevedtek számára rendszerbe Isten teremtményei.

A mezők, neki nem hagymás vagy gumós, egyszikű vagy rejtvenősző növényeket termettek, hanem kakukkfűvet, pipitért, vadszegfűt virágoztak. A zoológiából legszívesebben a vadgalamb kacagását tanulmányozta és muzeuma üvegszekrényének latin nevű kincseit, semmivel se becsülte többre, mint a fecskét vagy a katicabogarat.

Az archeológia nagyértékű leletei „ősöklék“ kedélyesednek. A Tiszának „asszonyhajszíne“ van és Pankának „lenvirágszeme.“

A született mesemondó képessége ez, akinek számára természet és képzelet egybe olvad. Aki mindent mesében lát, mint ahogy a festő valőrőkben és színfoltokban látja a világot. Ezt érezték benne a gyerekek, ezért szerették úgy könyveit, akár tankönyvet irt, akár mesét.

Mert benne magában volt a mese. Az egész világ meseország volt melyből valóságot kellett sok gonddal kihámozni. Ez volt a nehezebb feladat!

Szerették a gyerekek és ő is szerette a gyerekeket. Minden gyermeket: a Márikákat és Péterkéket, a Mindenki Jánoskáit és a Messzi Imriskéket és mindenkinél jobban: Ifju Ferencet és Möttyökét. Legközelebb álltak hozzá, legjobban megértette őket s legjobban megértette magát velük.

A gyerekek voltak az ő igazi közönsége.

Mi azt mondjuk: meghalt. De a gyerekek tudják, hogy az nem igaz. Ott sétál a tejuton, mind fejebb-fejebb, a csillagok tűzén gyujt szivarra és ha találkozik a lyukaskönyökű holddal, évődve kérdi: Mi az pajtás? Tán te is költő voltál oda lenn?

Főnt a magyar mennyországban, már várják Móra Ferencet. A félegyházi szűcs ünneplő tulipánokat himez, az anygalkák subájára, a kenyérsütőgető édesanya, az égi buzamezők legaranylóbb kalászának, patyolat lisztjéből, süti ünneplő kalácsot. És ott vannak Etel és Ferenc és Ferenc most bizonyára nagy csokor barackvirágos ággal várja az Igazgató urat, mert szörnyen rösteli, hogy mikor még mind a ketten a földön éltek, akkor a nagy hálálkodásból, ajándékkínálásból az lett, hogy a leghítványabb, két keshedtvirágocskájú ágacs-kát, vágta le számára. (Igaz, hogy az Igazgató úr még külön örült annak, mert ő nem a maga iránti hálátlanságot figyelte belőle, csupán a fa iránti szeretetet).

És ott legelteti Péterke is az anygálbárányokat és ott legelészik az Aranyszörű Bárány is.

Ott hegedül Dankó Pista és most ő mondja a költőnek, hogy: „Születhet, halhat százszor az avar, ősz nincs olyan, mely téged eltakar“.

A kapuban „az Elnök úr“ Tömörkény István öleli át, aki itt „ismét kíván szólni.“ Pósa Lajos „dalainak muskátli bokrával“ üdvözli az érkezőt.

Amott meg az ismeretlen vénkisasszony nyújtogatja hállkodva, az egyetlen rózsaszálat, amit a költő hullatott a ravatalára.

Az a kis törődött öreg asszony pedig a sarokban, alighanem az öreg Roza, a Szüle. Tán most is a rubinköves fekete Madonnát szorongatja!

Ők valamennyien a költő jóvoltából kerültek be a halhatatlanok közé. S a többiek — de ki győzné őket felsorolni?

Hiszen a nagy mesemondó ajkán nem ezeregy, de ezer és ezer éjszakán át ömlött a mese és aki az ő lelkeiből megszületett az nem múlik el többé. Tovább éli a maga életét, a maga sorsát, ha római császár, ha török pasa, vagy ha akárcsak egy szegény kis tanyai Bojszi kutya. És ott van a Vadember is az örök gyerek. Az életben komoly ember lesz ifju Ferencből. Férfi, apa, nagyapa. Az ő fejét is be fogja lepni a dér. De az ő gyerekkora sohasem lesz olyan tünő emlék, mint a miénk, olyan „talán igaz se volt“ dolog.

A Vadember klasszikus gyereksobrát márványba mintáztta a költő. Ott fogja már apapa kezét, a magyar Pantheon kapujában.

Most mikor csakugyan elkövetkezett — szörnyű hamar a „Csillagoltó télest“ amikor a költő letette „Az élet hivatalát“ és elment tovább álmodni a „Madárdalos, selyemfűs, vadvirágos“ halom alá, megrendülve állunk emlékénel.

Móra Ferencet én nem tudom méltatni, csak szeretni.

Szeretni, siratni tudjuk mindannyian és szeretetünkéből, hálánkból, könnyeinkből ágyazzuk puhára, örök pihenése Aranykoporsóját.

Lucia.

Fekete Lajos versei

Hej Zsidovin!

Mintha rejtegetné ma is
háztetőig növő lapu,
ugy elbujt az emlékemben
Zsidovin, a román falu.

Hej, Zsidovin! legpelyhesebb
gyerekkorom óriása,
hasig gazban növekedve
melyikünk lett óriásabb?

Szívtam vad-zöld gyökereid
a káromlást, román szitkot,
s nem tagadom zord erődnek
néha hasznát vettem itt-ott.

De az évek kilométer-
kövei hogy egyre fogynak,
hadd kérdezzem: régi falu,
alvó óriásom, — hogy vagy?

Emlékeim vadonában
te még most is frissen hortyogsz,
mig én bágyadt kulturából
szívek okosító kortyot.

Igaz: bölcsen, csenevészén
lassan kinövök a gazból,
de vádoló, hívó szavad
most már tudom mind igaz volt.

Világos ablak az éjben

Akárhova vándorolok,
akárhol lesz menedékem
engem mindig jelez majd egy
világos ablak az éjben...
Előbb csak egy pisla mécses
lobbant fel hogy megszülettem
s cseperedésig a téj-csecs
anyagondján neveledtem.

Eldegéltem, nődögéltem;
gyér lángom az ég figyelte,
vagy tán az se: — öldöklésben
háboruban elfelejtve
ki bajlódott, ki törődött
elcsempülő gyerek-méccsel.
Minden fáklyát tövig pörkölt
valami rótszinú végzet.

S amikor a láng kihamvadt
az ágyukból s parittyákból
a kő elszállt, — latrinaszag
búze áradt és a kárból
nehéz szaga már-már kezdte
fojtogatni a világot, —
akkor imbolyogni kezdtek
kamaszodó, ifju lángok.

Mindenféle nemzetségben
támadt egy pár kölök-hérosz
ki a multba visszakérdez
s számonkéri vajjon mért rossz
ez a földi világosság?
S állnak tétován a vénék,
magukat majd mossák, mossák
s nem tudják a láng mivégett

lobogott el milliószám...
Mebékélő fény csak támadj!
okosító világosság
derits népeket s ragyogj rám:
akárhova vándorolok,
akárhol lesz menedékem,
engem mindig jelezzzen egy
világos ablak az éjben...

Vad fájás, egy kis szédület

Valaki szólt: nézd azt a cselédet
az ablak félfáján, szinte lóg;
és úgy nótázik mint egy vörösbegy
piros ruhában, fenn, fenn, kevélyen,
magasan, a kék ég és a füstös
tető alatt, a legmagasabb emeleten.

Fölvetem fejem; szinte szédít
a magasság s gondolkozom:
ki lát ott be az üvegen,
az ablakon s mért kell ragyogni
a tető és kormos szarufák
alatt annak a vaksi üvegnek.

A cseléd dolgozik... Egyre leng
a piros ruhácska odafent
s ahogy mélyebben kihajol
az ucca fölé, (mint égő házból
a piros láng kicsap) akkor látom,
hogy várandós, terhes a szegény.

Jaj vörösbegy, nótás cselédem,
zárd be az ablakot, igyekezz!
egy vad fájás, egy kis szédület
s a füstös tető, meg az a kék ég
olyan árva, olyan szomorú volna,
pirosruhás kis cseléd — nélkülöd.

Eső szemel

(Regényrészlet)

Anyám vizet melegített a katlanon. A teknőt még tegnap be-
áztatta, hogy ne folyék, mialatt fürdöm. Egyre korhol.

— Fürdjél Jani, a nehézség se bírja kidörgölni a piszkot az in-
gedből!

Lógatom a lábaimat egy rossz hintaszékből, a nagybácsim hagy-
ta itt mielőtt Pestre ment a pénzével, kitanulni a színészetet. Vala-
mi ponyvaregénybe unatkozik bele lusta sihederségem. Sok mindent
összeolvasok. Nem nagyon érdekel az olvasás. Jobb szeretek napku-
rázni, de hűvösek már a napok, nem lehet már fürdeni se a szabad-
ban. Ez a sok leirt kaland, hazugság, de az okosabb könyvektől meg-
fájdul a fejem. És azon még a bor se segít. Pedig az mindenre jó.
Különösen ha jó borozókkal isszák.

— Öcsém, az árgyélusát, pótolj már a literhez — és én az
anyámtól kikunyerált dinárommal kisegitem néha Petyi bácsit
és iszunk. Jó házi bor, az Ádám bácsi méri, itt az ucca végén. Saját
bora. Titokban méri. Kabát alatt hozom el, hogy ne lássa a finánc.
Mióta nem kocsmáros az Ádám bácsi, csak tizliterenként mérhetné
a borát. Ugy nem kellene fizetnie adót. Így sem fizeti.

Mit lehet csinálni itt a külvárosban hűvös időben. Majdnem
mindig szemel az eső. Mind a három pár cipőm rossz, beléjük folyik
a víz, a suszter már nem javít hitelbe. Apám meg káromkodik, ha
ilyesmire kérek tőle pénzt.

— Menj az istennyilába, láthatod, hogy az én cipőim is rosszak,
ujat kéne vennem, de nem jut rá. Pedig nekem minden nap muszáj
menni. Hej, de büdös is az inkasszánsnak, és szomoruan iszik egyet.

Legszívesebben itthon ülne mindig és bogarászna a kertben.
Gyomlálna, vagy a silány fákat tisztogatná. Kicsi a kertünk, de
mindig talál benne valami kertészkedő bibelődést. Egy parajért
összeturkálja a bokrok alját. Nem szabad letépni nélküle egy szál
virágot sem.

— Megcsupáljátok a virágszárat, összevackoljátok, senki se
nyuljon hozzá nekem!...

— Nem is nyulnak itt a gyerekek semmihez — füllenti az
anyám, ha szemelláthatóan nagyon megloptuk a kert virágait.

Engem nem kínál meg borral az apám, tacsónak tart. Meg,
hogy nem keresek, nincsen tekintélyem előtte. Hugaimat jobban
szereti, azok dolgoznak. Szőnyeget csomóznak mindketten. Nem so-
kat keresnek, elflancolják. Mindig harisnyáért sirnak.

— Anyám, a Zalács Katának mindig ad az anyja harisnyára,
meg cipőre, mert jobban szereti a lányát, mint maga.

— Dehogy Julis, nekik szőlőjük is van és az anyjuk kofálkodik,
meg nyugdíjat is huznak.

Anyám nem tud kofálkodni. Csak egész nap a kecskét etet-

geti, mindig éhes az a sovány jószág és panaszosan bög. Telhetetlen a szegény ember tehene is.

Takarít az anyám és ebédet főz. Állandóan konyhaszagu. Mészeli a rozszant házfalakat, lemálik a vizes falakról a tapasz és a mész. Sohse ér rá. Nem értem, hogy lehet valaki örökös rabja a végetlen és haszontalan foglalatoskodásnak.

— Gyere Jani itt a meleg víz és a szappan.

Becammogok a kamrába. Kiöntöm a hamus áztató vizet a repedezett — és a repedésben ronggyal tömködött — teknőből és beöntöm a bográcsból a meleget. Ledobálom foltos ruhámat és fehérneműimet. Hosszu, szőrös lábaimat térdben felhuzva, beülök borzongósan a vízbe. Huh, de jó volna elnyulni a sima, finom kádban. Legalább olyan volna, mint a közkórházban. Eresztteni a meleg vizet egész nyakig...

Beszappanozom magamat. A hajam is mosom. Eszi a szemem az erős háziszippan.

Anyám főzte. Ugy főzi, mint a nagyanyám, meg a dédanyám. Csak meleg vízben viszi le a piszkot. Lyukas törülközővel ledörzsölöm magam. Mintha egy kis élet költözött volna belém. Éhes is vagyok. Még nincs itt a vacsoraiddő. Apám zsarnokoskodik. Nem szereti, ha külön tálalgatnak.

— Aki nincs itt az evésnél, az fütyülje el. Ha nem tetszik szedd a sátorfádat és keress kvártélyt magadnak. Ugy lesz itt minden, ahogy mi akarjuk és magára és az anyámra mutat.

Pedig csak úgy van, ahogy ő dühöngi. Mit tehetek? Hallgatok és gyorsan bepofázom az ennivalót. Csak a hugaim kotyognak. Ők keresnek, hát szabadabb a szájuk.

— Maga apám sohse nézi, hogy másnak is jó legyen, csak ahogy maga akarja. Mi nem vagyunk a cselédjei.

— Fogjátok be a pofátokat!... — kiabál apám, vagy ha rosszabb kedvű, nyakon is üti őket. Ilyenkor a hugaim nem vacsoráznak és nekünk több jut.

Kiállok a kapuba. Szemel az eső. Mély pocsétákban áll a téglá a járdákon és a kövezetlen kocsitakon a víz. Egy kocsis rekedt ordítózása veri fel az eső egyhangú pötyögését. Üti a lovakat, elakadtak a liszteskocsival a sárban.

Rossz kabátokban topognak erre-arra a szomszédok. Alig köszöntik egymást. Elázik ilyenkor a beszélgető kedv is. Átmegyek a Fésűsékhez.

Ott összejön néhány magamfajta dologtalan. Kártyázunk, vagy efféle. Mésélünk erről-arról. Néha hazudunk is. Így érdekesebb. Lányokról, verekedésekről. Hősebbek vagyunk így.

Az öreg Fésűs kővér, pipás ember, csuda kacifántosan nevet egy-egy jobbizú eseten. És mindig valami katonahistóriáját ékeli a különféle beszédek közé, a bosnyák okkupációról. Tud lóditani. Gyerek volt az okkupációkor.

— Hej gyerekek, mikor én Zenicán a fegyháznál voltam posztton....

Sanyi, a legkisebb fia rászól:

— Már mesélte apám, nem emlékszik rá?

Kicsi, törődött felesége zsarnokoskodik fölötte, mert nem keres az öreg. Gyűlöli, hogy mégis kövér és egészséges.

— Hozzál vizet, még erre is lusta vagy, pedig megüt a guta, már annyira hizol!... — és az öregember engedelmesen elcammog.

Most nincsenek itthon. Kimentek kukoricafosztásba valamelyik rokonukhoz, tanyára.

Kinézek a Halasi-utra. Erre nem nagyon szoktam járni. Erre lakik a hűtlen szeretőm. Nem kellek neki, hogy nem vagyok munkában. A papucsosék fia tetszik most neki. Pedig vigyázzon, mert az már vert szét botot lányok fején.

Megázik a kabátom, eszi fene.

Üresek az uccák. Félig fafu ez a város. Olyan kevesen értik és élik itt az életet. Még a jóvilágban is eltemetődtek a vidékiességben.

Jó volna puha autóban ülni, vagy szivarozni. Pénzt olvasni, vagy valami tengerparton a melegben hasalni.

Tülköl az autóbusz. Csak egy rendőr van benne, az ingyen utazik és a malmos tart hazafelé.

Nézek a házfalakra. Mocskosak. Egyformán vidékiesek, kis öreg ablakokkal. Sár rá és penésszé válik itt az ember.

Ráérünk. En is, a fűszerekek is, az autóbusz is, a malom se jár. Csak az eső szemetel.

Visszafordulok. Micisapkám szemembe huzom és megszorítom a nadrágszíjamat. Alig van gondolatom, mintha már éhes se lennék. Minden későn jön. Álmodnék néha szépeket is. El is mesélném valakinek. De mit ér, ha megerőltetem magam, hogy önmagamnál külfömb legyek. Ügyetlenek a vágyaim is. Nem érdemes ingyen még gondolkodni, vagy beszélni sem.

Laták István.

1933 november 7

Soha semmi. Ásítós ködös őszi nap van.
Semmi új. A régi arcok, a régi uccák,
És zagyva zaj. Villamosok, merevek, lusták
S a bánat —: bánat, örök hű, változatlan.

Ma is a ligetben csatangoltam hosszan,
Mord mulandóság ült meg mementóképen
S a levélhalál fanyar, dus parfümjében
Találkoztunk, mint sokszor a rozszant
Kioszknál. — Négykor górcsózni mentem.
Mégvártál. Hétkor Hozzád mentünk, épu gy mint máskor —
S mig zongorád a nótám merengte: a szamovárból
Finom teagőz lengett a barna estben....

Aztán hazamentem. Ép bujt elő a Hold —
Köd gomolygott és imbolygtak pislá lámpák
S az árnyak nyurgán tar táncukat járták
S a kapualjban ujfent Pépa, a bolond dalolt.

Rekedt kurjantások szakadtak ki az éjbe:
Az udvarban részeg horvátok mulattak...
A néni bejött hozzám: könnyesen dagadtak
A szavak az ajkán: »az uram... züllik... hétről-hétre...
A lányom... huszéves... csinos... csak furcsán köhög...
Vért köp... kenyér nincs« .. — ugy sirtak szavai...
— Az éjt nem aludtam: folyton a mostoha bajokat hallani?
Ó, hát csak a könnyek s bucsuzkodás örök? —
— S a szomszédszobából szótlán, éjfél tájt - elment valaki---

Dudás Kálmán.

Vándorbotot vett a bolond*

Már sokszor elmentem a falunkból, de mindannyiszor megtáltak. Lehet, hogy most is utánam jönnek mint a mérges kutya a birkák után, de most már odébb leszek. Nem fognak megtalálni.

Gondoltam mindig, ha bolond vagyok is, de nem annyira, hogy a gazdák birkáit őrizzem a hegyen örökkön-örökké. Mert, ha meg-nő a bárány, a gyapját lenyirják kétszer is, háromszor is, aztán szép kövérre hizik, levágják és nekem adják a hólyagot.

— Nesze fujd föl! — mondják és én fujom, fujom, míg el nem reped. Aztán készen vagyunk. Sokszor mondtam már a gazdáknak, hogy talán nekem is járna valami hus, ha már őriztem a nyáját a rablók ellen, de csak nevetnek rajtam és azt mondják: gyűrűt az ujjadra! Így hát én málét eszek meg sós palentát és nézem, hogyan csuszik le az ő torkukon a zsíros falat.

Multkor azt mondta a bótos, ha levágom az ő birka-szukáját, akkor enyém lehet a pacal. Még hajnalban felkeltem, leszurtam, lenyuztam neki, kivettem szépen a belsejét s amikor mindennel készen voltam, indulni akartam a pacallal.

— Nem oda hékás — mondta a bótos — ezt a pacalt én már odaigértem egy asszonynak. — Így most sem kaptam semmit.

*

Amikor harmadszor mentem el a faluból, akkor nemcsak azért mentem, hogy a várost lássam ott túl a hegyen, hanem amiatt is, mert kárt tettem a nyájban. Ez meg úgy történt, hogy hátast feküdtem a tarlón szembe a nappal és harmonikáztam. Lassanként elnyomott a meleg, harmonikámat magam mellé tettem. Fektemben egy-kettőt fordultam és mélyen elaludtam. Birkáim csendesen legeltek. Egyszerre csak arra ébredtem, hogy megnyikkant a harmonikám. Fel is szöktem mindjárt, de mire magamhoz tértem, addigra végiggázolt az egész sereg a muzsikámon. No csak csapkodtam jobbra meg balra a botommal teljes erőmből. Egy kos meg egy szuka nyöszörögve terült el a földön és a számárnak is levertem az egyik lábát, de a harmonikámon ez már nem segített. Nagy szomorúság fogott el. Meg se vártam a delet, hanem felkerekedtem és mentem busan a hegynek. Egész uton húztam, nyomkodtam gombjait a harmonikámnak, de mindhiába. Csak nyögött, sirt, mint a beteg borju és nem tudtam segíteni rajta.

Este lett mire a faluba értem, túl a hegyen. Lányok és legények álltak a kapuk előtt és én mindenkinek elmondtam nagy báratomat, de nem esett meg a szívük rajtam. Nevettek és azt mondták, huzzam a tehén farkát, az majd muzsikál nekem. Sokáig el sem aludtam az árok szélén, ahol leheveredtem. Reggel aztán, amikor a város felé akartam menni, hogy ott valami mestert találjak, aki megreperálná a muzsikámat, utánam kiáltott egy rendőr:

*) A „Bolond legény” ciklusból

— Hé, te harmonikás! — Megkérdezte hova indulok. Elmondtam neki a bajomat, mire ő azt mondta, hogy jöjjenek csak velem, majd ő segít az én harmonikámon. El is vitt a községházára, ott megkötözték a kezemet, lábomat, feltettek egy szekérre és délben már a mi falunkban jártak a lovak. Ott is a községháza udvarán tett le a szekér. Aztán megmarkolt két rendőr és levitt a pincébe. Ott nekem estek, puskával vertek és a hasamon táncoltak.

— Na most muzsikálj, te bolond, hogy legalább zenére menjen. — Így beszéltek és röhögtek. Aztán sokáig aludtam ott a pincében, s mire levették a kötelet rólam, alig tudtam a lábomra állni.

Azért a harmonikámat nem hagytam. Azt mondtam anyámnak, ha nem csináltatja meg, felgyujtom a házat. Akkor egy ember elvitte és három napra visszahozta. Ugy szólt, mint a templomi orgona. Nem éreztem én akkor már fájdalmat a hátamban, ha mondta is az anyám, hogy valami leszállt bennem, azért köll éccaka is sokszor kimennem. Én akkor csak a muzsikámnak tudtam örülni.

Nemsokára aztán meghalt az anyám. Egy este az istállóba ment fejni és amikor visszajött a fejkével meg a háromlábu székel, egyszerre csak nyögött egyet, mint a muzsikám, amikor kilukadt, aztán elesett. Fölkaptam mindjárt, bevittem a szobába és az ágyra tettem. Fehér volt, mint a meghasadt nyirfa belseje. Hiába is szolítottam, ráztam, kötöttem — ő halott volt.

Egy darabig néztem a fehérségét, akkor szóltam a szomszédoknak, hogy meghalt anyám. Ők bementek a szobába anyámhoz, aki csendben feküdt, én meg kiültem a ház elé és harmonikáztam. Most szomorú nótákat játszottam rajta, hogy mindenki sirjon. Sirnak is. Mindenki, aki rámnézett és meghalotta a muzsikámat sirvafakadt. Nekem pedig dagadt a mellem, hogy ilyen szépen tudok muzsikálni.

A temetésén is muzsikáltam és amikor hazajöttem a testvéreimmel az üres házba, tudtam, hogy én itt reggelnél tovább nem maradok.

Igy is lett. Ahogy kinyílt a hajnal, botot kerítettem magamnak, jó vastag csomós botot és megindultam. Harmonikám a hónom alatt, bot a kezemben. Gondoltam, ha rendőrrel találkozok, azt fejbeverem. Akkor aztán táncolhat, ha van kedve hozzá, de engem nem visz haza egy se többé.

*

Bent voltam a városban az ökörvásáron. Nagy mezőre tereltek a barmokat, akik bőgtek rettenetesen, a gazdák pedig csapkodtak egymás tenyerébe. Én járkáltam az ordító barmok között és muzsikáltam. Egyszerre hozzám jött egy nagyhasú ember, a hasán keresztbe vastag aranylánccal.

— Behajtod-e ökreimet a városba, látom egyéb dolgod úgy sincs. — Azzal odavezetett egy csordához, megszámolta az ökröket és újra felém fordult.

— Ugy vigyázz rájuk, mint a szemedre, mert különben darabokra váglak. — Nem szóltam semmit, csak füttyentettem egy pá-

rat, hadonásztam a botommal, azzal megindultam az ökrök után.

Szép napos idő volt, mezitláb rugtam a port, danoltam, muzsikáltam meg a barmokra kiáltottam, ha a járdára mentek. Délre beértem a városba, ahol új gazdám már várt rám. Az ökröket egy kocsmá udvarára tereltük, aztán a gazdám bement a kocsmába, én pedig kint az udvaron vártam rá.

Sokáig nem láttam a gazdámát, nagyon soká. De amikor megláttam se volt köszönet benne. Már esteledett, amikor egy leány szalonnát hozott ki nekem kenyérrel. Azt megettem és vártam tovább. Egyszerre nagy lármá hallatszott ki a kocsmából. Oritás, káromkodás. Berohantam a kocsmába, ahol a gazdám nagy tócsa vérben feküdt. A hasa fel volt vágva egész hosszában s úgy látszott, mintha az aranylánc tartaná össze, hogy szét ne essen. A másik sarokban nyöszörögtek a meglékeltek emberek.

Gazdám mellett egy kövér asszony állt ingben és egyre sápítózott:

— Ki köll rugni a disznókat, ha nem maradnak békivel.

Vastag lábán harisnya volt a térde felett madzaggal megkötve s ahogy a lámpa alatt állt, egészen átlátszó volt az inge. Ahogy így legelgettem rajta a szemeimet, rendőrök jöttek be és akkor vége lett a látványosságnak. Aki nem vérzett az egy-kettő eltűnt a kocsmából, így én is gondoltam, jobb lesz kívül lennem.

Kimentem az udvarra és a disznóól mellett leheveredtem. Harmonikámat a fejem alá tettem és így aludtam el a csillagok alatt.

Ez volt az első napom a városban.

Herceg János.

Ember és szerep

13.

Az utazás Nápolyig, Párisig csak fényes árnyékokat lebegtetett el szemem előtt, az igazi utazás most következett. Egy nagy mű: nagy fáradság, melyre csak a bedekkerekben előre nem látott uti élmény csábíthatja rá a vállalkozót. Az alkotásban valami kiszámíthatatlan lappang s ennek a felidézése az alkotó egyetlen jutalma. Annál boldogabb, minél több felidézni valója van hátra. A »fiatalkori« művek ereje talán ép a váratlan felidezésnek ez a boldogsága. Akármilyen hibák bizonyíthatók rá a regényre, melyet a Kárpáti szabóék fűzfája alatt kezdtem, ez az én Räuberem, Zalánom s a meglepetés, melyet írójának szerzett, az igazi olvasót akkor is meghatja talán, ha fogatkozásain rég mosolyognia kell.

A regény csirája, hogy filológusként fejezzem ki magam, az az ellenmondás volt, melybe valágnézetem került természetemmel. Apám, mint a kor felvilágosodottjai általában (s talán egy kissé azontul is), ellensége volt minden tételes vallásnak. Szílaon ki-kienekelte magát a templomban, melynek kórusán valamikor az orgonát fújtatta, de első, isten-személyét illető tudakozódásaimra, már olyan válaszókat adott, melyek az »isten« szót meghagyták ugyan, de a »személyt« meglehetősen széjjelmosták. A protestáns hitoktatás nem állított számbavehető akadályt diadalmas, gyermeki racionalizmusom elé. Szegény hétgyermekes hitoktatóm, aki olyan komolyan vette lelkem üdvösségét, hogy órákat átpolemizált velem, csak érvelő-kedvet szabáditotta el. A középiskolás évek végére eső »irodalmi felvilágosodásom« végleg belezökkentett az ész vallás kétszerkettőjébe s ha a szocializmust, Ady majd Szabó Dezső gazdagabb világából kikelve, némi ellenállással fogadtam is el, ez az ellenállás nem volt sem elég merész, sem elég tudatos. Az ember bírája: az élet, elme: a társadalom, mennyországa: utódai boldogulása. Tiszteld az életet és szolgálj a fejlődést, ezt az etikát fogadtam el — elméletben.

Nagy szomorúságomra természetem ellenállt ennek az erkölcs-tannak és magaviseletembe minduntalan beleszólt valami, amit elveim felől nézve szégyelnem kellett. Egyáltalán nem alkalmazkodtam az élet logikájához, sokszor, ha valami észszerűt kellett volna tennem, szégyenkező részegség ömlött el rajtam s azért is az ellenkezőjét követtem el. Mint serdülő, természetesnek találtam, hogy bordélyházakba járjak, de csak a szalonokig jutottam el; — a sokajtos folyosóktól visszahököltem. Meg kell markolnod az életet, mondtam s egy szerzetes huzódásával nyulkáltam felé. Ostoba nagylelkűségekben szalajtottam el szentnek vallott érdekeimet. Az emberek társaságában tudtam a helyem s a magányban éreztem jól magam. Az ember üdvössége a társadalom üdvössége, én mégis mint ha valami nyavalyás kis egyéni üdvözülés reményét dajkáltam volna az ösztöneimben. Életképtelennek és kiesettnek éreztem magam. A szó legtagabb értelmében: impotensnek.

Házasságom és írói szerepvállalásom elveknek és természetnek ezt a meghasonlását csak átmenetileg fedte el. Pályám kezdeti sikerei és a rendezett családi élet alól egyre félelmesebben burjánzott elő valami észszerűtlen, ami, éreztem előbb-utóbb elvágja előmeneteletemet s egy más irreális irányba kényszerít előre menni. Ennek sikere és hasznos életnek különös ekzaltált magja volt. Le akartam torkolni ezt a »neuraszténiát«. Nevetségessé tenni a jövőmet fenyegető »szentet«. A szentség: impotencia; az üdvösség az idegbaj önigazolása: így hangzott az esztendők elégedetlenségén érlelt tétel s a külföldi ut után, mely megint csak reménytelen kirohanásnak bizonyult; megvolt rá az okom, hogy ezt a tételt friss keserűséggel fordítsam magam ellen.

Az egyetemen volt egy szilasi medikus-társam, aki egyszerre csak eltűnt közülünk s odahaza kezdett kuruzsolgatni; olyan eredményesen, hogy a körorvos a csendőroket küldte a nyakára. Én keveset érintkeztem vele; az otthonát meg egész futólag láttam. Inkább csak a rokonoktól hallottam a furcsa »rabbiatus« családról, melyben a falusiak szeme is felfedezte a terheltséget. Az apa menesztett református pap volt, akiről sok csunya beszéd járt a faluban; a fiuk közül még az én barátom a legkülönb; nemes igyekezetű, kissé zaklatott fiu, — szép külsejű, jóeszű s gyökerében: teljesen impotens. Az ő alig ismert, látomásszerűen elkapott életkörülményeibe loptam be a magam ügyét; a kuruzslót tovább fejlesztem valami szentté sőt krisztussá. Tulajdonkép ironikus regényt akartam írni, melyben szentség és idegbetegség ugyanannak a jelenségnek színe és fonákja. Csakhogy a hős kifogott az irónián.

Boda Zoltán története a betegágya mellett elmondott első csalimesével kezdődött, melyet apja vetett a beteg gyermeknek; ebből bontotta ki a »terhelt«, világ-idegen gyermek első heroikus ábránd világát, melynek úgy kellett volna fejezetről-fejezetre tovább épülnie, hogy a végén egyszerre mutassa fel s aknázza alá a századunkba ültetett evangéliumot. De már a »Zölddisznó« meséjével küzködő gyerek első hősi felforrásán észrevettem, hogy nem őrizhetem meg vele szemben fölényemet. Boda Zoltán az irónia ellen lett irónia. A képtelenség, mely elgondolásomban a szentség felvétele volt, Boda Zoltán alakjában a szentség következménye lett; a szó azok ellen fordult, akik vele szemben használták. Ahogy fokról-fokra felgyűrtem világát, úgy igazolódott előttem az impotencia: az ember nagyobb ösztönei nem vezethetők le az élet kétszerkettőjéből; a társadalomban élünk, de lelünk köldökzsinórja kifelé vezet; az üdvösség a mi magunk ügye, életünkben dől el s életünk fölötti erővel szemben.

Nagy felfedezés volt ez. Minden erősebb egyéniségnek külön apologiára van szüksége a környezet hiedelmeivel szemben s akkor találja meg magát, amikor ezt az apologiát először vágja a világ szemébe. Az eredetiség: hűség és dac. Én most mertem először hú lenni magamhoz s most mertem először az egyéniségem ellen tulajdon eszembe beplántált érvekkel szembe nézni. Iróniám magamon át

az evangélium ellen tört s kudarca nyilvánvalóvá tette, hogy Boda Zoltánban tulajdonkép a vallást fedeztem fel. Párisban Claudelt olvastam, tudtam, hogy Európán csak az imént csapott át az új-katolikus mozgalom. Nem lett volna csoda, ha felfedezésem mámorában fejest ugrom az egyházba. Szellemi fejlődésem egyetlen mozzanatára sem vagyok olyan büszke, mint arra, hogy ezt nem tettem meg. Ép a hűség és kritika tartott vissza tőle. Olyan nagynak tűnt fel az a belső szabadság melyet szereztem, hogy irtóztam szavakkal megkötözni. Az az irány, melyben »impotenciám« élt és felelősséget érzett: nyilván a keresztények Istene volt; a felelősség néma társalgása: az imádság; a természetemben fészkelődő másik természet: Krisztus forradalma, Isten országa. A keresztény lelkiállapot minden árnyalatát megtaláltam magamban s olyan hatalmas volt ez az állapot, hogy gyalázatos csonkítás lett volna egyetlen fogalmazás guzsába kötni, az »elhívés« hetedrangu furdalásaival bonyolítani, amikor a némaságban benn volt minden lehető fogalmazás tartalma, a fogalmazások feszélyező nyelve nélkül. Az új-katolikus írók veszedelmes stilisztikája ahelyett, hogy huzott volna, elriasztott. Micsoda kinlódás, a dogma minden ízébe igazolást pumpálni! A felületesebbekben egy Papiniben, valóságos szélhámosság. Szép dolog a századokkal egyet vallani, de fontosabb önmagunkkal egyet érezni. S én hamar észrevettem, hogy ez az »új érzés« annál diadalmasabban lesz »vallás«, minél kevésbbé jegyzem el szavakkal s tudatunkra erőltetett hajdani vélekedésekkel.

Sajnos, a felfedezés rohama alaposan elbillentette a művet; az én tervemből olyan váratlan robbant ki az eszme terve, hogy az arányok felborultak, az egyensúlyviszonyok megínogtak. Azt hiszem, sok »fiatalkori mű« művészi tökéletlenségének volt hasonló oka; amit a szerkesztés ügyefogyottságának néztek, tulajdonkép a műtől kapott ajándék felhőszakadásszerű zudulása volt. Szerkeszteni én tudtam. Ha nem volt nagyobb dolgom, mint hogy szerkesszek, (a Horváthné meghal a példa rá) gyerekkori írásaimban is »kész művész« voltam; (mint ahogy a legtöbb igazi író már gyermekkorában »kész művész«) a váratlan többlet volt az, ami most megzavart. Boda Zoltánnak két mellékbolygója lett volna a regényben; két másik impotens; gyengébb legények, akik valahogy mégis csak kivergődnek a lefelé vivő örvényből: a zsidó Behr Alfréd az érvényesülési ösztönével, Horváth Laci, akiben saját »Harmadik Magyarországos« stádiumomat akartam leszámolni, szabódezsős néprajzos imádatával. Boda Zoltán rohamos győzelme agyonlapította ezeket az »impotencia árulókat«. Behr Alfrédből okos stréber lett, Horváth Laciból szánalmas, gyermekded alak, aki a vitalizmus elméletével vigasztalja magát félrevezetett alapösztönéért.

Mint említettem, Freud elemzései annakidején nagy hatást tettek rám; Boda Zoltán a pszichoanalízissal is úgy bánt el mint Behr Alfréddel vagy Horváth Lacival. Kicsinyesnek bizonyult vele szemben ez a lélekturkáló indokolgatás. Ha a szentségnek freudi okai voltak, a freudi okoknak viszont a szentség lehetett az okuk; az

ellemzés a rátarti észember bosszuja a nagyságon. Sajnos, reményem tervében elég nagy hely jutott a lélekelemzésnek s ez a munkakörben kitört lázadás mindent összekavart. Küzdeni kezdtem a szellem ellen, amelyet módszeremben többé nem tagadhattam meg, úgy hogy: a pillangóh rajta maradt a báb.

Gyerekkorom és ifjúságom emlékei is nagyon közel voltak még hozzám. Hogy az író igazi eleme nem az élmény, hanem a látomás, arra ez a regény kitűnő példa lehet. A kitalált részek sokkal jobbak benne, mint a kulcsregénybe illő élménytörmelékek, az öreg Bodapap otthona, melyben sosem voltam, sokkal »élethivebb«, mint a Horváth-udvar, melyben husz vakációmát töltöttem vagy Négyesi stílus-gyakorlata, melyről az öregur engem dobott ki. A regény lényeges tömbjét, elborította a sok hordalék. Még nem válogattam elég határozottan élet s művészet közt s mint ahogy az ember férfikorában is kitérőnek talál egy sületlen viccet, melyet mint kis gyerekek apjától hallott; az élmény meleg burka, művészileg is igazolt előttem részleteket, melyeknek mondanivalóhoz kevés közük volt. Felhánythatnám még magamnak, hogy iramosan, kellő gond nélkül irtam. Az ötszáz folyóirat-oldalas regény tizennégy hónap alatt készült el; közben hat hónapon át egy sort sem irtam, három hónapon át még épen csak majszoltam a munkát, amikor igazán dolgoztam, akkor is ezer-mindenmást csináltam. Ez a szemrehányás azonban minden munkám megilleti. Soha másképp mint utolsó percben, órára nem dolgoztam; a legjobban szorongatott és legrövidebb idő alatt készült írásaim voltak a legkülönbek; mintha a pihenésekkel átszőtt munkában az ember csak félig lenne író s teljesen be kellene keríteni bennünket a kényszerűségnek, hogy egészen a karjába vessük magunkat. Amikor a harmadik kislányommal a szülőfájások elkezdődtek, én az Arany János tanulmányomat irtam. A szerkesztő várta a kéziratot; ha elkezdődik a szülés, három napig nem tudok tolat fogni. A feleségem látta a helyzetet, fel-fel-sziisszent és hallgatott. En pedig percek alatt szántottam az oldalakat. A szerkesztőnek nyolc órákor adtam át Aranyomat; a feleségem félkilencre ért a klinikára s a gyerekek féltizre lett meg. Sokan ezt tartják a legjobb tanulmányomnak. Annyi bizonyos, hogy az ugynevezett ihletemre a legjellemzőbb. Az Emberi Színjáték nagy része is ilyesformán készült, de semmiesetre sem a legrosszabb része.

A Napkeletben a nyár folyamán jelent meg álnév alatt »Aurél a Kékesre megy« című novellám. Azt hiszem ez volt az a mű, amelyben legnagyobb engedményt tettem a saláta-irodalomnak. A munkatársaknak azonban nagyon tetszett; egész kis ünneplést csaptak, amikor a külföldről visszajövet a kávéházba először bementem. Regényemet azon a héten kezdtem el; alig volt meg belőle félílvnyi; a nagy dicséretekre mégis csak megjegyeztem annyit, hogy van egy nagyobbacska regényem is, nem hiszem, hogy az Aurélnál rosszabb. A szerkesztők, akiknek ugyis állandó regénygondjaik voltak, Auréllal, mint kukacsal bekapták a horgot. A regény lesz talán 150 Napkelet-oldal — mondtam; ép kitölt egy félívet tiz-tizenkétoldalas

porciókban. Meg kellett ígérnem, hogy néhány hét múlva, mielőtt befejeztem és legépeltem, átadom Tormaynak. Néhány hét múlva — október végére megvolt kétszáz oldal, hét és fél fejezet, épen hogy legépelve nem volt. Ha azt akartam, hogy a regény megjelenjék, abba kellett hagynom az írást, javításhoz, gépeléshez fogni, hogy Tormay is lássa mit ad januártól az olvasói elé. Ez nagy hiba volt, mert abban az iramban karácsonyra elkészültem volna. A gépelés untatott, más munkám is akadt, úgy hogy december elején Tormaynak három fejezet alapján kellett eldöntenie, hogy közli-e a regényt vagy sem.

Hasonló helyzetben magam is szűköltöm volna. Most már egész bizonyos volt, hogy a »százötven oldalas« regény legalább háromszorakkora lesz. Ennek a betű-tengernek ő alig egy ötödét látta; hogy vállalja a felelősséget a többiért? Birom-e folytatások tempóját s ha birom, nem botránkoztatom-e meg a Napkelet olvasóit, akik végre is nem azért fizettek elő a lapra, hogy olvassák, hanem, hogy meg ne ütközzenek rajt. Nem élek-e vissza a szerkesztők kényszerűségével, akiknek be kell fejezniök, amit elkezdtek? A három első fejezetben nem káromkodtak és nem nyomták a szolgálot a falhoz. De nem lappangott-e már ebben az izelítőben is valami nyugtalanító, erköclslázító, amit nem lehet káromkodások és párzások alakjában lefűlelni? S ezek a végtelen bekezdések! Legalább a párbeszédeteket fejtettem volna szét azokkal a biztató, vízszintes vonalakkal, melyeken olyan örömet nyugszik meg a nő-olvasók szeme. Előrelátható volt a vád, hogy egy félezer oldalas tanulmányt etettek meg olvasóikkal. A szerkesztő tudatában élő eszmei lény »a Napkelet-olvasó« felől bizony nem sok jót lehetett várni. Szerencsére, Tormaynak tetszett a regény, jobban is tetszett, mint megérdemelte. Valami magyar Dosztojevszkij jelentkezését érezte benne s akárhogy retteget az eszmei olvasótól, egy »magyar Dosztojevszkij« nem mert elutasítani. Mindig kiváltság jele, ha egy író egy másik író tehetsége előtt meg tud alázkodni; különösen, ha kézben és helyzetben önmaga magasan fölötte áll. »Amíg a regényét olvasom«, mondta, »sokszor eszembe jut, hogy amikor mások így írnak, én miért irok.« Azt hiszem nem kell védenem magam ezért az idézetért. Nem nekem válik becsületemre, hanem annak, aki mondta.

Az első fejezet ott feküdt tehát a Szent István nyomda ólomporos asztalain s az öreg Gál bácsi duzzoghatott az egybeszedett párbeszédéért. A regény megjelenés előtt állt, csak címe nem volt még mindig. Hiába feszítettem az eszem, nem jutottam semmire. A cím, amelyben végül megállapodtunk, a szöbakerültek közt talán a legszerencsétlenebb. Emberi Színjáték! Annyi biztos, hogy egy pillanatig sem gondoltam a Balsac Comédie humaine-jére, amelynek szöszserinti fordítása. Inkább a dantei Komédiára tekintettem, melynek Pokla, Purgatoriuma és Paradicsoma regényem tagozódásában is ott lappangott. Boda Zoltán, anélkül, hogy a tulvilágra került volna az életünkben levő tulvilág körein emelkedett fel s abba az

Istenbe olvadt bele, akit sosem nevezett meg. Utazása talán ép azért let *Emberi Színjáték*, mert nem kellett megnevezni. A hitvilág életünkben van, az Isten az emberben, egy igazi Comédie humaineben el kell férnie az Isteni Színjátéknak is.

Ilyesvalamire céloztam *Emberi Színjátékkal*. De a Napkelet olvasója, aki az ujévi számot föl vágta, a nagyhangú cím alatt huzsonhatoldalas regényfolytatást talált, furcsa nyelven irt hasábokat, azoknak a madáryelveknek egyikén, melyeket ő 1920 előtt Ady, azóta pedig Szabó Dezső nevével bélyegzett meg.

14.

Azon az őszön, melyen Boda Zoltán lelkem rég lappangó forradalmának az élére állt, a szokottnál is jobban szorított a robot. Azt a bizonyos kétszáz oldalt, napi kilenc órai elfoglaltság mellett irtam meg, ha a közben vállalt tanulmányok nyelbeütéséhez szükséges időt nem számíton. Szeptember óta nemcsak fogorvos, köztisztviselő is voltam; néhány zuglói iskola ideiglenes iskolaorvosa. Hogy jutottam ehhez az álláshoz? Erdemes elmondani.

Egy év fogorvosi gyakorlat után mindaketten láttuk, a feleségem s én is, hogy ezen a pályán nem soká boldogulhatok. Igaz, hogy a váróban sokszor szépecskén üldögéltek, csak hogy ép belőlem magamból hiányzott az, ami a betévedt és felhajtott betegekből szerves prakszist csinál. Egy bizonyos határon túl nem tudtam megszokni ezt a kenyérkeresetet; az embergyötrés jobban gyötört mint eleinte, a türelmem fogyott s a munkám egyre rosszabb lett. Szegényes, gépies tevékenység volt s az ismétlés nem hogy javította volna, inkább rontotta a minőséget. Egy hét alatt mindent megtanultam s négy év alatt meg semmit. A beteget elcsábította a modorom, tetszett neki a könnyű kéz, óvatos kezelés, de egyre gyakrabban jöttek vissza egyesek koronákkal és kiesett tömésekkel s mások viszont egyáltalán nem jöttek vissza. A gyakorlat még inkább emelkedett, de előrelátható volt, hogy előbb-utóbb zuhanni fog. Ella házasságunk első esztendeje óta hajszol valami fiksz állást, azoknak a feleségeknek tapintatos csalódásával, akik belátják, hogy férjük szabadpályán nem állja meg a helyét. Ő segített be egy zártszámú iskola-orvosi tanfolyamra, ahonnan mint legfiatalabb jelentkezőt előbb visszautasítottak, s ahova mint egy elszontyolódott kérvényátvevő férjét Grossz tanár asszisztensnője a női összetartás nevében mégis csak becsent.

A külföldi ut előtti tavaszon már nagyon is éreztük, hogy a gyakorlat inog s Ella beadatta a kérvényemet a fővároshoz. Négy-száz jelentkező volt két állásra. Én titokban nem is nagyon bántam, hogy ilyen reménytelen a dolog. Ha nyíltan nem is utasítottam vissza az állás álmát, (hiszen ép írói szenvedélyem és fogorvosi élehetetlenségem volt mellette az érv); nem nagyon vágyódtam a köztisztviselőség után. Akármit duruzsolt a furógép, mégis csak a szabadság dala volt az. Ella protekcióra gondolt. De hogy tartoztam volna én a két legerősebb összeköttetésű pályázó közé? Két tűz közé

szorítva irtam Csordás Elemér tisztifőorvosnak. A levél alig kétoldali volt, csak körülményeimet tártam fel benne, úgy emlékszem, egész tárgyilagosan. Két nap múlva megjött a válasz; Csordás magához hivatott s öszre négyszáz protekcióval nyomott pályázó orra előtt kinevezett. Ez volt a második csoda életemben; a novella-pályázat az első. S ha azóta meg is bántam, hogy »hivatal« mankóját nyomtam hónom alá, (mely mindig a legkritikusabb pillanatban törik el) — erre a csodára több megilletődéssel gondolok vissza, mint az elsőre — hiszen a legváratlanabb helyről, a bürokrácia felől jött.

Uj foglalkozásom jobban tetszett, mint reméltem. Négy iskolám volt, közel ezerhétszáz gyerekem; szepegő ovodásokat hoztak eléem ótvaros arccal s kézilabdázó polgárista-lányok csapata rontott rám vérzőtérdű társnőjükkal, maszatosan és kipirultan. Az egészségtan-órán ragyogó zuglói szemeknek magyaráztam a sima és harántcsikolt izmok-közi különbséget; az elhanyagolt proletárfiúk hálások voltak a jó szóért s a német nyelvtannal szemben megcsőkönysödött agyvelők mohón szippantották fel ezt a testükre, környezetükre figyelmeztető tantárgyat. A kültelki gyerek sokkal jobbindulatú, mint az uri családok nyeglői; tiszteletük: tisztelet s tiszteletlenségük inkább bárdolatlanság, mint rosszindulat. A tanári karokkal soha sem volt bajom; irodalmon kívül, a legalkalmazkodóbb ember vagyok s amíg író-inkognitómat meg sikerül őriznem, a legostobább emberben is bizalmat keltek. Ha pedig fölfedezik, magam nyugtatom meg, nehogy irigyelni legyen kénytelen. Noha az egész épületömbben egyetlen egy ember sem volt, akihez igazán közöm lett volna, sosem került fáradságomba barátságosnak lenni velük. A panasz a miliőre: éretlenség vagy hányiveti-ség jele; az emberek általában mulatságosak, amíg valami nagyobb ügyet nem kell védeni velük szemben s csak attól fogva gyilkosok.

A mellém rendelt iskola-nővér idősebb zsidólány volt, akit már ismételtén megpszichoanalizáltak s most a »szociális munkában« iparkodott ölni életbuját. Wassermann volt a kedves írója s mindig időben lelkesedett azokért a pesti könyvekért, melyeket én sosem olvastam el.

Ezen az egész iskola-gyarmaton ő volt az egyetlen zsidó s mivel tudta, hogy Wolff Károly pártfeleivel van körülvéve, mindenkiben zsidógyűlöletet szimatolt. Külön érzéke volt ehhez; a férfiak uriemberes pertujában épügy felfedezte a zsidóellenes elemet mint a vérszegény tanárnő kegyes füzeteiben. Hozzám ragaszkodott, mert mint mondta »olyan objektív voltam«; én is megszerettem őt, talán mert egyáltalán nem tudott objektív lenni. Egy örökölt érzékenység ködében járt-kelt s analíziseivel és Wassermannjával egyre mélyebben bugyolálta magát a ködbe. Kitünő munkatárs volt; a körzeti jóhírem javát neki köszönhettem; ahol tehetette, reklámozott. Csakhamar mindenki ismert, ambulanciámra ötször annyi gyerek özönlött be, mint az előző doktoréra; az utcán asszonyok állítottak meg, akik elpanaszolták gyermekük idegességét vagy bélférgeit.

Nem volt elsőrangú, felelős orvosi munka, de annál kedvesebb, eltölyézttem benn s mosolyogva indultam utána haza.

Sajnos ez a haza elég messze volt, a város ellenkező végén, úgy hogy reggel hétkor kellett indulnom s déli egy körül kötöttem ki a Krisztinában. Délután hatig is elhúzódott a rendelésem; megerecskedett talpam a derekamig sajgott, miközben türelmesen vártam, ujjaim közt a türe sodrott vattával, hogy a beteg az ura trombitzásának hosszú történetét befejezze vagy a csésze fölött koprüszkölje, kikrákogja magát.

A regényírásra a hajnal és az éjszaka maradt, de közben olvasnom is kellett, mert az ujonnan megindult Erdélyi Helikon a Nyugat íróiról kért tanulmányokat, a Napkeletbe kisebb bírálatokon kívül Babits lírájáról írtam, a karácsonyi szünetben Freud frissen meghozott összes-műveit bujtam, hogy a pszichoanalízissal szemben Boda Zoltánt igazoljam s januártól a Szemle Az irodalomtörténet margójára címen közölte a XVI. századra vonatkozó kisesszéimet. Ezek a tanulmányok órák alatt készültek el; szerencsére rég ismert anyagra vonatkoztak s rég kialakult érzésekre támaszkodtak. Tóth Árpádról hallottam, hogy a végét járja. Akkoriban őt szerettem a legjobban minden magyar költő közül s egyik legszínesebb tanulmányommal akartam hódolni előtte, amely, sajnos, csak a temetése utáni napokban jelenhetett meg. Babitsot, akit régebben nem szívelhettem (a Halálfiairól még elég kicsinylően írtam) Boda Zoltán közelebb hozta hozzám. Ő volt annak az Európának, melyet most kezdtem fölfedezni, legműveltebb tolmácsa; Agoston-tanulmánya és a Pszichoanalízis christiana-féle versek alapján a Boda Zoltán forradalmát kerestem az ő nyilvánvaló »impotenciájá«-ban is. Annál rosszabbul járt Szabó Dezső, Horváth Laci bálványa, akit a »meghaladott fejlődésszak«-nak kijáró kegyetlenséggel löktem el magam mögött s talán a Kosztolányiról szóló az egyetlen tanulmányom, melyet igazán eltorzított a sietség. Egy éjszaka készítettem el s befejezését úgy csaptam le, hogy a mérlegem ridegebb lett mint véleményem.

Hibát talán többet követtem el akkoriban mint máskor, mégis ez a félesztendő volt ifjuságom hőskora, most éreztem meg először, hogy milyen tartalékjaim vannak lelkesedésből, erőből, ötletből. Megnőttem a magam szemében s kinyultam írásomban. Mikor hajnalban fölbotorkáltam sajnálkozva felpislogó s boldogan bebugyolálkozó feleségem mellől, beleverődtem a rácsos ágyba, melyből kislányom szuszogása hallott s felcsavartam a rendelőben a villanyt, hogy a hajlítható nyaku zöld lámpa alatt Zoltán fiesolei nyarának a sugárzásába merüljek, éreztem, ez az esztelen erőfeszítés nincs hiába s az éjfélig nyuló szakadatlan mászkálás, tanítás, fázás, olvasás, írás nemcsak fájás, vajudás is.

Szerencsétlenségemre az 1928/29-es tél átkozott szigorú volt. A villanyosban nem akartak leülni az utasok, hogy kényelmesebben toporoghassanak. Mintha valamennyien dohányoztunk volna, fehér páraakirikák keltek-oszlottak a szájunk körül s a hosszú villanyoso-

zás után, még negyedórát kellett gyalogolnom ki az Egressy utig, találgatva, hogy mi bölcsőbb, a kezemet a zsebben tartani vagy patkózó könnyeimet letörölni. A kertészetben harmincegy fokot mértek, ujságolta a meteorológiai zavarok előtt istenfélő képet vágó takarítóasszony a meleget-füstölő kapuban s mi, sarki vándorok ráestünk, majdnem ráültünk a fűtőtestekre, hogy megint élőlényeknek érezhessük magunkat. Alig engedett valamit a hideg, megjött az influenza; a hőmérő hónaljából hónaljba vándorolt s az utcaán láztól és örömtől vacogva szállingóztak a hazazavart gyerekek. A lábam nem fagyott le, a nátha nem nyomott ágyba, de ősz óta nyolc kilót fogytam; az anyám közeli halálommal ijesztgette a feleségemet, akinek régesrég véget kellett volna vetnie esztelen életmódjának. Én magam is észrevettem, hogy időnként »gyanus neszeket küld a mellem« s csak versírás idejére vigasztalt meg, hogy ez a nesz elég ismerős a »drága, magyar dal tövéen«. A család kikeresett egy olcsóbb adriai szállodát; husvét elég korán volt abban az évben s én néhány nappal még előbb utaztam le, fény-éhesen a március derekáig tartó fagyok után.

Előző nyáron, mikor kiszállás nélkül menekültünk Nápolyból észak felé, azt hittem, sosem kívánom meg többé ezeket a lakozott vidékeket, a ciprusok sötét ecsetvonását a kiaranyozott kékségben. De Olaszország olyan, mint az igazi hetéra, emléke forróbb mint érintése. Undorodva futsz el tőle és kamaszként sompolyogsz vissza hozzá. A Karsztra felpöfögő harmadosztályu kocsiiban ébredező asszonyok nyújtózkodtak s poggyászaik helyén felémsodródó fehér hullámokat láttam, akárcsak a film-szerelmes, amikor a tengerparti csókra gondol. Fiume csillogott, csobogott, fecsegett; az öreg hordár a hajóállomásnál ráült a csomagomra. A hajón borzongani kezdtem, egy tüdőbajos magyar lány, aki Laszin-Piccolóba utazott, kölcsönadta a hőmérőjét; neki harmincnyolc fok láza volt, nekem harminckilenc.

A szálloda teljesen üres volt, a cigalei öböl partján leforrázott agávék és citromfák szomorkodtak, a hosszú tél elvitte a növények nagyrészt s a késő tavasz nem hozta meg a vendégeket. A tulajdonos magyarországi karfiolt, halat, gyümölcsöt rakott elém s az államtitkárról beszélt, aki holnap érkezik s a német mérnökökről, akik az én hajómmal mentek tovább. Négy napot lézengtem a szeles tengerparton s a tulajdonos, akinek az államtitkára utolsó pillanatban megint csak »lesürgönyözte a szobát«, gyanakodva nézett be egy-szem vendégéhez, aki a szobájába kérette a vacsorát s épen csak megturkálta, úgy küldte vissza. Négy napot sinylődtem így, aztán eszembe jutottak az olasz kórházak s kivettem magam a trieszti hajóhoz, negyven fokos lázzal ténferegtem a cölöpökre tekert kötelek közt, néztem a fölszakított vizet s a vízi madarakat. Feleségem, akinek sürgönyöztem, krétafehéren állt a Délivasut perronján s egy össeesett, elvesztett embert szorított a karjaiba.

Körülbelül négy hetet feküdtem. Ezalatt különös dolgok történtek körülöttem: orvosok jöttek, megilletődötten vizsgálták az ar-

comat s míg fölültettek az ágyban s a hátamat kopogtatták, egész tisztán hallottam jobb és baloldal közt le a lapockáig a különbséget. Felöltöztettek s áttámogattak egy röntgenes barátunkhoz, ott siri csöndben mondtam el, három orvos közt a cigalei ut történetét s közben szinte gyönyörködtem a hangomban, olyan ünnepélyes volt ez a csönd. Odaát a sötét szobában a felvételt lötyögették, egyik orvos bejött, a másik kiment, a feleségem pedig szorította a kezem. A jobb tudómban jókora beszűrődés volt, a kollegák megnyugtattak, hogy elég éles szélű. Másnap megkezdődött a bucsujárás. A feleségem kikísérte őket s piros szemmel és a szája körül gyanus mosolygással jött vissza. Egyik barátom, aki szerette a férfias beszédet és az irodalmat ezt mondta: Bizony nem valami jó érzés, ha az embert a halál kutyái szorongatják. Földessy Gyula akivel ekkortájt melegedtem össze, nap-nap után felkeresett; meleg kedélye lecsillapított, csak ne lett volna poszthumusz-versek kiadója. A hivatali főnököm irt, hogy legyek nyugodt, évvégéig helyettest küld ki; Tormay nyolc oldalas részletekben majszolgatta a nála levő, veszedelmesen apadó kéziratot, de ő is azt írta, hogy legyek csak nyugodt. Az anyám meglátogatott: ráismertem a nagy alkalmakkor hordott arcára; az apám leült velem szemben s melegen-csillogó szemében ott sunyított a hazulról hozott lenéző megütődés, amelyel a paraszt nézegeti a beteget. Szinte csak a kezével kellett volna legyintenie.

A hazugság kezdett körém verődni, sűrű, láthatatlan háló vett körül, amelyből hiába próbáltam kilötni a kezem. A betegek külön egy személyre készült világegyeteme volt ez, akiket nyájassággal, füllentéssel és befőttel tokolnak el az egészségesek, hogy át ne kelljen venniük félelmét, ne kelljen foglalkozniuk a halállal, melyet képviselnek. A betegek iránti tapintat, a halott körül meginduló sürgölődés, maga a gyász: védekezés valami ellen, amibe tabu: belegondolni. Az apám megrökönyödött szemének igaza volt; egy év sem telt el, megtanultam, hogy a nagybeteg akárhogy szeretttük, ki kell kiközösíteni.

De milyen nehéz ezt a kiközösítést megszokni. Hogy törí magát a lélek ezeken a láthatatlan épülő falakon! Az egyes szavakba, pillantásokba, cirógatásokba nem lehetett belékötni s az egész mélyen ingerlő volt. A feleségem ott szuszogott mellettem, arccal a párnájába fordulva s én szerettem volna fölrázni, hogy követelem, mondjon meg mindent. De céltalan és nevetséges lett volna. Ültem csak szuszogó egészsége fölött s egy hirtelen gyengeség-hullám alatt egész lelkem megmeredt. Jaj a tüdővérzés s az ajkához nyultam, amely szárazabb volt mint rendesen.

Hol volt Boda Zoltán? Hol volt ifjuságom rohama? Mint esztelen öngyilkosságra gondoltam a zöldlámpa alatti hajnalokra s egy kertért, amelyben krumplit kapálhatok, elcseréltem volna minden jövőendő színjátékomat. Szemben esőutáni színekben csillogtak a tetők s egy sávnyi áprilisi égen ép elég felhő gomolygott-huzódott, hogy az élet gomolygásai, vonulásai mind átsajduljanak az emléke-

zetemen. Gyűlöltem az irodalmat, gyűlöltem az írókat. Ki segített rajtam? Kinek volt egy biztató szava? Vandálok közt kellett barátokat keresnem, bozótokon szöknöm a fény felé. Öt-hat kötetnyi írásom jelent már meg s ifjúságom istenei mintha észre sem vettek volna. Talán örülnek is, ha hallják, hogy meghaltam.

Valójában persze egy pillanatig sem hittem, hogy meghalhatok. Ravasz fogásokkal csaltam ki környezetem igazi véleményét s lenéztem őket, hogy igazán ilyen komolynak tartják az állapotom. Nem akartam reménykedőnek látszani előttük, de legbelül egész biztos voltam, hogy nem halhatok meg. S ha kétszer akkora volna az a góc! Az iszonyu őszi tempó után jó volt ez az elernyedés; a léleknek is vannak izmai s ezek most zsibbadtan lötyögtek, pihentek. De szántsam őket egyszer össze, ugorjak fel ott magamban, hogy szóródik szét ez a kegyes képű, meghatottságát csemcsegő látogató nép. Boda Zoltán történetéből már csak egy tizoldalnyi folytatás volt Tormay kezében. Ez egyszerre elég; aztán beszüntetik a regényt. A regényért nem fájt a szívem; de egyre jobban felbőszített ez az élve elparentáltság. Május elején kivettem magam Felsőgödre, minden érdeklődés nélkül, undorodva, egy-egy hasáb után csaknem alélten dolgozni kezdtem. A tizoldalas folytatás után egy huszoldalas jött. Azok a belső izmok összerándultak s én orvosaim ámulatára tiz kilót hiztam hat hét alatt.

Németh László

KISEBBSÉGI KULTURÉLET

Nóták, játékok

Amikor a Kalangya tavalyi áprilisi számában megjelent nótagyűjtésem, egyik nótarajongó annak a sejtésének adott kifejezést, hogy miután a kezdet nehézségein túl vagyunk, a Vajdaság magyarul lakta vidékeiről csak úgy fognak özönlenni a szerkesztőségbe a különféle helyi népdalok tömegei.

Nem így történt.

Ugy látszik, hogy vagy nincsenek másutt ily helyi eredetre valló dalok, vagy — ami valószínűbb — nincsenek lelkes néprajzi gyűjtők. A mindennapi megszokott preferánsz-parti a kaszinókban, rendes pityizálás baráti körben a jó boráról híres kis korcsmában, a nyulászat, foglyászat — Uram bocsá' — picészet és fürjészet mégis csak kellemesebb s nélkülözhetlenebb időtöltés, hogy a homokfürdőzésről, strandolásról ne is szóljak, mint a nóta-horgászat a közönséges nép végtelen tengerében.

Igy hát nem marad más hátra, folytatom magam ott ahol elhagytam. Mert csak sikerült ám megint felfedeznem egy oly nótát a kanizsai nép ajkán, amely — gondolom legalább — kevésbé ismert. Az első ízben közölt kilenc nótáról ugyanis Bartók Béla a hírneves zeneszerző és nótagyűjtő, kinek beküldöttem azokat, megálapította, hogy e dalok az u. n. »Ujabb magyar népdalok« csoportjába tartoznak, több-kevesebb dallam és szövegbeli változással másutt is éneklék őket. Mindez azonban — mint írta — mitsem von le a gyűjtés értékéből s további munkára serkentett.

Ime ez a nóta:

Gyenge házunk teteje,
Rászállott a cinege,
Szállj le róla cinege,
Letörik a teteje.

Nincs édesebb, mint a méz.
Ki kit szeret, arra néz,
Lám én barnát szeretek,
Ha ránézek, nevetek.

Ez a kis lány de kövér,
Talán mandulával él,
Mandulával, mandulával,
Barna legény csókjával.

Ez a kis lány de sovány,
Orcája oly halovány,

Ne sirj osárdás Mariskám,
Tiéd leszek bót után.

(Énekelte Kis Maris városi lány.)

Van azonban három olyan dalom, amelyeket jogász koromban Pestkörnyékén hallottam és semmiféle gyűjteményben nem sikerült fellelnem őket azóta sem. Azonban ezen a környéken is éneklí őket a nép. Ezek:

Az adós, az adós kinek a gatyája gyócs,
Lám az enyim nem gyócs,
Nem is vagyok adós,
Az adós, az adós kinek a gatyája gyócs.

Az a pék, az a pék kinek a gatyája kék,
Lám az enyim nem kék nem is vagyok én pék.
Az a pék, az a pék kinek a gatyája kék.

Életemnek végóráját töltöm a kocsmába,
Ha meghalok az angyalok visznek mennyországba.
Az angyalok mind azt mondják odafönt az égbe:
Uram ezt a jó borivót vegye kegyelmébe.

Patkó bandi híres leginy vót,
Nadrág szíja hét likra szót,
Átal is ment a Kőrösön,
Bele is fút örökösön.
Fűzfa levél, nyárfafa levél,
Ősszel elsodoriti őket a szél.

Ugy szövegük primitívsége, mint dallamuk egyszerűsége föltétlenül népi eredetre mutatnak.

Egyik ismerősöm pedig arra hívta fel figyelmemet, hogy az »A csizmámon nincsen kéreg« kezdetű ropogós csárdást népünk fiai s lányai itt a következő négy sorral megtoldották:

Sárga csizmám kopogó, kopogó,
Rózsám szeme ragyogó, ragyogó,
Édes anyám, jaj de jó, jaj de jó,
Hogy a világra hoztál.

A váratlan fordulat a negyedik sorban, a naiv néplélek féktelen életörömenének klasszikus megnyilvánulása, amely már a rimeléssel se törődik. Amelyre pedig a népi dal minden másnál nagyobb figyelemmel van.

De újabb játék dalokkal is megörvendezett Pircsi lányom, aki élénk érdeklődéssel kísérte a gyermekdalok sorsát. S egész kétségbeesett, amikor észrevette, hogy nem kevesebb mint három olyan játékdalt énekelnek még Kanizsán a polgáristák meg a pöttyöm elemisták, kófic lányok, amelyeket előbb kifelejtettek a sorból a nagy játékos buzgóságban. Ezeket is közreadom hát egyrészt, hogy a sorozat teljes legyen, de főleg, hogy a kis öreget megnyugtassam. —

Az eszterlánci három soros dalocskánál a kis lányok összefogódzva körbeállanak, majd körbe-körbe táncolva éneklik a dalt, amelynek utolsó soránál egy-egy társuk nevét kiáltják, amire ez kifordul s így a többinek háttal éneklí tovább a szöveget újból és újból, míg az összes apró szereplők ki nincsenek fordítva. Lányokhoz illő végtelenül ártatlan és kedves játék.

Láncz, láncz, Eszterláncz,
Eszterlánci cérna, cérna volna
Arany volna, mégis kifordulna.

A »Gazda rétre megy« kezdetű már főzéssel kapcsolatos s így az előbbinél sokkal fontosabb szerepe van a játék-dalt kedvelő társadalomban.

A körbeállítás természetesen elengedhetetlen. Egyik játékos, a gazda a körön kívül jár, míg a többiek hangosan éneklí a szöveget, amelynek negyedik sorába mindig más-más szó iktatódik. Kolbász, só, paprika, hurka stb. vagy pedig kés, villa, lábas, fazék, főzőkanál, szóval mindaz, ami egy izletes ebéd elkészítéséhez akár hozzávaló

anyagban, akár pedig főzőszerszámokban szükséges. Az az ügyes és kedvelt játékos, aki valamely eddig még nem hallott, tréfás kelléket tud a szövegbe iktatni, pl. a h u r k a vele-megy, vagy pl. a t e p s i vele-megy. Mindegyiket egy kis lány személyesít meg, aki csatlakozik a körön kívül járó gazdához. Ennek aztán szívből tudnak kacagni az apróságok. A kör mindig szűkül, a külső láncz növekszik. Ha a kör elfogy, kész az ebéd.

A Gazda a rétre megy, a gazda a rétre megy,
Ki a ki a rétre megy, a k o l b á s z velemegy,
A gazda rétre megy, a gazda rétre megy,
Ki a ki a rétre megy, a h u r k a vele megy.

A zsir is velemegy, a fatál is velemegy, a főzőkanál is velemegy stb.

A »Bujj bujj zöldág« sorral kezdődő gyermekdal annyira ismeretes, hogy tán nem is igen kellene róla sokat mesélni. Két leányka összefogott kezét magasra emelve kaput formál, a többi meg folyton énekelve e szöveget körbe-körbe-járva átbujik alatta. Az első rész elénklése után bezárul a gyöngye kapu, a kör megáll s az ép következő társukat a körben kivallatják: Angyal-e, ördög-e? Ha elneveti magát ördög, ha nem akkor angyal. Ezek eszerint két külön helyen a pokolban s a mennyországban gyülekeznek. Majd onnan új játékba kezdenek.

Bujj, bujj zöld ág, zöld levelecske,
Nyitva van az arany kapu, csak bujhatok rajta.

Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat
Hadd kerüljem váradat, váradat,
Szita, szita péntek
Szerелеm-csütörtök
Zabszerda.

Ördög vagy-e, angyal vagy-e, nézz az égre, köpj a földre.

Míg egymás csipkedésére szolgál leánykáinknak következő kedves kiszólása:

Üzenem az édesanyádnak,
Kössön jászol elé számárnak.

Ezekben adom újabb kutatásaim eredményét s gondolom ezzel be is fejezem a sorozatot, bár azt gyanítom, hogy lagzik alkalmával (ha nem is énekelnek) mondogatnak még násznagyaink, tálaló vőfélyeink eredeti csillogó ritmusokat, amiket alkalomadtán ellesek tőlük s megörökítek.

Batta Péter.

Mélypont alatt

Regény

Folytatás.

*

Gutaütés.

Üveges tekintettel, bénultan, megnémultan fekszik a kór-ágyon. Beltramo mellette ül. Barátságból, számításból hozzá-szegődött. Nem gyanakodtak rá. Nem is adott okot arra. Ő hívta a rendőrséget, hogy számolják össze a beteg pénzét, a sokezernyi lirát. A pénzt és Siró minden ingóságát a kórház gondnokságának adták át megőrzés végett. Beltramonak nem maradt meg más, csak az eszméletlen beteg. Még is ragaszkodott hozzá, rakta rá a jeges tömlőket, nem mozdult mellőle, reménykedve leste, hogy felszívódjék agyáról a vér. Az orvosok azt mondták, két napon belül eldől...

Beltramonak a gutaütött Siró egyetlen existenciája.

A családot nem értesíti. Kit is értesítsen? Siró Zoltán utlevélben az áll, hogy kiskerti lakós... nőtlen... Nincs hát senkije. Iratai között sincs semmi utbaigazítás, csak egy fénykép: egy fiatal leány arcása. Nyomban felismerte benne Almássy Erzsébetet. A kép alján írás: „Zoltánnak—Erzsi 1899.” „Tyhű de régi dolog”, csóválta a fejét. „Hét évvel ezelőtt egyszer láttam, ma délben nyomban megismertem. Nem változott semmit. Erről a harminc éves képről is megismertem. Ennyi idő alatt egyformának maradni!... Boszorka...”

A harmadik nap eldől: Siró életben marad.

Lassan-lassan gyógyult. Napokig zavartan, tájékozatlanul nézdegélt. Előbb a lába, aztán a keze javult. Beszélni nem tudott, de már emlékezett... hogy egyszerre elsötétedett előtte a világ... mintha paprikát szórtak volna a szemébe. Ha jöttek a közeli emlékek, nem tudott velük maradni, apátiába esett...

Betegsége tizedik napján egészséges jobb kezével a paplanján heverő táblára felírta az első kérdést: „Meggyógyulok?”

Az orvos felelt és Beltramo tolmácsolta: „Minden veszélyen túl van.”

Ui kérdés: „Néma maradok?” „Türelem. Csak néhány napig kell a tábla.”

„Mikorra gyógyulok meg?”

Beltramo tolmácsolta:

„Még három hétig ágyban kell maradni. Nyolc hét múlva megkezdjük a kezelést.”

Siró jobb arca eltorzul. Bal arca merev, bénult...

Délután megint kéri a táblát. Már nem kérdez. Rendelkezik. Beltramo írjon a fiának. Nincs semmi komolyabb baja. Elesett, fáj a keze. Két hónap múlva hazamegy.

Beltramo megírta a levelet, de Siró nem küldte el. Nem akarta megijeszteni a gyereket az idegen kézírással.

Napok multak el és nem volt semmi kérdezni valója. A mindig mellette ülő Beltramora rá se nézett. Egyszer, mégis, kérte a táblát. „Magát én miattam dobták ki az állásából?” Beltramo igenre rázta a fejét... „Gondoskodni fogok magáról.”

Egyre a „gondoskodások” foglalkoztatták. Eljutott egészen Beltramoig. Sötét gondolatok kinozták... Nyolc hét után kezdődik a „kezelés.” Három hónapig így nyomorogjon? És aztán még meddig tart... Kibirja?... Nem bírja. Jön a második... az utolsó...

„Kérek egy tükröt!”

Beltramonak ijedtében eltorzult a bal arca... Siró megláthatta volna magát Beltramo arcában. Nem is kapta meg nyomban a tükröt, de a palatáblán huzott két uj felkiáltójellel megint „elhangzott”, a parancs, hozni kellett a tükröt.

Siró látta szájalmas béna arcát. Riadtan tette le a tükröt. Az nem ő. Ő már meghalt. Hogy itt fekszik, az biztos! Csak az a kérdés. Miért nem temetik el... hiszen szaga van már!

Nem akart tudni magáról.

Másnap megkérte Beltramot, hogy menjen el. Zavarta, hogy folyton mellette ül. Miért van itt ez az idegen ember? Mert kidobták az állásából? Miért dobták ki az állásából? E kérdésénél megáll, tovább nem akar kutatni... Beltramo menjen el! Ne emlékeztesse... Pénzt utalt ki neki... Mindent köszön... menjen.

Beltramo letörölte a tábláról az utalványt. Alázattal nézett a betegre. Nem kell neki az az ötezer lira. Kéveselte? Sokalta? Nem. Siró mellett akart maradni.

Ette az elsőosztályu diétás kosztot. Kuráltatta gyomorsav túltengését. Vérszegény feleségének, gyermekeinek az orvos ingyen injekciókat adott. Orvosok, ápolónők dédelgetett betege nem Siró, hanem Beltramo és családja. Beltramo a beteg magyar ur hozzátartozója, tőle függ, hogy mennyi lesz a honorárium, a borralaló... Lám, máris van egzisztenciája...

Siró félreértette az alázatoskodó embert.

„Mennyit akar?” kérdezte a táblán.

— Ne küldjön el... ne küldjön el... — könnyörgött Beltramo.

Sirónak megjött a szava. Csak hebegett. Örült... Sirva fakadt... Sirni is csak hebegve tudott.

De napról-napra jobban beszélt. Kiemelték az ágyból. Kanosszékbe ültették. Uccára nyíló szobába vitték.

Szép november-végi nap volt. Az ablaknál ült. Lenn az

uccán izguló emberek álltak sorfalat. Litvinovot a szovjet külügyi népbiztosát várják, aki azért jön Milanóba, hogy Grandival tanácskozzék.

Síró kéri, hogy vigyék el az ablaktól. Nem szereti látni a nyüzsgő életet, a magáétól is messze jár már. Összeesett; félig elfogyott, elferdült arcú emberke ő. Minek egyszer felkelni, hogy lábát huzva, bénult karral vándorogjon ide-oda?

Egy napon levelet írt fiának:

„Kedves fiam! Beteg voltam és még most is gyöngélkedem. Amint megkapod levelem, nyomban szerezz utlevelet és gyere Milanóba. Címem: Ospedale Maggiore. Várlak. Ölel apád.”

„Jó lesz, ha a gyerek siet...” gondolja... Jön az ápoló...
Maszázs... „Minek az?”

Különösen akkor szeret a tükörbe nézni, amikor masszírozzák. Akkor a jobb arc is elfintorul... Még bele is mosolyog a tükörbe. Szomorun mosolyog. Gyurják a balkezét. Jobb kezével lemondóan legyint...

IV.

Képeslap:

„Véence, XI. 11. Kedves Emmi! Azt mondta, hogy én vagyok a maga Sorsa. Maga ügyes nő. Egyszerűen exponálta a maga „Sorsát”. Azt hiszi, hogy javította vele hazánk kereskedelmi mérlegét? Téved, ha azt hiszi. Kérem, most itt vagyok. A maga „Sorsa” itt is gyenge áru. A Feladónak rendelkezésére áll. Stux.”

*
Levél:

„Párizs, 1930. XI. 30. Édes Emmi! Lapjaimból láthatta utamat Párizsig. Ahol csak öt percig állt a vonat, mindenünnen küldtem egy lapot. Egy magamkoru urral utaztam együtt. Ez az úr is, ahol csak öt percig állt a vonat, megivott egy spricert. Azt mondta, hogy ezt azért teszi, mert unatkozik, ha áll a vonat. De akkor is ivott, ha csak egy percig állt a vonat. Még Milanoban vásárolt egy literes üveget, tele chiantival és az üveg az úton többször kiürült. Ez az ember volt Párizsig az én Sorsom és még itt is kísért. A spricerező ember rámlőcsölte magát, velem egy szállodába szállt, bármikor jön haza, mindig a szobában talál. Már ott tartunk, hogy ma délután egy üveg Chablist és egy poharat hozatott be, sejtem, azért, hogy ihassék azokban az órákban is, melyeket nálam tölt el. Tőle tudok meg mindent Párizsról. Most is itt karattyol, látja hogy levelet írok, de őt ez nem zavarja. Nem zavarja semmi, azt csinálja körülöttem — azt hiszem mindenütt és mindig — ami neki tetszik. Most például tölt magának és iszik... Azt hiszem elmegyek valahova estére vele. Muszáj. Nem tudok neki ellentállni. Schwartznak hívják, tegye engem... Dijonban szomszjas voltam, felhasználta az alkalmat, koccintott velem:

„szervusz“ mondta. Szeret engem. Nem tagadom, én is kedvelem őt, vagy talán irigylem. Azt csinálja, ami neki tetszik. Volt már két felesége is, mindegyikkel boldog volt és amikor „esetenként“ elmúlt a boldogság „törvényes utra terelte az ügyet.“ Házasságai alatt, és után volt vagy harminc szeretője és „esetenként“ nagyon boldog volt. Már, itt Párizsban is, a második szeretőjénél tart. Ma estére is boldog lesz. Látni rajta. Nagyszerű ember. Szentesről való. Pulyka üzletben Londonba készül. Még négy napig marad itt. Becsületszavamat vette, hogy addig itt maradok én is. Bevallom, már nem volnék itt, ha ő nem marasztalna. Párizs nem marasztal. Nem értek Párizshoz, vagy rosszkor jött el számomra. . . De ez a Schwartz ez a baromfikereskedő, tetszik nekem nagyon. Nem nézem le, irigylem. Egész életét látom. Nincsen benne semmi hiba. Mindig boldog volt és mindig talált valakit, akinek elmesélhette örömeit. Most engem csipett fel. Ha úgy ragaszkodna szerelmeihez, mint hozzám, azt hiszem boldogsága nem volna teljes. Hozzám kifejezett hűséggel ragaszkodik. Még jó, hogy nem tudja, hogy ügyvéd vagyok, jó ürügyet találna arra, hogy örökre belém kapaszkodjék. . . Ma este elmegyek vele egy nagyszerű mulatóba. Ő már tegnap este is ott mulatott és a nőnek, „akire istenien ráhibázott“, megígérte, hogy a legkedvesebb barátját bemutatja. És ha ő valamit megígér egy nőnek, azt szentül betartja. Mennem kell hát vele. . . Mialatt írom e levelet, Schwartz megitta az egész üveg Chablist. Csodálatos, nem árt neki, nem is árthat, azt mondja hogy huszonöt éve mindig egyformán „hangulatos“... No, így mulattatom én magát, drága Emmi. . . Mehettem volna a Louvre-ba, vagy más nevezetes helyre és akkor nemesebb tapasztalatokról írhatnák. Járhatnák, kelhetnék az itteni körutakon, nézhetném Párizs exterieurjét. . . Meg is próbáltam. . . nem érdekel. . . Ami itt van, annál érdekesebb Schwartz. Nem tehetek róla, számomra Schwartz a legkitünőbb narkotikum és ez természetes. Van aki máslásból jut borhoz. Narkotikumban is van másolás. Én a huszonötéve „szinjózan-részeg“ Schwartz krónikus narkózisából szívok. . . Milanóban szállt be a fülkémbe, alig utaztunk egy órát együtt, már is tudtam róla mindent, azóta se tud többet mondani magáról, de újra-újra elmondja életét, mely egy szűk órába befér, mint minden boldog emberé. . . Az én történetemet hetekig lehetne darálni, pedig egy pernyi esemény sincs benne. . . Jó, hogy Milanóban beszállt hozzám ez az ember. . . A veronai állomáson már olyan jóban volt velem, hogy a magának küldött képeslapot alá akarta írni. Akkor én még nem tartottam ott, ahol ő. De Dijonban, amikor összeütötte velem poharát, már nem tagadhattam meg tőle. Állomásról állomásra láttam, hogy mily fájdalmasan mond le arról, hogy velem együtt üdvözölje magát. Freztem, hogy boldogságában zavarom meg és ezért, mondom, Dijonban megengedtem, hogy odairja: „Kézsók Schwartz Misitől.“

Ezen a lapon az én aláírásom csak tanuskodás amellett, hogy egy boldog ember küldött magának kézesókot. Ez a „kézesók“, láttam Schwartz boldogság-állományát fokozta. Kedves Emmi, nem is tudja, hogy egy ismeretlen ember is mennyi örömet merithet Magából... Csengetésre nem jött be a szobapincér. Schwartz türelmetlen, maga ment el egy újabb üveg borért. Kitart mellettem, megvárja, míg befejezem levelem, aztán magával visz. Míg távol van és én végre egyedül vagyok... könyörgöm... jöjjön ide. Amint megkapja levelem, menjen el irodafőnökömhöz, neki mindent meg kell tenni, amit maga kér. Ő egy óra alatt szerez útlevelet, vizumot... két nap és ideérhet. Jöjjön el... Kezeit csókolom... Stux.“

*

Távirat:

1930. XII. 1. „Ne jöjjön. Holnapután indulok hazafelé. Stux.“

*

„Minden városból egy képeslapot kérek. Ne kinozza magát levélírással. Pihenésre, szórakozásra van szüksége. Minél több nyugalmat teremtsen magának... Mind a ketten megkínzott emberek vagyunk. Nekem is pihennem kell.“ Ha mégis írna nemélem csak arról fog írni, ami tetszik és amiben öröme tellik... „Igy búcsúzott el Emmi Stuxtól. Mégis naponta kapja a leveleket. Stux megértette Emmi. Nem szeretné, ha utazása alatt szerelmes leveleket írna. Mégis az első képeslapon elragadtatta magát, ironizált, de aztán — igaz hogy nagyon furcsán — megemberelte magát. „Ahogy megígértette velem“ — írja egyik levelében — „mindig csak arról írok, amiben örömöm van. Ma például nagy örömöm teltett abban, hogy itt Milanoban magyar vendéglőre találtam. Tudja, nagyon szeretek jól enni. A jó koszt felenyhit és ma egyenesen optimistává tett. Eddig az olasz koszt még külön gyászkeretet rakott szomorúságom köré. Ma jó napom volt. Paprikás csirke, káposztás rétes volt az ebédem. Ha nem magának írnék, bevallanám, hogy boldog voltam.“

Ilyen levél volt a Schwartzról szóló éposz is. Keserűen tréfált, célozgatva mesélt egészen egyszerű utiélményekről.

Emmi különösen azért örült a leveleknek, mert mind-messzebről jöttek, Stux nem fordult hazafelé. Jó, hogy nincs Pesten Stux, egy hajjal kevesebb van itthon... Mégis, egyszer hazajön és akkor élesen, kegyetlenül kérdez, megrendítő imádatával kiveti hálóját... Szűkül a kör: Stux hazajön és Zoltán levele is hozzá kergeti.

De hát miért kell örökösen Stuxszal és Zoltánnal foglalkoznia? Zoltán elment, ő küldte el és ha szívében vissza is kívánta, nem hitte, hogy vissza fog térni. Mégsem tudta nélküle tervezni jövőjét. Igaz, hogy ma is azt vallja, amit bú-

csúzáskor mondott: „Van egy öt éves tervem!” Makacsul ragaszkodott ez ötletéhez. Boldogtalan szerelme vigaszul az a vágy lépett a szívébe, hogy kiemelje családját a mo-
 csárból, hogy így remizt építsen fel, melyből majd egy tiszta hajnalon tisztas polgári sínpáron, végre elinduljon a maga életéért. De már az első lépésnél elbukott. A résztvevő, jósa-
 gos Stux helyébe, akihez segítségért futott, a nagyszerelmű férfi lépett, aki mohó támogatással rohant feléje. Két út állt Emmi előtt: Vagy odadobja magát neki, vagy leegyszerűsíti életét, elvéteti magát Stuxszal. „Szerencsét csinál.” Ő már két-
 szer belekóstolt a nagy életbe. A szülői házban, mielőtt Zoltán elvitte onnan, fényes jólétben élt. Apjáról azt hitte, hogy hatalmas vagyon felett rendelkezik. Zoltán mellett is sokáig pazar életben volt része. Nem sajnálta, hogy elmúltak a jólét napjai, csak Zoltán maradjon meg számára... És most nincsen Zoltán, csak itt van a nagy szerencse, feleségül menni a kin-
 ces és kincseket kereső Stuxhoz. Derék, aranyos ember ez a Stux. Még azzal sem akarja bántani, hogy „jó parti.” Szereti is. De, idegen, kiáltozó, szenvedő lélek... — milyen furcsa — akárcsak ő. Mi lenne, ha mégis feleségül menne hozzá? Két rokonidegenség, együttkiáltozó és szenvedő ember kerülne össze. Talán becsületesebb a megoldás, ha Stux szeretője lesz... Nem tudja, melyik a szomorubb: házassággal, vagy anélkül Stux mellé állni... De nem lehet erről tárgyalni. Amikor csak szavakkal nyult feléje Stux, ő Zoltán felé fordult és belekapaszkodott.

*

Salgó Miksa aznap foglalta el a Hitelezők Szövetségénél a pénzbeszedői állást, amikor Stux elutazott. Furcsa volt, hogy Emminek adta át a fizetését és nyugtát kért róla. Fontoskodva adta elő, hogy bár ő a család feje és ő keresi a pénzt, mégsem akarja a családi pénztárt kezelni. Elég gondja van a rábizott idegen pénzzel, Isten ments, hogy idegen pénz keverődjék a sajátjához. „Tiszta kéz!... Ragyogóan tiszta kéz!” ez volt mindig az ő jelszava. Hogy a jelszava a legteljesebben érvényesüljön, még a legfeleslegesebb rendszabályokat is életbe lépteti. Feleségére azért nem bizza a pénzt, mert mindig rosszul gazdálkodott, nem akarja, hogy a hó közepén fillér nélkül álljon a ház. Nyugtát nem bizalmatlanságból kér. „Ó, lányom, hogy is alázhatod meg magad ilyen gondolattal?” De ő ezentúl minden dolgában pontos akar lenni és ezenfelül a nyugtát, mint szimbolumot akarja magával hordani. Kell neki a nyugta, mely így szól: „édesapámtól ma átvettem 250.— p, azaz kétszázötven pengőt, családunk egy havi élete költségeire.” Kell neki a nyugta, hogy napjában százszor is elolvashassa, hogy vigaszt, erőt merithessen belőle, amikor roskatag válláról lecsüngő táskával a hatodik emeletre mászik fel inkasszálni. Megáll a harmadik emeleten, előveszi a nyugtát: „édesapámtól felvettem...” és ujult erővel lépdel tovább a lépcsőkön... Kell

neki a nyugta, mert naponta százszor boldoggá teszi, hogy bár ezer emelet megmászása árán, de becsületesen tartja el családját.

Még Emmi is meghatotta apja szónoklata, melyet ez esetben, cselekedet is kísért. Nem tudhatta, más oka van annak, hogy apja lemondott a családi pénztárnokságról és kényre-kedvre megadta magát neki. A valódi tényállás ez volt:

Stux elutazása előtt magához rendelte Salgót és kiadta neki a parancsot.

„Salgó úr a maga havi fizetése 150 pengő. Fizetését előre kapja és még ma kiutalják. Ehhez most és mindig én adok 100 pengőt. Így hát összesen 250 pengőt visz haza és hiánytalanul átadja leányának. A pénzről nyugtát kér és beszolgáltatja ez-alkalommal irodavezetőmnnek, ha itthon vagyok, nekem. E követelésemet, ha csak egyszer is nem teljesíti, állását nyomban elveszti. Hogy ne maradjon pénz nélkül, minden hónapban kap tőlem külön ötven pengőt. Ezzel nem kell elszámolnia.”

Ez a tényállás, és hogy azt Salgó Miksa gyökelesen meghamisította, e bűnét meg kell bocsátani. Salgó úgy tért esténként haza, mintha mindennap csatát nyert volna. Felesége és leánya is úgy néztek fel rá. Csodálták, sajnálták a családapát, a martírt, aki kora reggel bemegy az irodába, naponta ezer emeletet mászik meg. Emmi boldog volt, gyönyörködött a megtért, nagyranőtt apában, aki élte hanyatló napjaiban magará vette a család nyögét, fizetését hazaadja és nem kér többet vissza belőle, csak napi két olesó szivarra és vasárnapi kávéházra valót. A régi Salgóból csak a szónok maradt meg. Vacsora után nagy előadásokat tart Budapest pusztulásáról, a rossz inkasszóról.

A család nyugalmi helyzetbe jutott. Edus is kiszabadult a fogságból. Nehezen ment nagyon. Már átvitték a Markóba, és tíz napig tartott míg Béga doktor „tisztára mosta.” Lián várta a fogház kapujában, vitte magának haza, hogy átélje vele házasságuk reneszánszát.

Minden rendben volt. A Salgó család szinte a hőskorát élte és az apa áldozatos, puritán, biblikus alakja emelkedett föléje. E tiszta napok nemes szimbóluma, a vállról lelógó nehéz, pénzbeszedői táská és a naponta megmászott ezer emelet volt... Ámbár a nehéz pénzbeszedői táskát a család sose láthatta, pedig kíváncsiak voltak rá nagyon, mert Salgó előadásában napról-napra nőtt... De miért cipelje haza? Esténként elszámolt a pénzzel, maradjon az az istentelen nagy bőr az irodában.

Valljuk be, az a táská a valóságban nem is létezett. Salgó egy csinos irattáskával járta pénzbeszedői útját. Finom földszinti irodákban volt dolga, csak olykor kellett a fél, vagy az első emeletre mászni. És a pénzbeszedői munka sem jelentett teljes napi elfoglaltságot. Alig volt naponta öt-hat útja. A Hitelezők-Szövetsége tagjai esekken küldték be tagsági díjai-

kat. Csak a kényszeregyességbe jutott adósok egy részét kellett zaklatni a havi kvótákért... A délutánokat, ha csak kávéházi életre nem volt kedve, az irodában töltötte el Salgó. A hivatalnokok szerették ezt a mulatságos embert, aki, e szomorú világban bohókás szónoklataival mindenkit jó kedvre derített. A legnagyobb gyönyörűséget akkor szerezte meg nekik, ha mókásan udvarolt a pénztárosnőnek.

A pénztárosnő, jóakarátú becslés szerint negyvenéves lehetett. Alacsony, kövér, fekete nő volt. Szíve arcán mutogatta magát, hirdette a szeretetet, megbocsátást és a vágyat, hogy végre boldogságra találjon. Salgó naponta elszámolt vele, és utána mindig így szólt: „És most itt van az én tiszta, üres inkasszánsi kezem...” Leontin ilyenkor beleteszi kezét, a tiszta üres inkasszánsi kézbe, mely így egészen megtellik... A két kéz napról-napra egy pillanattal tovább kapcsolódik össze, mindmelegebben.

Salgónak, délelőtti inkasszóí útján, más dolga is akad. Leveleket kézbesít ki nagy, régi cégeknek, melyek megállták a vihart, helyükön maradtak. Régi nagy cégek, akiket ezelőtt néhány évvel Salgó a „mellényzsebéből” kilizethetett volna: „E cégek gazdái közül nem egy ismerősre akadt. A legtöbbje lenézte: „Így jár a konjunktúra vagyon.” De akadtak olyanok is, akik részvétellel fogadták tragédiáját, melyet ő maga is, ha alkalmat szerzett rá, megrendítő erővel ecsetelt... „A nyomorban is megmaradni úrnak, becsületosnak — uti figura docet — levélhordással jár...” így fejezte be mindig vallo-másait. A jószívű ismerősök, egykori barátok kézfogásnál szerény kölcsönöket szorítottak markába, vagy nekik bő, vagy szűk, alig viselt ruhát ajándékoztak neki. Salgónak kellett a pénz, a ruha is. A Stuxtól kapott pénz kevés volt, hamar elúszott a ramslín. A ruhákat, mint sebeit mutogatta otthon: megszánták, nem engedték, hogy nyűtt ruhákban járjon. Hozzá kell szoknia, hogy könyörületből éljen, mert keresetéből, Isten ments, hogy egy ruhára valót elvegyen.

Vasárnap, már a második vasárnap-délután találkozója volt a pénztárosnővel. Leontin boldogan esapta össze kezét, amikor Salgó elegáns zsakettban jelent meg. És az is boldogság volt, hogy autóval vitte fel a Sváb-hegyre és megmutatta neki azt a fényes villát, mely nem, régen még az övé volt. Leontin hajlamos volt arra, hogy higgyen Salgónak, de állítását még külön bizonygatták az elhagyott villák kapuiban ácsorgó házmesterek tisztes köszönései.

Belekarolt Salgóba és álmodozva hallgatta merengéseit, melyek a ragyogó multról szóltak.

— Ó! ha akkor ismertük volna egymást! — sóhajtott Leontin.

Salgó mélyen nézett a leány szemébe. Mindig a póz embere volt és ezért nem nevetett. Arra gondolt, hogy hogyan élt ő, míg gazdag volt. Mije volt belőle? Amit nem veszített el,

mind másokra, előkelő barátokra szórta... Nő?... Néha a szobalány... „Ó ha akkor ismertük volna egymást.“ Talán igaza van...

Szívart vett elő. Sehogysem sikerült rágyújtania, szél fújt.
— No gyereünk...

Autóba ültek. Leontin Szerelméhez simult. A szivar már égett. Leontin nem gondolhatta, hogy Salgó most csalja meg egy trabukkóval.

V.

Salgó Miksa már a negyedik hete tölti be állását. Munkája alig van. Az irodának azelőtt nem is volt pénzbeszedője. A Hitelezők-Szövetségének Stux az ügyésze, mindenben egyedül az ő akaratára a döntő, az ő rendelkezésére szervezték meg Salgó részére a pénzbeszedői állást. Salgó ezt jól tudta, hamar kinyomozta, hogy az Intézetben (az irodát „Intézet“ rangra emelte) Stux a fővezér, sőt ő az igazi tulajdonos is, mert hiszen ez a vállalkozás nem egyéb, mint a Stux-iroda depandansza... A tisztviselők, hol mulatságosnak, hol gyanúsak találták a Salgót, aki diplomatikus mosollyal fogadta hízeltégeiket, szertartásosan fogadta barátkozásaikat és azon se lepődött meg, hogy egy napon az igazgató is kezét fogott vele, Salgó bácsi-nak szólította, szivarral kínálta meg és tüzet is adott hozzá.

A harmadik héten íróasztalt is kapott. Alig küldték két-három helyre inkasszálni. Leontin szégyelte, hogy ez a nagymultú úr, ez a fényes tehetségű, ragyogó szellemű egyéniség, ez a tiszta férfiú, a leggyengébb modorú lovag, inkasszálni járjon. Addig porhanyította, művelte Salgó alatt a talajt, míg végre így szólt az igazgató: „Salgó bácsi, hagyja abba a pénzbeszedést, maga értékesebb munkára is alkalmas, mától kezdve levelezői munkakört fog betölteni.“

Le kellett tennie a táskát. Nem örült az előléptetésnek. Ő beleszeretett a „vállról lelógó táskába.“ Miért veszik el tőle morális bázisát? Morális, mert a családi körben hatalmas tekintélyt ad neki. Hogy fog ő ezentúl az áldozatos, fárasztó munkából otthonába megtérni és szentként ülni a nagy családban? A család megnőtt. Esténként ott ülnek az asztalnál, feleségén, Emmín kívül, Edus Liánnal, Samu a Spodium gyár raktárnoka és Malvin aki meggyógyult. Salgó kibékült a rokonaival. Felesége végigjárta a családot, elujságolta, hogy Miksa állást kapott és az már elintézett dolog, hogy „vissza-keresztelkednek“. Annak öröme, hogy Malvin néni kijött a zsidó-kórházból és hogy a rokonság egymásra talált, vidám vacsorát eaptak, melyen Salgó nagy beszédben állapította meg, hogy „a család integritása helyre állt.“ E vacsorán Salgó még egyszer felszólalt és e beszédében kifejtette, hogy boldogan hordja a nagy szíjjas táskát és szívesen mássza az emeletet, mert így reméli elérni azt a célját, hogy leánya boldog révben köthessen ki. Ha erre a célra gondol, nem érzi

a táská súlyát és megfiatalodva szökel a lépcsőkön. Ezt a beszédét sirva fejezte be. Emmi is az asztalra borult és száz okból könnyezett. A család körülvette a síró apát és leányt, ölelgették őket, mindnyájan zokogtak és izgatottan összevissza beszéltek. Csak Edus ült némán, lesütött szemmel.

Salgó ez este élete legdicsőbb óráit élte, családjá, rokonsága előtt megint a régi fényben ragyogott... És ez estét követték a többi esték. Három hét óta szinte mindennap megjelenik Samu, és Malvin. Elhozzák vacsorájukat, ajándékokkal, borral, szívarral kedveskednek és főtémájuk, hogy Emmi férjhez kell adni. A sok jó parti közül a boldogult Jakab bácsi fia Henrik a favorit. Jómenetelű boltja van Lajosmizsén. Szegénynek tavaly nyáron halt meg a felesége. Két gyereke van, a nagyobbacska tízenöt éves. Anya kell a két gyermeknek... A „parti“ mindig özvegy ember. Talán nem is azért ajánl Malvin mindig öregedő özvegy embert, mert Emminek, akinek multja van, az is jó szerencse. Malvin néni maga is özvegy és tíz év óta keresgél a maga számára egy többgyermekes özvegy férfit, aki benne gyermekei gondozó anyjára találna. Nagy kollektója van özvegy férfiakban, (régén kiderült, hogy egyikre se számíthat), azok közül ajánlgat. Emmi mosolyogva vesz részt férhezadása terveiben, tréfálkozva kérdi, hogy nincsenek-e a férj-jelöltnek szenvedélyei, kártyás-e, iszik-e, milyen a modora, tudna-e megbeesülni egy asszonyt? A rokonok nem veszik észre, hogy huncutkásan beszél, annál inkább az apa, aki Emmivel érezve kitör, tiltakozik: „az én lányom, csak ahhoz a férfiuhoz megy feleségül akinél boldogságra talál“ Emmi átkarolja apját és kacagva mondja: „drága apusom, milyen bolondosak vagyunk mi ketten.“ Salgó visszaülve lányát fejezi be szónaklatát: „Éljen az a férfiu palotában, vagy kunyhóban... mindegy, csak a szíve legyen tiszta...“

A családi kör esténként elbűvölten hallgatja a Salgó által rendezett színes, könnyes, tarkaszavú jeleneteket, melyek fellett mindig ott lóg a szíjjas táská, és égbe szaladnak az emeletetek.

Ezt akarják elvenni tőle. Most menjen haza és vallja be, hogy levelező lett?... Hiszen ellehetne titkolni, de meddig? Nemsokára hazajön Stux, találkozik Emmivel és kiderül a család. Nem pénzbeszedő ő, csupán csak levelező.

De nemcsak morális okból, hanem anyagiak miatt is fájlalja pénzbeszedői pozíciójának elvesztését. Így elmaradnak mellékjövedelmei is. Tegnap például egy régi üzletbarátjánál járt hivatalos ügyben. „Drága Miskám, mi van veled? Hova jutottál?“ Salgó pátosszal felelt: „Viselem a sorsom, szegénységemben becsülettel élek. Egyetlen gondom, hogy lányomat férjhez adjam, garasonként rakom félre a hozományát...“ A régi barát szinte könnyezve szólt: „Miskám, emlékszem lányodra... édes gyerek... „És Salgó elfogadta a tíz darab

fényes ötpengőst... „Vegyen rajta magának Emmi, amit akar...”

Leontin volt a felbujtó, az ő ötlete volt az, hogy Salgó levelezőnek lépjen elő. Leontin mélységes hódolattal és nem titkolt imádatlaltal csügött Salgón, nem tudta hogy szerelemből fakadt cselekedetével Salgót királyi tróntól, civilistától fosztotta meg. Nem tudta, hogy jótettéért a leggyengédebb modorú lovag, miért nem mondott köszönetet, miért nem vetett feléje legalább egy hálás tekintetet. Sőt! szóba se állt vele. Nem vette észre, hogy Salgó teljesen megváltozott. Rosszkedvűen ült íróasztalához és csak irta-irta a leveleket.

Hosszú-hosszú leveleket ír. Az irodafőnök hasztalan magyaráztatja neki, hogy felesleges munkát végez. A levélformák készen vannak, nyomtatott blanketták, csak be kell írni az adós nevét, az összeget és a fizetési határidőt. Salgó nem fogad szót. Ő olyan ember, aki munkájába beleviszi az egyéniségét. Fél percnyi munkát igénylő levélre fél napot áldoz. Meg kell hagyni, mindegyik remekmű volt. Ugy szólt az adóshoz, mint a legjobb barátjához, mint a gyerekéhez. Feltette, óvta a bekövetkező bajtól, vállalt fizetési kötelezettsége teljesítésére atyailag kérte. A levelekbe bekeverte a maga életét is. „E sorok írója, aki nemrég még az élet ormán járt, most ott tart hogy ilyen levelek írásából él; legyen ez intő-példa.”

Persze, ezek a levelek nem mentek el... Salgó nem volt buta ember, jól tudta ő, hogy nem így kell levelezni kényszer-egységességes boltosokkal. Salgó ravaszkodott, azt remélte, hogy a levelekkel csak elfűrészeli maga alatt az ágat és hamarosan visszapottyan a pénzbeszedőségbe...

Már többször megkérdezte Emmitől, hogy mikor jön haza Stux. „Mit tudom én?” „Honnan tudjam?” „Apus, csodálom, hogy nálam érdeklődsz Stux után.” Salgó aggódva rázza a fejét. Hogy lehet az, hogy Emmi nem tudja, mikor jön haza Stux és hogy olyan nagyon ideges, ha kiejti a nevét... Mind-egy, az a fontos, hogy minél később jöjjön haza Stux, legyen ideje visszaharcolni a pénzbeszedői munkakört, melyre napról napra fokozottabban vágyik vissza. Az az állás sok függetlenséggel járt, egész délutánokat ültetett a kávéházban, „csak szórakozásból” alsózhatott, vagy az egyre növekvő társaságának bohókás itéleteket mondhatott a világ dolgairól.

Hogy a rövid, de gyönyörű pénzbeszedői korszakát visszavarázsolhassa, levelcit még hosszabbra nyújtotta, az intimitásoknak mindnagyobb területet biztosított. Hagyták írni és nagyokat mulattak az eredeti leveleken... Mi ez? Bolondnak nézik őt, vagy az igazgató és az irodafőnök bolondok? Az bizonyos, hogy ő nem bolond... Ugy látszik, hogy Stux védenének nézik és hagyják, tegyen amit akar... Hiszen ez nem volna baj, de Stux egyszer csak mégis megérkezik, tudomást szerez dolgairól... Stux nem szereti őt... Itt van azonban

Emmi... a lányát szereti... Azaz... hogy is van csak?... Stux majd két hónapja, hogy elutazott... Foresa, alig kezdődött el köztük a dolog és máris elutazott... Legalább levelez-e vele? Kérdezte a feleségétől kap-e az a lány levelet Stuxtól? „Lehet, hogy kap, de délelőtt, amikor a postás jön én a vásárcsarnokban vagyok.“ Nina azt is bevallhatta volna, hogy a délutáni posta idején meg a kávécsarnokban ül. De ezt fölöslegesnek tartotta, inkább sópánskodva mondta, hogy nem nagyon kaphat Emmi leveleket és ez lehet az oka annak, hogy mindig nagyon szomorúan, szóltalanul üldögel magában.

...Baj van!... Stux Mózes hitvány férfi... Elcsábította a lányát és elhagyta, megszökött... elment bőrt gyűjteni a pofájára. Egyszer csak mégis hazajön... Megy az igazgató jelentést tenni... Salgó úr így... Salgó úr úgy... Stuxnak kellemetlen az eset, el kell takarítani az apát is az útból... Jó lesz a bajt megoldani, szépen meg kell kérni az igazgatót, hogy adja vissza a pénzbeszedőséget... És ha visszakapja?... Egészen mindegy. Ha Stux otthagyta a lányát, miért ne dobná ki őt is?

Nem úgy van az! Lánya mindent bevallott... és lá fog számolni a hitvány csábítóval. Lehet, hogy már itthon is van. Holnapután ugyanis ultimo, felmegy az irodájába, ha itthon van, meglátja, hogy kiadja-e járandóságát? Neki jár az a külön 150 pengő. Így egyeztek meg. Másképp el se fogadta volna azt a vacak állást. Őt Stux fogadta fel. Elmegy a munka-bíróshoz, eleget citálták őt is oda, amikor még munkaadó volt. Mindig elvesztette a pert, mindig az alkalmazottnak adtak igazat, fizetnie kellett. De most ő a kiuzsorázott alkalmazott, most ő nyeri meg a pert. Majd leleplezi Stuxot, elmondja, hogyan fizet alkalmazottjának az üzleti pénztárból ennyit, a magánpénztárából annyit és hogy amit a magánpénztárából fizet azután nem fizet sem adót, sem betegsegélyző járulékot, ... és azt is elmondja... igen... nem kell restelkedni, hogy a magánpénztárából kiutalt 150 pengőért a nyomorult alkalmazott leányának is meg kellett adnia magát... No, megállj Stux! Olcsón nem uszod meg.

Boldogan várta a holnaputánt. A pénzbeszedői kérdés kiveszett belőle. Bement az irodába és észébe se jutott, hogy munkához lásson. Visszatért a kedve, fecsegve járt asztaltól asztalhoz, majd Leontin mellett állapodott meg, onnan tréfálkozott mindenki vel. Ugy viselkedett mintha nem is tartozna ide. Csak lesben áll ő itt, várja a holnaputánt... De vajjon megérkezik-e addig?... Eh! talán már itthon is van. „Majd éppen bejelenti Emminek, vagy nekem, hogy itthon van. Hogy is maradhatott volna el ily soká az az ezerügyű uzsorás? Persze, hogy itthon van“.

Az a gondolat, hogy Stux itthon van már, dühbe hozza. Kollegái csodálkozva veszik észre, hogy Salgó derüs arca

egyszerre piros-haragossá válik és élesen utasítja Leontint, hogy hívja fel a Stux irodát.

Salgó beleordít a telefonba:

— Kérem, az ügyvéd urat!... Nem jött még haza?... Nem?... Mikor érkezik haza?... Szóval nem tudják...

Leteszi a kagylót, mérgelődik: „...„nem tudja senki, hogy mikor jön haza... rendetlen ember!“

Halálos esendbe zúg bele Salgó ordítása... A tisztviselők, Leontin, az irodafőnök révülten bámulnak a csodás lényre, aki merészelt felhívni Stux ügyvédet. Az igazgatónak sem szabad, a legsürgősebb esetben sem telefonon zavarni Stuxot. Salgó meri... És ilyen hangon!... Ki ez a Salgó?... Honnan, meríti azt a bátorságot, hogy ebben az irodában azt a Stuxot, aki itt szent, egyetlenegy, nevét sem szabad kiejteni, bírálni meri?... „Rendetlen ember“... Örült ez a Salgó? Vagy ugyanannyi mint Stux?... Esetleg több?...

Salgó földre szegzi a fejét. Dörmög: „Majd rendre tartom.“ Nem tud megnyugodni, elmérezett képzelődései nem hagyják nyugton. Ebben az állapotában nem veheti észre, hogy „jelenetek“ végének az igazgató is tanúja volt. Nem látja, hogy az irodafőnök mutatóujját orrához emelve oson az igazgatóhoz és vissza vonul vele, hogy a jelenet elejét is elmondja.

A tisztviselők úgy tesznek, mintha dolgukat végeznék. Magukban szörnyülködnek. 1930 november végén egy alkalmazott, akit talán kegyelemből vettek fel, így mer viselkedni. Kegyelemből?... Nem. Salgó furesán viselkedik kezdettől fogva. Ugy látszik, ravasz tervvel tette be ide Stux ezt az embert. Salgóra szerep vár. Leépítést rebesgetnek már hónapok óta. Az igazgató elbocsátásáról is beszélnek. Salgó a jövő embere. Alattomos ember, félhülyének teteti magát, mi röhögünk rajta, pojjának tartjuk... egy csunya napon ő lesz az igazgató... Biztos, hogy ő lesz az igazgató... Rokona Stuxnak... Biztos, hogy rokona... Az előbb valami sürgős családi ügyben kereshette... Közeli rokona lehet... édes nagybátyja... Mindig Leontinnal jár. Kávéházban is látták őket együtt. Leontin is rokona Stuxnak, hiába titkolta, kinyomozták. Azóta hordták neki virágot. Másra nem voltak hajlandók, csak virágot hozni. Néhány nap után, hogy Salgó belépett, Leontin letiltotta a virághordást. Azt hitték, hogy Salgó féltékeny. Most már tudják, csak azért tiltotta le, nehogy azt higgye, Salgó, hogy nagy barátságban van velük. Biztos, hogy ők ketten is rokonságban vannak egymással... És ők azt hitték...

És míg a mimelt munkaközben ezek a gondolatok remegnek, Salgó magába mélyedve, kezeit hátrafonva járkál a teremben.

Dél van. A tisztviselők mosakodni mennek. Az információs osztály vezetője a teremben marad. Ő az egyetlen.

akiben nem keltett emociót a nagy eset. Az ő állása biztos, Kiváló szakember. Nem vesz aktív részt az irodai pletykákban. Am mindent szeret megtudni, hiszen ez foglalkozásával jár. De amit megtudott, nem adta tovább és ez is foglalkozása természetéből eredt. E pillanatban úgy érezte, hogy be kell töltenie hivatását, információt kell adni.

— Salgó úr, figyelmeztetnem kell. Óvakodjék... Leontin kisasszony rokona dr. Stuxnak.

— És aztán? — kapta fel a fejét Salgó.

— Bocsanat. Tisztán jóindulathból figyelmeztettem — mondta és elment ő is kezét mosni.

— Várjon, édes, — kiáltott Leontin Salgó után és elkísérte a villamos megállóig.

— Mondja, mi baja van dr. Stuxszal?

Salgó hallgatott.

— Édes, tudja, hogy szeretem magát... Velem őszinte lehet.

Salgó megállt a déli körúton. Komédiás tekintettel nézett a nőre és a mult század hetvenes éveinek regénystilusában így válaszolt:

— Édes leányka, ha szeretsz, csak élcem ragyogását vágyjad és ne keresd árnyékos sorsom... De ha már kérdeztél, kérlek, légy jó és vedd tudomásul megfelelőbbhezhetlen válaszomat: hallgatnom kell.

Leontin, a megszentelt butaságú nő áhítatával nézett fel a nála magasabb alacsony-emberre. Fél, hogy elszáll, ezért belekarolt és így folytatták útjukat. Már a harmadik megállóhelyet is elhagyták, Salgónak nem kellett átszállójegyet váltani. Az Emke sarkán Leontin könnyöröge szólt:

— Ne haragudjék, édes... mondja mit akar Stuxtól.

— Nem tudom. Azt teszek vele, amit akarok — mondta gögösen és felugrott egy 23-as kocsira.

Délután nem ment be az irodába. Beült a kávéházba és elmerült az ujságokban. Azaz, csak szeretett volna elmerülni, de izgató gondolatai nem engedték. Emmi látja maga előtt, amint ül az ebédnél én nem nyúl az ételhez, halvány arccal mered tányérjára... Bizonyos, hogy az a gazember Stux elhagyta. No, majd megadja az árát... Stux úr nem alsó és felsőhavasi Siró Zoltán. Stux: Stux. Piszok zsidó... És még azt akarta, hogy az ő hitére térjen. És ez az ember tartott neki szemtelen erkölcsi prédikációkat... Piszok!...

A telefonhoz hívták. Leontin kereste. Miért nem jön be az irodába. Mindnyájan nyugtalankodnak miatta. Az igazgató úr is szeretne beszélni vele. Salgó tiltakozott. Nem tűri, hogy a kávéházban kurentáljanak utána. Vegyék tudomásul, hogy beteg, az idegei rosszak, az orvos husz futam alsóst rendelt és ő a kúrát betartja.

Nevetve ment vissza asztalához. Mulatott az ötletén: „az

orvos husz futam alsóst rendelt.“ Körülnézett és kereste a partnert, akit azonnal meg is talált.

Másnap, rászánta magát, bement az irodába. Muszáj bemeni, tegnap sem kellett volna elbúcsúlni a délutánt. Híven kell teljesíteni munkáját. Nem szabad kiszolgáltatni magát Stuxnak. Minden előnynek az ő kezében kell lenni. Ha ő elmarad az irodából, okot ad a felmondásra. Stux legyen a megtámadott minden vonalon. Az is hiba volt, hogy gorombáskodott a Stux-irodával. Tudja Isten — ő már nem emlékszik — mi mindent mondott az ügyvédre a személyzet előtt... És hogy Leontin rokona Stuxnak. Rokona? Többje ő Leontinnak, mint Stux, aki rongyos 180 pengőért robotoltatja a szegény leányt. „Szeretem Leontint, őt is megbosszulom“...

Halkan köszönt, osonó léptekkel ment a fogashoz és körülményeskedve vetette le kabátját aztán az íróasztala elé settenkedett.

Leült és olyan dolgok történtek körötte, hogy azt kellett hinnie: álmodik. A tisztviselők körülvették, aggódva érdeklődtek egészsége után. Szeretettel pirongetták, miért oly könnyelmű, hogy ebben a locs-pocs időben bejött az irodába, Leontin megfogta a kezét, titkon üzenően meg is simogatta, pulzusát olvasta. A tisztviselők — egymás szavába kapva — hirdették, hogy mennyire aggódtak érte... Leontintól hallották, hogy beteg és ők már elhatározták, hogy ha felgyógyul, annak öröme, baráti érzelmükből fakadóan vacsorát rendeznek tiszteletére. Az igazgató és az irodafőnök is részt vesznek a vacsorán.

Salgó bámulva fogadja a tolongó udvarlást. Mi ez? Gúnyolódznak ezek az emberek? Leontinra néz. Szeméből akar olvasni. Meleg tekintetet kap válaszul és még egy kézsimogatást.

Felkelt és fogadta a hódolatot. Ezek az emberek visszalökték elemébe. Megtalálta magát: szónokolt:

„Uraim! köszönöm hódolatos megnyilatkozásukat, melylyel az élet legszerényebb vándorát illetik. El kell fogadnom, bár nem tudom, honnan bugyog érzelmeik forrása. Az én múlt rosszullétemet e fásult korban ennyi szeretettel körüvenni... valóban csodálatos... Ma amikor az élet hullámain bitorlók eveznek és csak szennyes tajtékot túrnak fel evezőjükkal, valóban csodatékonyan hat rám az a jelenség, mely az önök szeretetében mutatkozik meg... Bevallom, egész földi pályámon mindig erre vágytam. Nem tudom, hogy ezuttal miért jár ki nekem. Fáj az én szívem, hogy egyelőre nem adhatok cserébe mást, mint a mások által már annyiszor kipróbált barátságomat... Az én kezem most üres, de ha egyszer megtelik erővel és anyagiakkal, az erő nem szorítja marokra a kezét, kezem akkor is nyílt tenyér lesz...“

Salgó elfogódott, könnyes hangon beszél. Már két perce szónokol és senki se zavarja meg. Leontin is könnyezik, a

tisztviselők meghatottan veszik körül. Salgó boldog, kipusztul belőle minden ami rúgja, marja, sebzi. Csak élvezi győzelmét, nagy-nagy sikerét. Ez az ő élete: örökké szónokolni. Ha őt folyton szónokolni hagyták volna, nem követte el volna kis és nagy komiszságait, nem züllött volna el. Purifikátor lett volna, minden órában megszentelte volna a szentégeket, az ideálokat az égig rángatta volna fel, lesújtott volna a megtévedettekre, a salgókra stb. stb.... hiszen annyi dolga van egy purifikátornak... Most, ötvennyolc éves korában, magas sarzsíval nehéz selyem tógát viselne... De nem hagyták, nem engedték erre a pályára.

Radó Imre.

LÁTHATÁR

Fekete Lajos állomásai

Mint ismeretes, irodalmunk első medervájói emigránsok voltak. Ide szívárogtak be a legkevesebben s mégis itt hagytak legmaradandóbb nyomot, mert itt találtak a legkisebb ellenállásra. De míg máshol nem egyszer kommunista mozgalmak előharcosaivá váltak, nálunk majdnem teljesen felszívódtak a magyarság rétegeibe.

Az emigránsokon keresztül a vajdaság szinte inváziós területévé vált az 1918—20-as évek forrongó ideológiájának és költői áramlatainak. Kezdeti líránk tehát import-líra volt, importált kor-szellemmel; csak azok számára aktuális, akik behozták, de nem a vajdasági magyarság számára, mely sohasem mutatott nagy érdeklődést a költői megnyilatkozások iránt. Egy-két ideszóródott tanítványán keresztül Kassák és az aktivizmus gyarmatosított itt. Ha vékony szellemi rétegben is, de aránylag sehol se oly erősen, mint nálunk és sehol se oly tartósan. A gyarmat túlélte az anya-országot — a tanítvány a mestert. Legszebb virágait akkor patantotta fel, midőn odaát már sokszoros tél havazta be a kassáki elvirágzást. (Lásd: Csuka Zoltán 1931-ben megjelent, »Mindent legyűró fiatalság« c. verseskötvét.) — Így vált a legmodernebb csapásokon induló jugoszláviai, magyar líra kezdeti progresszivitásához való ragaszkodásában konzervatívvá, sőt elmaradóttá.

Ahány fa, lombzugasával annyi felé mutatott. Egyiknek világ-tája Rilke és de Regnier, a másiké: Kassák, a harmadiké: Stefan George stb. Egyik sem szívja életnedvét a vajdasági földből s mindegyik megkülönbözteti magát a vajdaságiak legkülönbjétől. — Odahaza a nagy fa árnyékában törpék maradtak volna — itt: megnöttek, kihuzódtak, felterebélyesedtek. Elsodortatásukban és egyedülállásukban a különbség-érzés különbbé tette őket.

S bár líránk és prózánk importált volt, az elmúlt évtized folyamán kedvence szójárás volt területünkön a »vajdasági irodalom.« Mintha létjogosultságunk csupán e jelzőn mulott volna s nem azon, hogy voltak-e írónk. Pedig a vajdasági meghatározás annak idején még kevésbé fedte irodalmunkat. S ez természetes, mert máról-holnapra nem lehet táj-lírárt vagy prózát teremteni. Évek kellenek ahhoz, hogy a tollforgató az új világ lassan kialakuló lelkiségét beidegezze.

Fekete is azok közé tartozik, akit vajdasági költőnek vallunk, bár nem az. Ő is jövevény, ő is idegenbe ültetett fa. Lombzugasá Erdély vagy még inkább Szilágy felé mutat. Innen első könyvének Adyra emlékeztető, sajátos, szilágyi hangja s innen erdélyhangulati rokonsága is. Nem teszik vajdasági költővé még elszórt, vajdasági motívumai sem. Hozzánk való közé: a magyar kisebbségi sors közössége, mely osztályrésze lehetett volna máshol is. Lírájának

igazi alapzöngéje: az ő Rodostósága. S ez a hang sohasem uralkodhatott volna el költészetén, ha nem kell ott-hagynia Erdélyt. Szilágy az ő Zágona s ebből az egyetlen, nagy, összetevő fájdalomból terebélyesedik fel poézisének fája.

Feketét, míg itt élt közöttünk, mint a vajdasági irodalom él-harcosát, együtt emlegették Csukával és Szentelekyvel. Pedig költői jelentősége nagyobb volt az uttörőénél. Néhány elfogulatlan ember már akkor is őt tartotta lírikusaink legkiválóbbjának. Meghittebb társaságában maga Szenteleky is.

Fekete korán kezdett irogatni, de első versei csak 1925 táján jelentek meg; akkor, amidőn a Szenteleky-költeményeknek már márkájuk volt s midőn már Csuka is nevet verekedett ki magának.

Az aktivizmus abban az időben kétfelé hajlik. A szubotikai Tamás Istvánban csak kötetlen formája marad meg, tartalmilag azonban teljesen elsikkad; egyedül a noviszádi Csuka Zoltán őrzi meg s kései epigonjai. Csukának az aktivizmus többet jelent a divatnál: hitvallást. Az 1918—20-as évek kassáki zászlóját, szinte gyerekenberként ő hozta magával. Az segítette át a munkássors nyomor napjain s azt cipelte szívéhez szorítva éveken által.

Fekete ezzel szemben, kezdetben immunis marad az odaát aktualitását veszített iránytól. Erzésvilága erdélyi testvérséget keres. Innen korábbi verseinek Ady- és Áprily-zöngéje. Ezt a kapcsolatot még Csukával történt 1925-ös megismerkedése se málasztja szét. Az akkori, noviszádi Délbácska szerkesztőségének átadott első írásai mentesek a kor kaotikus, kollektív kérdéseitől. Feketének még nincsenek gondjai. Jól fizetett, vezető tisztviselője a noviszádi Dimovics gyarmatáru cégnek. Itt megtanul szerbül s szabad óráiban a délszláv költőkkel, különösen Tin Ujevitttel és Krležsával ismerkedik.

Első kísérleteit fanyalogva fogadják. Műkedvelősködést éreznek bennük. Hogy mégis szóhoz jut, inkább a kínálatszegénységnek köszönheti, mint tehetségének. De a magyar kisebbségi sors néha buszásan fizet-Feketét fiatalon juttatja a Baumgarten-díjhoz és dícsőséghez.

Fekete 1926-ban már egész kötettel lép a nyilvánosság elé. Könyvének címe a magashangu és csukai frazeológiája: »Béklyó-zott erők feltámadása.« A cím azonban csupán egyik versének tartalmát fedi. Feketének még semmi köze a kollektív ideológiához. Mikor forradalmi vörösbe mártja ecsetjét, csak színekben lázadó plakátot fest — divatból.

S míg Csuka változatlan ragaszkodással cipeli magával a kassáki zászlót a tovarohanó esztendőkre, Fekete szívesebben feledkezik vissza az »Emlékes tegnapok országutjára.«-ra. Akkor talál igazán magára, ha otthoni tűznél melegedhetik vagy ha szabad ég alatt üthet tanyát és a ballagó felhő járását igazgathatja. Nem áll kortársai mellé, akik problémákat izzadnak vagy kisajátított problé-

mákkal szaladgálnak — egyszerűen, keresetlenül jön s odakinálja portékáit. — Emlékes ház, szülők, testvérek, — erdő, nap, tavasz, nyár, vihar, mennydörgés, haldoklás, őszeste... Csak még a hold sárgaréz borbélytányérja hiányzik s együtt van az egész, ócska, kellékes holmi... Hej, fiatalember! Mit akar velük? Mi ujat mondhatna még róluk?... 1926-ot írunk. A komor, fekete arcu problémák hajukat tépve, bomlottan szaladgálnak az uccákon... Mesebeli szabónak kell lennie annak, aki olyan ruhát tud varrni ezeknek a megkopott szavaknak, melyeknek mását hiába keressük az idők házában.

Azután mégis nekifekszünk a verseknek.

Többször Ady lelke remegteti a sorokat — szavakat emelget, szólamokká duzzaszt. Néha meg Áprily lehel és vitorláztat felénk egy-egy finomabb természethangulatot. Még a forma-gondolat is kölcsön adja. De mikor végére érünk a könyvnek, önkéntelenül kibuggyan szájunkon a szó: költő. Sok zsengéje és gyengéje mellett is az, mert csak igaz poéta tud semmiből teremteni — kiügyeskedés és mesterkéeltség nélkül új képeket festeni azokra a lélek-tájakra, melyeket előtte már ezren és ezren telepingáltak. S mikor tovább megyünk, magunkkal viszünk néhány szép és eredeti hangulat-pasztellt. A kacatos kosár nem csalt meg bennünket, egy-két ritka, üdezőld, tavaszi-virágos gally mégis közéjük keveredett.

1928—29.

Jugoszláviában még áll a konjunktura, de a közeledő világválság hullámverései már érezhetők. Több vállalat és üzlet összeroppanást gallyaz, de csak ideig-óráig. Ezek között van a noviszádi Dimovics gyarmatáru cég is. Fekete kenyerét veszti és kikerül a nyomor forrongó barrikádjaira. Változott hangulatvilágában Kassák megkésetten aktuálitást kap. Most már az ő lírájában is benyomul a világrendés vajudó korszellemé és a lázadás, de többé nem divatból. Az írói korvállalás kötelessége — ez a világháború után annyira elterjedt szólam — súlyosabb jelentőséget kap. A külső és belső változások megélték a vállalásra. Ennek hatása alatt az ő költészetében is megjelenik a küldetéses hang, mely Csuka líráján is érzik. Ily lelki miljöben születik meg a »Szent grimasz«, az 1918—20-as évek aktivizmusának külső és belső szétziláltságával, de mélyebb, szellemi tartalma nélkül. Ez a kötet, az elsőhöz viszonyítva nemcsak erősen nyugtalan, hanem részenként szertelenül csapkodó is.

Fekete hangja keményveretűvé vált. Másfél esztendő szenvedés-üllőjén edződött ilyenre. Az értelen-kalapács még keményebbre verte. Témái többé nem foghatók át egy októval.

A Szent grimasz szakítás a tisztán hangulat-versekkel. A költő világszemléleti beágyazottságot keres, de mert az övé kiforratlan, másoktól, főképp Kassáktól kölcsönöz. Csak az a baj, hogy nem tudja megemészteni, áthasonítani. A lélek-mag csak rokon anyagokból héjasodhatik. A többi: felkent szín, melyet lemos a legközelebbi

időjárás. A kölesönvett ideológia csak részben gazdagítja, egyébként elveszi látásának tisztaságát. Ebben az atmoszférában problémái: probléma-kaosszá válnak. Fekete nem tud uralkodni anyagán s ahelyett, hogy építene, kompozíciót széjjelfeszíti, darabokra tördeli. Egy arcu költemények helyett: sok arcukat kapunk az egész helyett csak a részekre emlékezőnk: kilökött sorokra, megnyergelt hasonlatokra és igába tört gondolatokra. Mint valami erdőrengésben, úgy botorkálunk problematikus írásai zürzavarában. Sehol irányt sejtető ut, sehol ösvény. Fekete tiszta lírikus és nem problematikus költő, akárhogy is erőszakolja a Szent grimaszban a kor-szellem vállalását kedélyének forrponton tartásával. Igazi hangja nem a kollektívum, hanem az én-fájdalomban kristályosodik ki. S ezen keresztül a kisebbségi magyarság kollektivitásában.

S mialatt Fekete probléma-harcait vivja, a szabad vers vonagló korbácsa lázasan, lihegve csapkod. Mint a flagelláns úgy kinozza magát vele a költő. De a vérmámoros megszállottság, mely sötétségtépő, látnoki erejű szavakat hörgetne fel a torkán, elmarad tőle. Fekete nem született sem vátesz, sem apostolköltőnek.

A Szent grimasz hangulatképe így alakul ki:

Lamentációk hosszú, fekete sora vonul el előttünk. Ruhájuk szabása mutat csak némi különbséget, de anyaguk ugyanaz a fekete posztó. S a hosszú sorból végnélküli jeremiádok jajveszékelnek felénk. Néha orációk és ellenorációk hangfoszlányai szakadoznak ki tisztában: »Az örök furulya én vagyok« ... »Nincs Istenünk, nincs Istenünk!« ... Halljuk súlyosan meglöbálni az ellenszólamot. Szeretnők megtudni, hogy melyikük szólt, de ugyanegy zürzavar-kántálásuk meghiusítja igyekezetünket.

Fekete az élet magasabb hegycsucsait járja. Ruháját világtáj-viharok szaggatják. Azt hiszi: köze van hozzájuk és felveszi őket, de a problémák süvöltő fergeteg-járását nem tudja rendbetereíteni. Tanácstalanul-tétován állong s a vad zürzavarban össze-vissza billentyűkhöz kapkod. De később mind többször üt meg néhány régi hangot, hogy végül egészen rajtuk felejtse az ujját:

Véres karmokkal csak még egyszer,
csak egyszer még, egyetlen egyszer
kapaszkodjam szilágyi rögbe
s onnan ki többet a haragos Isten
nem szakít.

(Pusztába hördült imádság.)

Az én-fájdalom felcseréli a nagy kollektívum-ét s egyszer a hazátlanság, máskor az emberi közöny miatti keserősége vagy az egyedülvalóság szomorúsága fakad ki költeményeiből:

Kövek, kövek, megbotozhatok bennetek,
véresre törhetem szép, napos homlokom,
fejem is rátok hajthatom, — nem bízattok
jákobi álmokkal — kövek maradtak,
kövek: emberek ...

Vagy:

Mint idegen csillag a csillagok között,
mint igazi ember az emberek között,
testvértelen és társtalan
járom a kusza bozótok uttalanságát:
olyan fájdalmasan egyedül vagyok...

S mintha hosszú bénaságból oldódnék fel a nyelve, megered igazi hangja. Az idegen, kusza erdőrengeteg már nem gáncsolja lépteit, otthoni hegyek között bolyong, régi emlék-tájakon, ahol gyöngye Isten-fácskát ringat a szél — vagy letelepszik a drága, barna földre és megtalálja a közelvaló dolgok és egyszerű emberek örök poézisét. Így kerül bele költeményeibe a magyar paraszt, a szántó, a kapások s az öreg bácskai nap, melyet az Isten annyi vesződséggel görget fel minden nap az égre.

★

Ezzel eljutottunk a Tengerzugáshoz, Fekete legutolsó könyvéhez.

Míg a Szent grimasz jó közepéig zavaró diszharmonia, a Tengerzugás nagyobb részt harmónia. A Szent grimasz hangja a flagelláció: véres, vajudasos, gyötrődéses, felkorbácsolt — a Tengerzugásé: természetes, meleg áramlású, friss, egyszerű. Erdők és mezők vadvirágillata érzik rajta, szellő sóhajt ki sorából, szavai keskenőjét fuvallat lengeti, fodrozza vagy felkerekedő szélvész tépi. Feketének a legnehezebb is könnyű, mert világos képekben jelenik meg. Nincsenek kimesterkedett szólamai, képei fölé nem kell magyarázó táblácskákat felszegezni s egyszerűsége mégsem emlékeztet másra — kitisztult, feketei.

Végre haza érkeztünk s otthoni hangot hallunk.

S milyen felszabadulást jelent számára, hogy újra a saját nyelven szólhat! Szinte nem tud vele betelni. Szavai többször feltartóztatlanul zuhognak, szétázik a kompozíció, szétázik a költemény földje. Tékozlóként bánik legszebb motívumaival: itt is, ott is elhagyogatja őket. Könnyen kap, könnyen ajándékozik. Kinek, hová? — nem nagyon törődik vele. Még nem igazi ékszerműves, aki foglalatokat álmodik legszebb ékköveinek. A műhelymeghittségek helyett többre becsüli a természetet — a művészi éberség és önfegyelmezés helyett: a költői hév eleresztettségét. Hajtó ereje még mindig a mélyből feltörő nyersolaj s nem a raffinált benzin. Innen a kötet több dekomponált költeménye s motívumaik találkozása és fonódása.

A művészi gond kimaradása érzik nem egyszer verstehnikáján is, bár a Tengerzugás bizonyos formaépítés felé halad. A Szent grimasz szabad verseit a Tengerzugásban: magyaros ritmussal lüktető verssorok váltják fel. S csak néhol kísért az aktivista kötetlenség.

Míg a Szent grimasz világszemléleti képe: kollektívizmus felé orientálódó, addig a Tengerzugásé: individualizmus. Fekete lírája

belső adottságánál fogva, ha felszívott is néhány rokon elemet a kassáki ideológiából, az egyéni lelkiség irányában sűrűsödik és bontakozik. Csak később zugatja fel költészetének lombkoronáját a magyar kisebbségi sors — szűkebb, de igazibb kollektivitás — testvéri széljárása.

A Tengerzugás, címéhez hiven orhesztrális hangszerelésű; úgy az egyéniség érzésében, mint annak természetszemléletében. Minden hangot megtalálunk benne: a mennydörgéstől kezdve a leszakadt szikla megkövült némaságáig. S az érzéskoszorúnak legmarasztalóbb, átmeneti színeit. Mindez azonban nem tenné Feketét költővé, ha nem lenne meg benne a gazdag és egyénien formáló készség, mely virágot tud nyilatni a legkopárabb hegyoldalon is. Ki tudna pl. így intonálni egy leszakadó, mennydörgéses záport: »Most bazaltkőből kellene szavakat törni, úgy illenék ehhez a miséhez: halleluja....« — vagy a rekkenő, nyári delyet: »A tűzvilág tetőre lázadt, — a levegő kész ájulás volt és el-tört benne a déli harangszó.« — Máshol:

.... Én csak tengerzugást akartam hallani
s egy asztaldisznak használt rózsaszín csigában,
hogy először hallottam zugni a tarajos tengert,
csodává nőtt bennem a vizek végtelenje...
(Tengerzugás.)

.. Néha közéték vonszolom magam
és köszönünk egymásnak, mint ahogy szokták
kezet is fogunk egymással, mint ahogy szokták
s mégis
olyan ez a mi barátságunk, akár a rozsdá:
régi, — de lehullhat mindenik percben....
(Hogy valaha is emberrel szóltam.)

Van azonban egy motívum, mely keresztülfonódik egész költészetén. Szinte el sem tudjuk képzelni poézisét az országutvágy dominánsa nélkül. Csak szabadságra vágyó, kóborló lélek tud oly boldogsággal kiszakadni a nagyváros körengetegéből, mint Fekete az »Egy nomád él Budapesten« c. költeményében s örülni a többi nomáddal való találkozásnak, mikor közülük a nyári zápor »hóna alól nyelvet ölt a régi barát« s mikor:

»nagy, fekete kuvaszok dörgő záporokban,
a hegyek közé szorult, otthonos torokban
a régi kedvvel ismét
rámorognak.

Aki az országutakat járta, annak sok bánata akadt s megértette, hogy az országut: népek szíve közt

feketén huzólló fájdalom-szallag...

s megkell állnia, mikor a fáradt, esti porban: magyar kapások és kaszások szekerei döcögtek végig — egyetlen vigaszukkal: borongó, magyar dallal.

Fekete ott áll a dult határon, tronyot lát messze-messze s mégsem tudja: merre menjen, merre tartson.

Különös a világ arca ...
varangyos a világ arca
s csak, a bátor szívek harca
tisztítja meg ...

Egyedül Rodostó fogadja be, mert az embereknek: közönyköveknek, nem kell a költő. Homokba szórhatja országutjárásából hozott kincseit — senki se megy eléje kérdőszóval: mit hoztál testvér? Csak Rodostója marad meg.

Talán csak tíz éve,
Talán kétszáz éve,
rodostói tenger
fekete vizébe
bámulok a partról
s rodostói tenger
fekete zugásu,
fekete vizéből:
száműzött magyarok
jönnek fel a mélyből.

Igy kísérik az utak, hegyeken és vadvizeken által, a Krasznától a zavaros Dunáig — a tölgyfabölcsőtől Rodostóig. Csak az Isten hajol le hozzá, csak ő simogatja meg s a költő a legszebb imádságával fohászkodik fel hozzá:

Isten, ki rengeted-ringatod az örök földet,
vedd észre a kis porszemet,
melyet elfújhat a szél,
eltaposhat az állat
s megsemmisíthet egy eltévedt lehellet,
Isten, — vedd észre ezt a porszemet...

Fekete Tengerzugása már Budapesten jelent meg, ahová 1930-ban költözött fel. Azóta Rodostósága is megenyhült.

Csak szoba-konyhás, jó nyomorusága tartott ki mellette hűségesen. Ezen segített valamit a Baumgarten-díj, ha gondkeresztjét nem is vette le a válláról.

Ujabb lírai termése napilapokban és folyóiratokban szétszórta jelent meg. Mi csak azokat ismerjük, melyek a Kalangyában láttak napvilágok.

Fekete a Tengerzugás óta, művészetének nagy előnyére: viszatért a kötöttebb formákhoz.

Témaköre alig változott. A régi hangokat csiszolgatja, fényesíti, egyre szebbé, tökéletesebbé. Ma is elsősorban kisebbségi, aki a Dunamedencében különösen a délszláv-népek barátságán keresztül keresi a magyarság helyét.

Szirmai Károly.

Hans Fallada: Mi lesz veled emberke

Ford.: Dr. Braun Soma, Nova kiadás

A regény 307-ik oldalán a következő sor található: »Tetszik tudni, a magunkfajta kisembereknek nincsen mostanában jó dolga.« Ez az egész regény. Azelőtt úgy mondtuk: az elesetteké, most azt mondjuk: a B-listásoké. Tulajdonképpen nem is regény. Inkább életrajz. Két kis egzisztencia életrajza, szinte fotografikus hűséggel és majdnem olyan szakszerűen, mintha egy szociológiai folyóirat pályázatára készült volna, Zeithupe felvétel a mai Berlin életéből, enyveshát 1932-ből, 1 szoba-konyha létrával és betört ablakokkal, margarinna és fűtési mizériákkal, munkanélküliséggel és inségsegélyekkel, munkásbiztosítóval és nyomorral. Két kis szegény ember iórénete, két kis apró polgárféléé, akik a négymilliós városban kegyetlen küzdelmet folytatnak a mindennapi létért. Az egész regény szürke hétköznapi szomorú sorozata, felkeléssel és lefekvéssel, pénzkereseti lehetőséggel és lehetetlenséggel. A szociális özönvíz szürke áradatából két ember nyújtja karját felénk utolsó kísérlet gyanánt, hátha meglehetne menekülni. Segélykiáltásokat hallunk, amelyekre nem lehet válaszolni: save our souls sir felénk a két ember és nem tudunk segíteni rajtuk. A szerző sem segít, ő sem tud megoldást: a két ember este behúzódik padlás alatti odujába: így végződik a regény, anélkül, hogy tudnók, mi lesz másnap reggei. Szomorú könyv!

Ennek a regénynek Németországban kivételes sikere volt, úgy tudom, hogy külföldi hatása sem volt csekély. Miért? »Timeliness« van benne, mint az angol mondja, időszzerű. A sport- és politika, a szerelem és a színház mellett mintha itt történnék először valami a kis egzisztenciák érdekében. A »Kleiner Mann« megkapta e regényben az irodalmi választójogot s a kis ember beszél. Miről beszél? Küzdelmes ifjúságról, melynek sorsa egy aborteur nőorvos szobájában dől el. Halálos küzdelemről és ijesztő kapkodásról, örök rettegről, a munkanélküliség réméről, egy ijedt kis könnyes primitív és ájtatos szerelem bukdácsolásáról, mely a házasság előtt és a házasság után egyformán szent és fenséges. Ez a kis ember, Pinneberg lapos pénztárcát és nagyon emberi lelket hord magával. A négy milliós város embertelen ridegségében fehér pont ez a lecsuszott kis pár, akiket falhoz szorított az élet, de valami öserejű optimizmus mindig tovább és tovább ösztökéli őket. Alapjában véve nagyon egyszerű dolgok történnék velük. A férfi alkalmazott vidéken egy részeges gabonakereskedőnél, aki felmond neki, mert nem tudta ráerőszakolni a leányát. Pinnebergnek már felesége van, de titokban kell tartania, mert ha megtudják, elveszti állását. Berlinbe jön s az anyjához viszi fiatal feleségét. Az anyja az éjszakai hölgyvilág tagja, bárnő és éjjeli találkahely tulajdonos. Az anyjának egy »ismerőse« beprotezsálja egy nagy ruhaáruházba segédnek. Végül innen is kiteszik s elveszti az állását. Nyomorognak s ezen csak az asszony segít valamicskét, aki fehérmű munkákat vállal s így keres egy keve-

set. Közben gyerekük születik, a Lurkó, kinek ugyan a természet már a házasság előtt megvetette az ágát, de földi léte mégis teljesen megfelel a törvényes szabályoknak, mert az állam előírásain kívül két sziv törvénye is segített élethehozni. Közben megismerjük a gondokat aggodalmakat, a munkásbiztosítók utálatos bürokráciáját, amelyet a szerző néhány megfigyeléssel páratlan ügyességgel jellemez, megismerjük a nagyáruházak üzemi lelketlenségét, az alkalmazottak apró gondjait és örömeit, néhány távoli vonással megrajzolva Berlin pocsolyáját, és a szülészeti klinikák »Betrieb«-jét; mindazt amiben s ahol két szegény kis polgárnak aktiv vagy passzív része van. Az események lassu, tempós sorozata ez, ahol a sorozat egyes szemei nem függnék ugyan szorosan össze egymással, ha egyik-másik kimarad, a szereplők sorsát aligha változtatja meg; mégis így együtt fájdalmasan hangzó egységes, panaszos melódia: a szegény fiatalság s a pénztelenség nagy feljajdulása. Bár a regényben nincs semmi olyan új, amit azelőtt ne tudtunk volna, bár sem értelmi, sem érzelmi világa nem olyan különleges vagy komplikált, hogy imponálna, mégis ez a könyv szép, okos, finom és emberséges. Nagy pretenziók nélkül, nagy »felszerelés« nélkül meg tudja mondani az igazat. Szerényen folydogáló folyamán nem hömpölyget nagy jégtömböket, partján nem állanak égbemeredő hegyek, sasvárak, sziklafészkek: a hétköznapi élet kavicsos és homokos partjai között folyik tova; mégis mennyi mindent hord magával ez a víz, mely ha úgy nézem a hétköznapiok szürke áradata, ha közelebből vizsgálom, egy része a nagy szennyes özönvíznek, amelynek tetején szegény emberek elsodort életének roncsai uszálnak.

A regény két főalakja Pinneberg és fiatal felesége — Barika. Pinneberg szerény kereskedősegéd, kicsit ügyetlen, kicsit félénk, akinek legnagyobb funkciója az életben, hogy szereti a feleségét és a kisfiát. Nyomorgó fiatal házasság, aki minden erejével küzd a lelketlen viszonyok ellen, amelyek mégis legyőzik. Felesége minta feleség, bájos és szeretetre méltó, finom és nőies, gyöngéd és jóságos, optimista és arányos, telve szeretettel és fáradhatatlan optimizmussal. A feleségek és a jóságos lélek minta-képe, az áldottak és nemesek közül való, akik pusztán jelenlétükkel megjavítják az embereket. Léte alig biztosabb a falevélénél, amellyel a szél szokott játszani, egzsisztenciája bizonytalan, lakása valahol a város végén, félig magazin, félig szoba: otthonában nincsen egy jobb butordarab, ruhái fogyatékosak, hust enni csak ritkán lehet, mégis ez a nő boldog és boldogságot áraszt maga körül, hitével, bizalmával és jóságával. Nem lehet letéríteni a becsület útjáról, nem engedni hogy az ura lopjon, nincs egyetlen kifogásolható tette, egész életében. Ez a nő csupa sziv, tuláradó jósággal tele lélek, csöndes áldás, a család napja: Barika a neve, nyilván azért, mert az ember esengetyű szót hall, vele kapcsolatban, mintha valahol egy eltévedt lélek sirna, amely makacsul keresi útját a boldogság felé. A nagy nemzetközi szociális szerencsétlenség megrajzolás-

sán kívül a családi élet szentségének felmutatása az az érdem, amely miatt ezt a könyvet olyan nagyra becsülöm — Pinneberg és Barika, akár Berlinben élnek, akár Londonban, akár Szuboticán akár másutt: közülünk valók, a ma emberei, szegény szerencsétlen testvéreink, akiknek vérző homloka és beesett arca előtt fájdalommal hajtjuk le fejünket. A fordítás becsületes munka.

Ambrus Balázs .

Die tragödie des Menschen

Az Ember Tragédiája bécsi előadása

Szini előadás folyik-e a Burgszínházban vagy istentisztelet? — kérdezzük, amint a függöny először gördül fel vagy amint a felhő- és ködtömeg eloszlik, miközben már felzendült az áhítatos mennyei szimfónia. Mind a kettő, mondjuk azután, mikor a játék megindul. Madách Imre drámai költeménye úgy, ahogy Bécsben előadták, már nem annyira bölcsészeti munka, mint inkább vallásos misztérium, a középkori színvonalon túl messze a gondolat magasságába ivel. Az első égi jelenet, a mind hangosabbá és lelkesebbé váló angyali ének közepette egy sugaras fénykörnek az ősködből való kibontakozásával kezdődik. Tulajdonképpen csak három hatalmas sugár nyílik ki a fénykörzésből: egy felfelé és kettő oldalra; az így alakuló kereszt negyedik, lefelé mutató szárát angyal alak fedi el. Ez a keresztény vallási képzetten gyönyörűen meg-egyező ábra tűnik fel újra a paradicsom kívüli térség fölött is, a bűnbe esett emberpár előtt s belőle hangzik ki a »küzdj és bizva bizzál«. Ez bucsuzik egyre halványulva, mikor a nézők szemei még a végszavak elhangzása s a ködfüggöny leszállása után is ígézetten a színpadon csüggnek.

Az Ember Tragédiáját így kell előadni s csakis így vagy ehhez hasonlóan szabad ezután Magyarországon is! Ez a benyomásunk az egész estén keresztül. Ezután nem lehet a nagyszerű cselekvénysorozat álomjellegét tulzott realizmussal elmosni s nem kell a költemény minden sorát okvetlenül elszavalni; hiszen nem egyet csak olvasva ért s élvezi az ember igazán. És nem szabad többé elmaradnia Salmhofer kísérő zenéjének ott, ahol már nem Mohácsi fordításában adják Madách művét.

Ez a zene — Röbbeling színpadi rendezése mellett — legnagyobb elismerésünket érdemli meg. Miként már érintettük, a zene minden képet megelőz, bevezet, kísér és összefoglal. Mindegyiket a maga jellege szerint; elragadott az égi jeleneteknél és Péter apostol megjelenésekor, misztikus Egyiptomban, tisztán egyszerű Athénben, érzékeny lány Rómában, komoran egyházas Bizáncban, gavotteszerűen játszi Prágában. A párisi jeleneten természetesen a Marseillaise uralkodik, a londoni jelenet zenéje enyhén vásári. A falanszter-jelenet motívumát a gépek zugása adja, a jégkorszak zenéje csak halkán mélabus lehet. A végjelenetben azután az előbbi

motivumok futólagos ismétlése után visszatér a mennyei akkord.

Mintha csak ez a zene sugalmazná s meritené fel az álmokképeket, melyek eleinte halványan, elmosódottan, de azért máris mozgalmasan bontakoznak ki a ködből. Mint igazi álomban, újabb és újabb részleteket: óriási szfinkszet, Pallasz-szobrot, gépóriást, messzelátót s ágyut fedezünk fel, melyek kétségkívül már eleinte is ott voltak, de csak a történés során lépnek tisztán tudatunkba. Az így megindult álom csakhamar szinte lidércszerűen élénk, majdnem a valóságnál élénkebb lesz. Pillanatok alatt játszódik le szemünk előtt az egyiptomi gulák betemetése az évszázadok porral, a római istenszobrok összeomlása, a londoni piac nyüzsgő alakjainak halálba vonulása. Emberi alakok és sokaságok, melyek előbb még élénken lekötötték az álmodó szemét — és ezzel a miénket is, varázslatos gyorsasággal tűnnek el, mihelyt az álomnak a költő intenciója szerint más irányt kellett vennie.

Összehasonlítások persze közben is felmerülnek. Visszaemlékszünk a budapesti nemzeti színház messzemenően szöveghű, józan és világos előadásaira, — a szegedi szabadtéri előadásra, mely a salzburgi Jedermannszínpad misztikus varázsát nem minden eredmény nélkül kötötte össze az orosz forradalmi színjátékok tömeghatásaival. Eszünkbe jut még a régi monarchia idejéből a prágai előadás-sorozat, amikor Madách művét a 25-ik előadás után a császári hatóság betiltotta, mert Csehország fővárosában nagyon is tetstett a Hradsin-jelenet és a Marseillaise.

A bécsi színrehozatait mindenestre befolyásolta, hogy a közönség nagy részénél Goethe Faustjának ismeretét s az iránta való lelkesedést kellett feltételezni. Szinte a tapintat kérdése volt, hogy Madách művének azon jeleneteit, melyek erősen nagy előd hatását mutatták (például a Föld szelleme körül), ne igen domborítsák ki. Persze a két remekmű közt leginkább közös »égi prológ«-ot mégis érvényre kellett juttatni.

A képeknek az az átrendezése, melynek folytán a Gréve-tér után nem következik újra a Hradsin s Danton nem lesz ismét Kepler, egyszerű technikai ujitásnak látszik, pedig ennél sokkal több. Az Ember Tragédiája megírásakor valóban úgy tetszett, mintha a francia forradalom, 1848-as utórezgésével együtt csak epizód maradt volna az emberiség történetében, mely után lényegtelen változásokkal a dolgok régi rendje állott helyre. Ma ellenben már tudjuk, hogy az 1789-iki események hatása még a Madách idejében »mai« világot ábrázoló, londoni jelenet helyzetképével sem zárt le.

Még két helyen van az az érzésünk, hogy a költő nyolc évtizeddel ezelőtt, mást látott maga körül, mint mi ma. Az egyik, midőn a kőszívű angol gyárosok azt mondják munkásaikra: miért van hat gyermekük? Ma bezzeg mind kevesebb ipari bér munkásnak lehet ezt a szemrehányást tenni. A másik: »kevesebb ember és több foka legyen« fohász. Ma bizony úgy állunk, hogy sokkal több a foka, mint amennyi szüksége van az emberiségnek. Mert éppen azért nem

jut sok ember a fókához, mivel kezemunkája nélkül is elég kerültékre azok számára, akik a vadászterületeket birtokolják. Ám lehet, hogy az új jégkorszakig megint másképp lesz és a költőnek lesz igaza...

Hartmann Pál, Eis Mária, Treszler Otto és a sok többi szereplő alakítása is bőséges, elismerő méltatást érdemelne, ha erre terünk lenne. Ellenben meg kell emlékeznünk a közönségről. Külön élvezet végignézni, hogy milyen lankadatlan, áhitatos, lelkesült figyelemmel kíséri végig a Burgszínház népe a több mint három órás előadást, melyet csak egyetlen szünet szakít meg. A többi idő alatt a zene tartja ébren az érdeklődést az éppen csak elhomályosuló és a ködfüggöny mögül felmerülő új kép között. Talán a szintén megszakítás nélkül pergő, nagy hangosfilmek fegyvermezték annyira a közönséget, hogy két órán át sem érzi a felvonásközök szükségét. Csak éppen annyi történik, hogy a színpad elhomályosodásának perceiben a nézőtérén mindenfelé zseblámpák és egyébbb világítótestek kerülnek elő és tudásszomjas szemek futják át újra és újra a programot, hogy mi volt és mi lesz azután? Hiszen a remekmű sok olyan részletet tartalmaz, mely minden »elfordítás« nélkül is örömmel üdvözölt vigaszt, igazolást, állásponttámogatást hoz a bécsi nép sok elemének, még olyanoknak is, amelyek különben egymással homlokegyenest ellenkező álláspontokat képviselnek. »Aki sokat hoz magával, sokaknak fog valamit nyújtani«, mondta már Goethe.

Szépét, nagyszerűt álmotunk ama három óra alatt s alázattal fogadjuk el végül az isteni intelmet: Mensch, kämpfe und vertraue.«

Farkas Geiza.

Egy ifjuság Németországban

Ernst Toller: Eine Jugend in Deutschland, Amsterdam, Querido 1933-XX, 287 l.

Van már a németeknek is emigráns irodalmuk. Birodalom határain kívül látnak napvilágot azok a könyvek, melyek a határokon belül különféle okokból nem jelenhetnek meg. Nemcsak a Németországban uralkodó rendszer elleni vádiratok alkotják ezt az irodalmat, hanem más, otthon »nem kívánatos« írások is. Olyanok, amelyek odahaza évekkel a nemzeti szocializmus uralomra jutása előtt láttak napvilágot, de most csak külföldön árusíthatók.

Ebben az irodalomban különleges helyet foglal el Toller Ernőnek, az 1919-i bajorországi tanácsköztársaság hadvezetőjének emlékezéskötete. Amint másképp nem is várható, igen sok politikai és társadalmi állásfoglalást tartalmaz s nem egy vádat is bizonyoz németországi irányzatok ellen. Nem vádak, borzalom-leírások ezek Hitler-rendszer ellen, hiszen az elbeszélés fonala már évekkel a rendszer uralomra jutása előtt megszakadt. De nem is pusztán társadalmi bölcselkedés, hanem irodalom, a szó legjobb értelmében. Erről

az oldalról fogjuk tekinteni a munkát; egyes politikai és társadalmi irányzatu mondatait csak annyiban érintjük, amennyiben azoknak általános emberi szempontból különös értéket tulajdoníthatunk.

A kötet eleje keleti német kisvárosi idill. Ebben nőtt fel a szerző, mint német nemzeti érzelmű zsidó fiú. A nemzeti, faji előítéletet nem az antiszemitizmus, hanem a lengyel-gyűlölet és lenézés alakjában ismerte meg először.

Későbbi szocialista gondolkozása mégis előre vetette árnyékát. Vagyonos német létére egy kis lengyel prolival barátkozott. Igaz, hogy egyszer ezt a pajtását magára haragitotta, másoktól átvett szegény-ocsárló kérdéssel: Ha szegény vagy, hát piszkos és bolhás is vagy? (De a fiuk között ezuttal a béke hamar helyreállt.)

A régi zsidó fiú német gondolkozását későbbi hányatott pályáján, nemzeti szocialista szereplése közben sem volt képes megtagadni. Szórol szóra ezt írja könyvének vége felé: Vajjon egyedül a vér fikciójának van-e teremtető ereje? Nem az országnak, melyben felnőttem, nem a levegőnek, melyet szíttam, nem a nyelvnek, melyben élek s a szellemnek, mely engem alakított?

A harctéren rájött, hogy ha valaki meghal, nem francia vagy német hal meg, hanem az ember. Valósággal lélegzet-elállító olvasmány, hogy miképpen jutott erre a meggyőződésre az a fiatal ember, aki mint francia egyetem hallgatója a mozgósítás első hírére hazasietet német hazájába. Beállott azok soraiba, akik mint kegyet könyörögték felvételüket az önkéntes katonai szolgálatra. A legterhesebbre, a legfáradtságosabbra, leglealázóbbra és a legveszélyesebbre.

A harctéri, katonai-kórházi, majd a börtöni élet leírásai a maguk iszonyatosságában is ellenállhatatlanul érdekfeszítők.

Toller meglátásai között az ember mint egy-egy nemsejtett természeti kincsre bukkan, oly megállapításokra, mint »egy erdő, egy nép; egy összelt erdő, egy legyilkolt nép«. Az elmenekült polgári lakosság hátramaradt siralmas holmicskájának láttán: »A dolgok nehezebben oldódnak el az embertől, mint az ember tőlük; és ha egy ember régen meghalt, a dolgok még hozzákapcsolódnak«. — »A kiáltás önmagában él és vádolja a földet és eget.« — Nem kevésbé szemléltetők, olykor rémségesek, néha fanyarul nevettetők, vagy a legemberibben szomorúak a későbbi 1919-ben elszenvedett fogság napjai; az egy és különmemű foglyoknak a lehetőség által megadott szerelmi viszonyai; Fölöttük, maguk a foglyok között kialakult törvényszékek. És azután a fecskék, amint fészket akarnak rakni a börtöncellák lakóinak nagy örömére.

A rab harca az örök ellen a fészkek megóvásáért. A féligépült madárotthon kegyetlen elpusztítása.

Toller politikai pályafutásának magaslatán mindenesetre az 1919 áprilisában, a Bajor tanácsköztársaság idején állott. Irodalmi pályáján csak azután indult meg. Sok emberileg érdekes részlet, elszántság, gyávaság, vadállatiasság, egyenlőség-vágy és a szo-

cializmusban is köcsög-kalapot áhitó hiúság leírása, mind helyet talált. Mindenesetre pikáns az a megállapítása, hogy amikor Münchenben lehetővé vált a tanácsköztársaság kikiáltása, leghevesebben a kommunisták ellenezték, de amikor életre kelt, siettek a vezetést a maguk számára biztosítani. A »vezetés« ugyan alig érdemelte meg ezt a nevet, annyira szakavatatlan kapkodás volt. Ennek ellenére egy maroknyi munkás elszántsága harci sikereket ért el s egy ideig az ellenforradalom százezer főnyi hadseregének ellent tudott állani. Utoljára is vereséggel, gyászos pusztulással végződött politikai vállalkozása. Toller tanulságait e magvas mondatokban foglalja össze: »A múlt eszményei erősebbek voltak a jövő eszményeinél, az uralkodó osztály által tenyésztett ösztönök erősebbek a pillanatnyi értelmi belátásoknál.« — »Tehetség, képesség sokaknak adatott, de a tömegek csak azt követik, aki tudatosan legyőzte a halál félelmét.« — »Semmi vétek nem nyomja súlyosabban a politikailag cselekvőt, mint a tények elhallgatása.«

Tollernek az élet-halál harcok kavargásaiban még »szerencséje« volt. Nem végezték ki, nem ölték meg, hanem csak 5 évi fogságra ítélték, mert felségárulást követett el, de »tisztességes indokokból.«

Később agyonlőtt ügyvédje ezt is sokalta ugyan, mert véncéne csak befejezett tények alapján helyezkedett. És mi jögon ítélné el valakit forradalmi tevékenysége miatt egy olyan bíróság, mely létét szintén forradalomnak köszönheti. Olyan törvények alapján talán, melyeket az általa megbuktott régibb rend védelmére hoztak? Közbe Tollert bajor országgyűlési képviselővé választották. »Embertömeg« darabját éppen Rathenau meggyilkolásának napján adta először a berlini Reinhardt-színház. Ami hatalmas néma tüntetésre adott alkalmat, annál a jelenetnél, amikor az áruló által felingerelt néptömeg vezetőjét legyilkolta.

Az ember az egész üldözés-történetből voltaképen azt a benyomást nyeri, hogy Tollerrel, írói készsége miatt, még ellenségei is kivételesen bántak. Megkönnyebbülést érez, mikor elfogatása véget vett a menekülés, a bujkálás örökös idegfeszültségének. És amikor az időelőtti megkegyelmeztetést visszautasítja s egy ész büntetésének kitöltése után kiszabadul, bizonytalanul érzi magát az »anyáskodó« börtön után a szabadságban.

Irodalmi hitvallás jellegével bír az a megállapítása, hogy: »Az irányzatnak csak egy alakja nem engedhető meg a művésznél: a fekete és fehér rajzolása, mely az egyik oldal embereit ördögnek, a másikat angyaloknak állítja be... A művész ne tételeket alakítson, hanem példákat alkosson.«

Még két Toller-mondást érdemes leszögeznünk. Az egyik: »Egy nép sem igazán szabad, szomszédainak szabadsága nélkül«. A másik: »Nem hiszek az ember rossz természetében. Azt hiszem, hogy a legborzasztóbbat képzelőtehetség hiányából, szíve restségéből teszi az ember. Ha a cselekvők és tétlenkedők érzékelnék, amit tesznek és mulasztanak, nem lenne az ember leggonoszabb ellensége az ember.

Farkas Geiza.

Amerikába szakadt magyar dalol az otthonmaradottaknak

Reményi József: Idegenben. 1934. Genius kiadás

Tudjuk, hogy Amerikában még most, egy évtizeddel a szigorú bevándorlás-korlátozás után is, magyarok százezrei élnek, dolgoznak, küzdenek, alkotnak és — irnak. A különféle irányzatú amerikai magyar sajtó híradásával, szépirodalmi és társadalompolitikai munkásságával tekintélyes szellemi tényezőt jelent, bár az az embertömeg, melynek dolgozik és melyből él, a magyarul beszélő amerikaiak tömege évről évre zsugorodik, omlik, fogy. Mert a régi hazából immár nem töltik ki a természet rendjében kihulló sorait, az Amerikában született és felnövő új nemzedéke pedig már csak kivételesen olvas vagy éppen ír másként, mint a nagy Unio angol nyelvén. Nem annyira üdvözlét, mint inkább bucsu-szóként hat tehát ránk, ha egy Amerikába szakadt magyar eredeti anyanyelvű az otthoniakhoz intézi szavát. Ezt teszi Reményi József, akinek nevét már európai folyóirat-munkásságából ismerjük, midőn verskötetének címével is kifejezi, hogy köztünk érzi magát csak valóban itthon — az Újvilágban, ahova pedig végzete már régen elsodorta, még mindig csak Idegenben.

A nem terjedelmes, csak két ivre terjedő vers-füzet a legnagyobb mértékben megfelel minden líra követelményének: hogy önvalomás legyen. A huszonhat ének mindegyike egy-egy »elmondás«-elegia arról, amit a szerző egykor érzett és mindig újra megérez. Megismerkedtünk tapasztalataival, lelki élményeivel még az óhaza falujában és városában, majd a kivándorlásban, küzködésben, meggyökereskedésben a »prosperity« majd a »crisis« Amerikában.

Hangjai mindenütt őszinték, közlései szemléletesek, ezzel szemben nyelvezete érdes, sokszor prózai, képei nem mindig fogadfogadhatók el. Lehangelők az ilyen sorok:

Itt a béke ujra, gyerünk szórakozni,
hogy is lehet itten szépen bolondozni?

vagy

»s az élet reményét jajjal lenyakazom.«

Ezzel szemben vannak valóban erőteljes, emlékezetbe vésődő sorai is, mint mikor a kivándorló szemével látott Amerikáról ezt írja:

»e pocsolya élet, szépségtelen mámor,
összevisszakuszált lélektelen tábor.«

vagy

»váltunk szót szívünkkel, figyelünk meg mindent,
hátha így gyorsabban találjuk meg Istent!«

Ilyen magábatérés valóban lelki szükséglete lehet annak, aki mint Reményi rendszerint majd kizárólag a környező világban él; a szerelem számára az egész verssorozatban csak egy zugocska jut: ott is csak szerelem utáni vágyról, nem felgyulladt szerelemről van szó. De már az ősz-sejtés hangot talál a 25. énekben.

Igen fanyar, bár nem a legrosszabb a 4. ének a magyar faluról: »Az én hazám földjén a falu egy sebhely.« A magyar nyelvhez lelki viszonyát a 18. éneknek ezek a sorai fejezik ki:

»Néha a magyar szót, akár a kavicsot
felemelem lelkem tengerpartja mellől,
színesebb, akár a tengermosta titok.«

Az utolsó, 26-ének megadó hangulata »rab vagyok, ki immár börtönét leülte.« De a rezignáció még nem teljes, mert az ének és a kötet végsora: »s visszatér, visszatér, visszatér a hitem«. Itt önkéntelenül újra fellapozzuk az első ének végsorait:

»hajrá, gyönyör ez is, soha meg nem állni,
reménytelenül is repülve remélni.«

Aki így ír, azt jóságos sorsra minden csalódás ellen felvértez-te. Ez az, ami ma nagyon sokunknak, mindnyájunknak kell...

Farkas Geiza.

Bujdosó oroszok dalai

Irtta Gy. Czille Valeria - Budapest 1933

1849 azután 1914-ben ki merte volna sejteni, hogy valaha magyar költő magyar nyelvén orosz emberek érzéseinek gondolatainak fog kifejezést adni? Ez a csoda bekövetkezett, egy egész kötetben fekszik előttünk.

Persze nem a Szovjet-uralta Oroszországban maradottakról szólnak az énekek, hanem a kibujdosottakról, a cár még mindig hű alattvalóiról és ezeknek már idegenben, különösen Magyarországon született, immár cserkész gyermekeiről. Minden vers lángol a hazafias érzülettől, az orosz tájak és épületek utáni rajongástól. Az ott most uralkodók elleni gyűlölettől, a megtorlásnak és a régi visszaállításának vágyától. Mindez jól csengő sorokban. Például álljon itt egyetlen rövidebb dal:

Ugy mint régen!...

Sötét felhőn, hollószárnyon
Jár bus lelkem haza.
Gyászfátyol zord gondolatom,
Vár nagy rónák hava.

Ugy, mint régen... trojka vágta!
Csilingel a csengő,
De nyomában nincs kacagás,
— A határ temető.

Ugy, mint régen!... Elgondolom,
Mi való volt: álom...

Én sem élek... csak kísértet

Vagyok a világon.

Igaz, a versek nem egyikénél támad fel bennünk a gondolat: így sóhajtanának, dalolnának a bujdosó oroszok, ha történetesen — magyaroknak születnek és nevelkednek. De azért sok teljesen kor- és környezethű hang is csendül felénk. És szívesen elhisszük, hogy a Balaton mellett táborozó orosz cserkészek lelkéből jutott a költőnő lantjára ez a versszak is:

Don virágos partján volt őseim vára,
Elsodort a szélvész nagy Duna partjára,
Összeforrott szívem, Magyarország, veled!
Köszönöm jobbodat, baráti fedelet.

Farkas Geiza.

Kalangya hírei

RADÓ IMRE, folyóiratunk szerkesztője Gyóni Géza életének regényes megírására megbízást fogadott el. A Kalangya tehnikai szerkesztésétől, ezért visszavonult. Irodalmi működését továbbra is a Kalangya hasábjain fejti ki.

1934 MÁRCIUS HÓ

KALANGYA

3. SZÁM

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY ÉS KENDE FERENC.

Felőlőszerkesztő: Blazsek Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai címe: SUBOTICA, POSTFAH 122. Szerkesztőség: Szubotica, Manojlovičeva 3. Kiadó-

tulajdonos: Inotay Béla Szubotica, Jagodinska ulica 1.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

K Ö N Y V É S Z E T Ü N K

!E rovatban minden Jugoszláviában megjelent magyarnyelvű könyvet, füzetet, folyóiratot felsorolunk. Itt élő magyar írók és szerzők 1918 év előtti megjelent, más nyelven megjelent, vagy bárhol megjelent könyveit, füzeteit szintén jegyzékbe vesszük.

Kérjük olvasóinkat, ellenőrizték bibliográfiai közléseinket. E nagyjelentőségű munka elvégzése közös feladatunk. A könyveket a szerzők nevei szerint ábécé-sorrendben közöljük. Ha a kimaradt könyvek szerzőjét és címét szerkesztőségünknek tudtára adják, a hiányosságot pótolhatjuk. Fontos, hogy a könyvek eredeti példányát lássuk. Lehetőleg két példány ajándékozását kérjük. Egyiket a Szentelky Irodalmi Társaság gyűjteményének, másikat szerkesztőségünk használatára.)

Rövidítések magyarázata: K. = kiadó — | D. = szerzőkiadása — | N = kiadója nem állapítható meg — | E. = megjelenésének évszáma nem állapítható meg — | F. = szerkesztője nincsen feltüntetve — | Sz. = szerkesztette — O = oldalszám — | M = megjelenésének éve — |

3-ik közlemény

Andrée Dezső—Szabó István: Egy legionista naplója. Kalandregény. Eredeti naplójegyzetek alapján sajtó alá rendezte: Andrée Dezső. — D. — E. — O. 274.

— Hat esztendő a francia idegenlégióban. (1923—1929). Eredeti naplójegyzetek alapján sajtó alá rendezte: Andrée Dezső. — D. — E. — O. 303.

Borsodi Lajos: Mesék. Merengések. Versek. — K. Singer és Wolfner, Budapest. — M. 1905.

Börcsök Erzsébet: A végtelen fal. Regény. — K. Jugoszláviai Magyar Könyvtár, Szubotica. — M. 1933. — O. 188.

Farkas Geiza: Az úri rend. Társadalmi tanulmány. — K. Pátria r. t. Budapest. — É. — O. 59.

— Das Heim eines glücklichen Menschen. Színmű. — K. Ruess, Veliki Becskerek. — M. 1932.

— Das Jahrhundertbuch eines Engels. Tanulmány. — K. Gutenberg, Veliki Becskerek. — M. 1927.

— Die Gruppenseele. Tanulmány. — K. Gutenberg, Veliki Becskerek. — M. 1928.

— Démonok közt. Társadalom-lélektani tanulmány. — K. Grill Károly, Budapest. — M. 1923. — O. 46.

— Kamaszdrámák. Tanulmány. — K. Vajdasági Írás. — M. 1929. — O. 13.

— Mi tetszik és miért? Egy lélektani esztétika kísérlete. — D. — M. 1927, Veliki Becskerek. — O. 160.

— Unsere Dämonen. Tanulmány. — K. Grill Károly, Budapest. — M. 1923.

Fáth Imre: Boszorkánymese. Versek. — K. Irodalmi és nyomdai r. t. Budapest. — M. 1925. — O. 60.

Fekete Lajos: Tengerzúgás. Versek. — D. — M. 1931. — O. 128.

Földi Ilona: Tizenhatalom. Versek. — D. — M. 1928, Szombor.

- Fülöp Ilona: Kacag a sátán. Novellák. — D. — M. 1913, Szubotica. — O. 155.
- Gergely Boriska: Nagyokról — Kicsinyeknek. Mesék. — K. Jugoszláviai Magyar Könyvtár, Szubotica. — M. 1933. — O. 159.
- Gergely Jenő dr.: Az adó nélküli állam. Tanulmány. — D. — É. — Szombor. — O. 78.
- Govorkovich János: Erich bocsáss meg! Regény. — K. „Minerva“ d. d. Szubotica. — M. 1929. — O. 328.
- Guttman Simon dr.: A szombori zsidók története. Tanulmány. — D. — M. 1928, Szombor. — O. 147.
- Havas Emil: A fehér lap. Regény. — D. — M. 1924, Szubotica. — O. 159. — A vér. Elbeszélések. — D. — É. — Szubotica. — O. 121.
- Havas Károly: Az idők mélyén. Regény. — K. Kalangya irodalmi folyóirat, Szubotica. — M. 1934. — O. 214.
- Heinz Vilmos: Első akkordok. Versek. — D. — M. 1920, Crvenka. — O. 15. — Vércsepek. Versek. — D. — É. — Crvenka. — O. 68.
- Herceg János: Viharban. Novellák. — D. — Szenteleky Kornél előszavával. — M. 1933, Szombor. — O. 83.
- Huszár Sándor: Köszönöm a szenvedéseket. Versek. — K. „Uj Hírek“, Szombor. — M. 1933. — O. 63. — Most én vagyok soron. Versek. — D. — M. 1929, Szombor. — O. 126. „Iksz“. Irodalmi szemle. — Sz. Herceg János. — K. Herceg János, Szombor. — M. 1929. — O. 16. — Egyetlen számot ért meg.
- Kalmár Jenő: Gondozó hálózat a népbetegségek ellen. Az országos pénztár ankétje. — Sz. Kalmár Jenő. — D. — M. 1918, Szubotica. — O. 176.
- Kázmér Ernő: Idegen portrék. Tanulmány. — K. „Tevan“, Békéscsaka. — M. 1917. — O. 111.
- Kende Ferenc: A könyvtermelés fokozása. Athenaeum díjjal kitüntetett pályamű. — D. — M. 1909, Budapest. — O. 16. — Plaidoyer en littérature de pacotille. Tanulmány. — K. Henri Friedrich, Paris. — M. 1911. — O. 16. — Popularisierung des Wissens. Tanulmány. — K. Hellas-Verlag, Wien. — M. 1924. — O. 8. — Verteidigung der Schundliteratur. Tanulmány. — K. Heinrich Friedrich, Leipzig. — M. 1911. — O. 16.
- Kende Ferenc—Gömöri Gyula: Petőfi világnézete. Petőfi korának gazdasági átalakulása, eszméi és művészete. — K. Népszava könyvkereskedés, Budapest. — M. 1908. — O. 124.
- Kristály István: Tiszamenti május. Elbeszélések. — K. Minerva r. t. Szubotica. — M. 1929. — O. 134.
- Láták István: Düh. Novellák. — D. — M. 1929. — O. 96. — Száz asszony. Regényes életek Napoleon körül. — Minerva, Szubotica. — É. — O. 433.
- Markovics Mihály: Kokain. Novellák. — D. — É. — Szentá. — O. 104. — Kolduslázak. Versek. — D. — M. 1928. — O. 64.
- Magister: Filmtékercek. Elbeszélések, miniatűrök, vázlatok. — K. Literatura, Szubotica. — M. 1931. — O. 148.

Folytatjuk.

KÖNYVÉSZETÜNK

E rovatban minden Jugoszláviában megjelent magyar nyelvű könyvet, füzetet, folyóiratot felsorolunk. Itt élő magyar írók és szerzők 1918 év előtt megjelent vagy bárhol megjelent könyveit, füzeteit szintén jegyzékbe vesszük.

Kérjük olvasóinkat ellenőrizni bibliografiai közlésünket. E nagyjelentőségű munka elvégzése közös feladatunk. A könyveket a szerzők nevei szerint abécésorrendben közöljük. Ha a kimaradt könyvek szerzőjét és címét szerkesztőségünk tudára adják, a hiányosságot pótolhatjuk. Fontos, hogy a könyvek eredeti példányát lássuk. Lehetőleg két példány ajándékozását kérjük. Egyiket a Szentelckzy Irodalmi Társaság gyűjteményének, másikat szerkesztőségünknek.

„Ha kulturánkhoz hiány maradtunk,
akkor megőrizzük és fenntar-
tatjuk hagyományt”. „Ha kulturánk-
hoz hiányunk volt, megőriz-
zük és fejlesztjük, sem fá-
dani sem aludnihoz hozni nem
akartuk, elpusztulunk, dicstelenül
és nyomorban”.

Jugoszláviai Magyar Könyvtár:

„... én egészen megelégedtem, az
el nem olvasott könyvekre vonat-
kozó megjegyzésem: ... amivel nem
mindenki van így”.

Ádám Zoltán

„Szavunk az, ami a nyelv”
Szenteky Kornél

Ducsis Jován, Dobreczeni József:
Álmok városa

Sz. Szigethy Vilmos:
A vármegyeház kapujában

Börcsök Erzsébet:
A végtelen fal

Szenteky Kornél:
Ákácok alatt (két kötet)

Arányi Jenő:
A szentendrei bíró

Czirák Imre:
... mosoly ... könny ...

Gergely Boriska:
Nagyokról-kicsinyeknek

Tamás István:
A kék vonat (két kötet)

Városok... falvak... (két kötet)

Kalangya könyvtár:

Farkas Gelza:
A fejmélküli ember

Szirmai Károly:
Ködben

Radó Imre:
Áram

Havas Károly:
Az idők mélyén